

L'ESCOLA EL COLOMER DE TARADELL (1942-1961)

UNA APROXIMACIÓ A L'ENSENYAMENT DE LES
CIÈNCIES

Miquel ROSELL i BAGUÉS

Treball Final de Màster

Tutors: Jacint Torrents i Joan Soler

Màster en Innovació en Didàctiques Específiques

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

Vic, març de 2017

Agraïments

No podia començar els agraïments d'una altra manera que agraint a la Júlia Aregall el fet que acceptés la proposta. Treballar al seu costat no només ha estat enriquidor a nivell acadèmic. Hem treballat amb constància però ens hem divertit. Entreguem un treball però hi guanyem quelcom més. Gràcies Júlia!

És evident que el projecte no hauria estat possible sense la dedicació dels dos tutors; Jacint Torrents i Joan Soler. Em considero molt afortunat pel fet que hagueu confiat en nosaltres i guiat aquest treball. Gràcies pels consells, els coneixements i per fer i refer una i altra vegada.

A continuació m'agradaria agrair a Teresa Mirambell la voluntat de documentar una història tan rica com la de la seva mare i la de l'escola que hi havia a casa seva. També la dedicació i la disponibilitat que ha tingut, juntament amb la Montse Lleopart, a qui també agraeixo que ens hagi obert les portes de casa seva. També per la quantitat de material i informació que ens han proporcionat.

Molt agraït també als alumnes de l'Escola El Colomer pel seu temps durant les entrevistes, la seva memòria per a recordar anècdotes i el seu bon humor.

Per acabar, donar les gràcies d'una manera molt especial a Conxita Botargues per la formació en recerca i per les converses, a Anna Brugués per la maquetació, el disseny i elaboració dels pòsters, a Laura Domingo pels consells i els seus coneixements sobre l'escola rural, a Pep Caro per la seva simpatia i, a Guillem Sabaté i Laia Miralpeix per la seva col·laboració.

Resum

L'Escola El Colomer va ser una escola singular en la seva època. En un dels pitjors moments de la història de l'educació del nostre país, on es feia distinció de sexes, s'obligava a ensenyar i aprendre en castellà i els principis del règim de Franco hi eren presents en tot moment, Josefa Lleopart i Prat va crear una escola allunyada d'aquestes característiques que ofería als infants un entorn educatiu privilegiat. Per tal d'apropar-nos més a aquesta realitat s'ha reconstruït la història de l'escola i la biografia de la seva mestra a partir d'entrevistes a exalumnes de l'escola i d'un anàlisi documental. Paral·lelament, s'ofereix una aproximació de com va ser l'ensenyament de les ciències en concret a l'escola i de quin va ser la formació específica en aquest camp de la mestra Josefa Lleopart, i s'analitza a través de la relació amb els continguts treballats al Màster en Innovació en Didàctiques Específiques.

Paraules clau: educació durant el franquisme, escola rural, innovació, ciències.

El Colomer School became a singularity on its context. In one of the worst periods of our countries' education history, where segregation in sexes, the prohibition of Catalan and Franco's dictatorship ideas were the norm, Josefa Lleopart Prat achieved to create a school far from these ideals. She set up a school that offered its students a privileged learning environment. In order to understand this reality and rebuild the story of this school and its teacher, we have interviewed the alumna and analysed the remaining documents. At the same time, an approach to the teaching and learning process of science specifically is offered, as well as a concrete explanation of Josefa Lleopart's training in mathematics. These aspects are further analysed by comparing them to the content given in the Master Degree on Innovation in Specific Didactics.

Key words: education during Franco's dictatorship, rural school, innovation, science.

Índex

1. Introducció	6
2. Contextualització de la recerca	8
2.1. Justificació	8
2.2. Objectius i preguntes d'investigació.....	9
2.3. Metodologia i procediment.....	9
3. Marc teòric.	26
3.1. Context Històric.....	26
3.2. Context Històric Educatiu	28
3.3. Marc Legal	32
3.4. Formació de mestres a l'escola Normal de Barcelona durant el franquisme.....	42
3.5. L'escola i el món rural al segle XX.....	49
3.6. Coneixements del professorat per ensenyar	56
3.7. Idees sobre l'ensenyament de les ciències durant el primer terç de segle XX.....	61
4. La mestra: Josefa Lleopart i Prat (1916-2010)	64
4.1. Biografia	64
4.2. Formació en l'àrea de ciències	71
4.3. La senyoreta Pepita	72
5. L'Escola El Colomer (1942-1961).....	76
5.1. Història de l'Escola El Colomer	76
5.2. Ubicació i instal·lacions	82
5.3. Organització i funcionament	88
5.4. Escola de tots	90
5.5. Ensenyaments i metodologia	91
5.6. Relació de l'escola amb l'entorn	94
5.7. Les ciències a l'escola	99
6. Conclusions	111
7. Proposta de museïtzació.....	119
8. Epíleg.....	125
9. Referències bibliogràfiques i bibliografia consultada	127
10. Annexos (CD adjunt)	131

1. Introducció

El document que teniu al davant és el resultat del Treball de Fi de Màster, del Màster en Innovació en Didàctiques Específiques especialitzat en ciències, cursat a la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya.

L'objectiu d'aquest treball no és un altre que documentar què va ser l'Escola El Colomer i conèixer com era la seva mestra, Josefa Lleopart. Paral·lelament s'intenta fer una aproximació de com era l'ensenyament de ciències en aquesta escola i en aquell context històric. Per fer-ho s'analitzen aspectes com la formació de mestres, en concret la de Josefa Lleopart, la realitat de l'Escola El Colomer, dels seus alumnes i la realitat de les escoles, i sobretot la de les escoles rurals, d'aquella època.

Cal saber que aquest treball forma part d'un projecte més ampli que sorgeix de Teresa Mirambell, filla de la mestra Josefa Lleopart, i que té com a objectiu documentar el llegat d'interès pedagògic que va representar l'Escola El Colomer i la seva mare. En aquest projecte més ampli hi estem immersos dos estudiants del màster, i n'han resultat dos TFM, per un cantó el que us disposeu a llegir i en l'altre el de la meua companya Julia Aregall i que està enfocat a l'àrea de matemàtiques. Si bé moltes parts del treball són les mateixes, com per exemple la descripció i anàlisi de l'escola i també de la seva mestra, o el marc teòric, els treballs es diferencien en la descripció i anàlisi de l'àrea específica, en aquest cas ciències i en el de la Júlia matemàtiques.

Centrant-nos doncs en el treball en concret, cal d'estacar que aquest està estructurat en deu apartats. En primer lloc, la introducció que es aquest mateix apartat i que ens ajuda a situar-nos en el treball. A continuació hi trobarem la contextualització que pretén presentar la recerca, la justificació del treball, els objectius proposats, les preguntes d'investigació que guien la recerca i finalment la metodologia i els procediments que s'han utilitzat per dur-la a terme. La recerca ha d'estar fonamentada per a referents teòrics i el següent apartat és aquest marc teòric. Dins aquest apartat hi trobem referents bibliogràfics relacionats amb el context històric i educatiu de l'escola, amb el marc legal que hi havia a l'època, amb la formació que havien de tenir

els mestres, un repàs a la situació de l'escola i al món rural al segle XX i els coneixements que els mestres havien de tenir, generals i en concret de ciències. També un breu repàs a les idees sobre l'ensenyament de ciències durant el primer terç del segle XX. A continuació del marc teòric podem llegir els resultats de la recerca. El quart apartat fa referència a la mestra i el cinquè a l'escola. El següent és on es presenten les conclusions que s'estructuren en quatre apartats que responen a les preguntes d'investigació. Seguim amb el següent apartat on es presenta una proposta de museïtzació per al mas El Colomer i l'últim apartat és l'epíleg on hi trobem les reflexions personals, les possibles línies per continuar la recerca i les mancances que ens hem pogut trobar. A continuació de l'epíleg es presenta la bibliografia utilitzada per a realitzar la recerca i els annexes.

2. Contextualització de la recerca

2.1. Justificació

En primer lloc cal destacar que aquesta recerca no s'hauria realitzat sense la proposta inicial de Teresa Mirambell a la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya, d'escollir algun estudiant que pogués documentar la història de l'Escola El Colomer i deixar constància de la tasca realitzada allà per Josefa Lleopart, la seva mare, durant aquells anys. I, en conseqüència la proposta de Jacint Torrents a nosaltres per desenvolupar aquesta tasca.

Després de valorar aquesta proposta amb els professors del Màster en Innovació en Didàctiques Específiques, Isabel Sellas i Arnau Amat, i contemplar la possibilitat de relacionar aquesta recerca amb el Treball Final de Màster la proposta encara va prendre més sentit. Va ser en aquest moment en què es va decidir tirar endavant la proposta de documentació de la història de Josefa LLeopart i El Colomer en general, i de la didàctica de les ciències i les matemàtiques en concret i respectivament. Paral·lelament, la possibilitat de posteriorment transformar el TFM en una publicació i una proposta de museïtzació al Mas el Colomer, convertia la realització d'aquest treball en una tasca encara més motivadora.

Com a estudiants del Màster en qüestió, no podem passar per alt la gran oportunitat que aquest projecte ens brindava de contrastar els coneixements ja obtinguts de didàctica innovadora amb una metodologia, una gestió d'aula i una escola que forma part de la història recent de l'educació a casa nostra.

D'altra banda, realitzar una recerca etnogràfica i històrica representava a nivell personal un repte i alhora adquirir uns coneixement que fins al moment no teníem, ja que era la primera vegada que ens disposàvem a fer un treball d'aquestes característiques. En relació a aquest fet, no podem obviar que ens trobàvem davant del moment adequat per tirar endavant aquest projecte ja que teníem la possibilitat de contactar, entrevistar i conversar amb exalumnes i protagonistes d'una escola singular.

Per últim, veiem en aquest treball el repte i alhora l'interès de poder documentar un llegat històric, fins aleshores desconegut, que permetés aportar un granet de sorra al coneixement global que tenim actualment sobre el que va ser l'escola a Catalunya durant la dictadura franquista.

2.2. Objectius i preguntes d'investigació

Al iniciar aquest projecte, per la informació que se'ns va proporcionar, intuïem que tant l'escola el Colomer com la seva mestra, Josefa Lleopart, van ésser casos singulars en l'àmbit educatiu dins el context històric de l'època. Per tal d'aprofundir en aquesta recerca i poder entendre quina va ser la realitat d'aquella escola, es proposen quatre preguntes que guiaran la investigació. Dues d'elles, les primeres, pretenen donar resposta a un marc general centrat en l'escola en sí i la mestra Josefa Lleopart. Aquestes ens permeten contextualitzar les dues posteriors i serveixen com a punt de partida per a poder respondre dues preguntes centrades en l'ensenyament i la formació en ciències experimentals de manera específica:

- **Pregunta d'investigació 1.** Quins elements diferenciaven la mestra, Josefa Lleopart, de les mestres de l'època?
- **Pregunta d'investigació 2.** Quins elements diferenciaven l'Escola el Colomer de les escoles existents en aquell context històric?
- **Pregunta d'investigació 3.** Quina formació tenia la mestra, Josefa Lleopart, en ciències?
- **Pregunta d'investigació 4.** Com era l'ensenyament de les ciències a l'Escola El Colomer?

2.3. Metodologia i procediment

En aquest apartat es descriuen tots els passos seguits durant l'elaboració del projecte. En primer lloc es presenten les fases en què s'ha distribuït la recerca i la seva temporització. En segon lloc, hi trobem descrits els aspectes ètics que envolten la recerca. Posteriorment, s'explica quina ha estat la metodologia seguida per a realitzar la recerca, i, per últim, hi trobem descrits els materials utilitzats per recollir les dades, interpretar-les i analitzar-les.

Totes les decisions preses durant el projecte tenen com a última finalitat donar resposta a les preguntes d'investigació proposades inicialment relacionades, de manera general, amb l'escola i la mestra i, de manera concreta, amb la formació i l'ensenyament de ciències a l'escola.

Fases i temporització general de la recerca

La temporització d'aquest treball i les fases en les que l'hem dividit, s'ha dissenyat tenint en compte les parts de les que consta un Treball de Final de Màster i d'acord amb la disponibilitat temporal de tots els membres implicats en el projecte.

Fase	Període	Descripció de tasques
Fase 1	Abril 2016	Presentació de la proposta.
Fase 2	Abril-Juny 2016	Redacció del marc teòric.
Fase 3	Juny-Agost 2016	Realització i enregistrament de les entrevistes.
Fase 4	Setembre–Octubre 2016	Transcripció de les entrevistes.
Fase 5	Octubre-Desembre 2016	Anàlisi de les entrevistes i contrast amb el marc teòric.
Fase 6	Desembre 2016-Febrer 2017	Redacció de les conclusions obtingudes i lliurament del treball teòric.
Fase 7	Març 2017	Preparació de la defensa oral i exposició del TFM.

Aspectes ètics de la recerca

Pel que fa als aspectes ètics de la recerca, hi ha diversos factors que s'han tingut en compte. Entre ells hi trobem la veracitat del projecte, l'aplicabilitat, la consistència i la neutralitat.

En primer lloc s'ha tingut en compte la veracitat del projecte. Abans que res es tracta d'una recerca que per molt que estigui realitzada per subjectes humans i hi intervingui la inherent subjectivitat de l'investigador ha de ser el més veraç possible, i tenint en

compte que el projecte s'emmarca en el paradigma interpretatiu aquesta veracitat es traduirà en el paper en credibilitat. Totes les dades i resultats exposats busquen ser coherents i lògics d'acord amb el context de l'època i els testimonis que hi ha, a més a més de la informació proveïda per les fonts primàries que s'hi vinculen.

D'altra banda, també és un aspecte clau l'aplicabilitat del projecte. Tractant-se en aquest cas d'una escola molt particular i singular per aquella època és evident que les dades no es podran extrapolar a qualsevol escola ni es pot generalitzar sobre els resultats obtinguts però sí que s'ha tingut en compte que les dades puguin ser transferibles a contextos semblants i que tota la informació i resultats obtinguts puguin ser útils en el camp tant social com educatiu per ajudar-nos a entendre més bé la realitat d'aquella època.

En tercer lloc s'ha tingut en compte la consistència de les afirmacions que es fan. Tot allò que s'afirma té un fonament clar i un context que ho justifica, no hi han extrapolacions (si no són tractades com a tal) ni afirmacions gratuïtes.

S'ha estat molt a l'aguait, també, de la neutralitat del projecte. L'opinió personal en tot moment ha estat fonamentada en aspectes objectius de la recerca i s'ha tingut sempre present l'objectivitat, ja que es tracta d'un projecte basat en gran part en experiències personals que sovint poden estar molt influenciades per l'emoció i el sentiment amb què han estat viscudes.

Finalment, es considera que també cal mencionar temes relatius a la privacitat i el respecte cap a totes aquelles persones que han volgut participar en el projecte. Tots els exalumnes entrevistats i les persones que han aportat informació a aquest projecte han donat el seu consentiment per no mantenir l'anonimat, un aspecte que es considera molt positiu ja que en un treball històric, conèixer la identitat dels entrevistats ajuda a donar fiabilitat i credibilitat al projecte.

Cal esmentar també s'ha tingut molta cura de les fonts primàries que ha proporcionat la família i exalumnes, així com de tots els materials que hem analitzat, tractant-los

amb el màxim rigor i cura possible, interpretant-los de manera raonada i retornant-los en l'estat en què es van trobar o millor.

Perspectiva Metodològica

El projecte d'investigació de l'Escola El Colomer s'emmarca dins el paradigma d'investigació interpretatiu ja que es tracta d'una recerca dinàmica, múlticonstruïda i divergent, que té per objectiu entendre i interpretar la realitat, els significats de les persones, percepcions, intencions i accions. És per tot això que la metodologia que s'ha utilitzat per a fer el treball és qualitativa descriptiva, amb l'investigador com a principal instrument de recerca i amb l'ús de les perspectives dels participants com a principals fonts d'informació. La recollida d'informació per tal de fer la recerca s'ha realitzat majoritàriament mitjançant l'ús de fonts orals i de fonts documentals primàries.

Dins el paradigma interpretatiu i la metodologia de recerca qualitativa el treball contempla dues metodologies de recerca:

- Per a la fase de recuperació del patrimoni material i oral s'ha seguit la metodologia de recerca pròpia del mètode etnogràfic, que comporta observar les pràctiques culturals d'un determinat grup social i participar-ne per tal de poder contrastar allò que se'n diu i el que realment es fa. En aquest cas particular, participar de l'escola no ha estat possible ja que ara no existeix però si que s'han entrevistat persones que n'havien format part i s'han analitzat els documents que queden de l'època per tal de poder entendre més bé aquella realitat.
- Per a la fase d'interpretació de resultats s'ha seguit la metodologia interpretativa i qualitativa.

És evident que per a la recerca que s'ha fet en aquest TFM la metodologia qualitativa és la més adient per a investigar aquest àmbit. Dins la recerca qualitativa, el mètode que s'ha utilitzat per construir i vertebrar la investigació, és l'etnografia. Sense oblidar, que el què es presenta és una recerca històrica on l'objectiu no ha estat un altre que recollir dades fiables que ens han permès oferir una visió global del fenomen de la recerca. La validesa de les dades s'ha aconseguit a través del contrast i de la

profunditat d'aquestes dades recollides i observades. Al tractar-se d'un estudi sobre un fenomen, el mètode de l'etnografia és el més representatiu. Aquest anàlisi s'ha fet a partir de la comprensió dels contextos, les activitats i les creences, entre d'altres, de les persones que formaren part d'aquesta escola, entenent doncs, que bàsicament s'han utilitzat fonts primàries.

Recollida i anàlisi de dades: instruments.

En aquest apartat el que es pretén és explicar amb detall quins instruments s'han utilitzat per a la recollida de dades i l'anàlisi posterior d'aquestes. Com s'ha mencionat, es tracta d'una recerca d'investigació de caire qualitativa i emmarcada dins el paradigma interpretatiu. S'ha investigat i documentat la història d'una escola i de la seva mestra a partir del testimoni dels que van ser els seus alumnes. És pràcticament l'única font d'informació de la que es disposava i es va considerar que era la manera més fiable d'aproximar-se al que va ser l'Escola El Colomer i la seva mestra, Josefa Lleopart.

Per aquest motiu, derivat de la naturalesa de la recerca en sí, es va creure que l'instrument de recollida de dades òptim havia de ser l'entrevista. Val a dir també que a l'obtenció de dades a través d'entrevistes, cal sumar-hi l'anàlisi documental que s'ha dut a terme. En aquesta línia, es considera oportú destacar que l'entrevista és una eina molt útil per a obtenir informació de fets, persones o moments històrics als quals no pots tenir accés, com assenyalen Blaxter, Hughes i Tight (2008).

La justificació per tal d'escollir aquest mètode d'investigació és podria trobar en els punts següents:

- Manca d'informació escrita o publicada sobre l'Escola El Colomer i Josefa Lleopart.
- Possibilitat de recuperar la memòria d'un gran nombre d'alumnes i familiars.
- Reconstruir la història a partir d'aquests testimonis directes.
- Naturalesa de la recerca.

En el moment de realitzar les entrevistes s'ha tingut en compte que la majoria d'alumnes als que s'entrevistaven tenen més de setanta anys. Per tal de treure el màxim d'informació possible s'han plantejat entrevistes pautades o dirigides, sempre deixant un ampli marge perquè els entrevistats expliquin la seva experiència. S'ha considerat important, també, iniciar les entrevistes amb un guió establert però no tancat i deixant explicar les anècdotes que els entrevistats considerin oportunes. El guió, com bé diu el seu nom, ha servit per això, per guiar l'entrevista, però en cap cas ha estat quelcom tancat¹.

Descripció del procés de recollida i anàlisi de dades de l'entrevista

A continuació es descriu el procés seguit per a realitzar les entrevistes. Cal esmentar, que aquesta part del projecte, així com la major part de la recollida de dades la vam realitzar conjuntament amb el meu company Miquel Rosell.

1. Després d'elaborar un guió inicial de com havia de ser el treball de camp i de contrastar-lo amb el tutor, vam fer una formació amb l'antropòloga, i col·lega del professor Jacint Torrents, Conxita Botargues. L'objectiu d'aquesta formació no va ser un altre que dotar-nos d'unes nocions bàsiques sobre l'entrevista per tal d'obtenir-ne el màxim fruit possible. Va resultar del tot interessant i productiu ja que a causa de la nostra inexperiència en la matèria vam aprendre molt. A part de treballar els aspectes més informals de l'entrevista com per exemple el tracte amb els entrevistats, l'horari, etc. també vam poder elaborar un primer guió d'entrevista que posteriorment ens va ajudar a elaborar els definitius.
2. El segon pas va ser trobar-nos amb Teresa Mirambell, filla de Josefa Lleopart. L'objectiu d'aquesta primera trobada era parlar sobre com encarar les entrevistes als exalumnes ja que ella era qui en posseïa el contacte i a part, els coneixia. Era una trobada important ja que el seu criteri era fonamental per a poder realitzar el treball de camp. Prèviament havíem acordat amb els tutors entrevistar un total de set o vuit alumnes. També en aquesta trobada, Teresa Mirambell ens va cedir tot el material documental que tenia de l'escola i de la seva mare. Ella va proposar fer

¹ Vegeu annex 1. Tots els annexos que citem a partir d'aquest moment es poden trobar en el CD adjunt.

les entrevistes en petits grups de tres ja que així l'un per l'altre potser recordaven més i amb més precisió. La proposta ens va semblar coherent. Finalment cal destacar que es considerava importantíssim fer-li una primera entrevista a ella per tal de guiar les posteriors als alumnes. El fet d'entrevistar primer a Teresa Mirambell, és quelcom que vam acordar tant amb els tutors com amb la Conxita Botargues. Des del primer moment tots vam ser conscients que era la persona que ens podia proporcionar més informació i de més qualitat ja que a banda de ser la filla, durant un període també va ser alumna de l'Escola El Colomer. Per tot això, era evident que la primera entrevista l'havíem de fer a ella.

3. El següent pas va ser elaborar les entrevistes. En primer lloc la que es faria a Teresa Mirambell i a continuació la dels alumnes. Tot i que part de l'entrevista podia ser igual o semblant era important elaborar dues entrevistes ja que en la primera es parlaria també d'aspectes personals i familiars de Josefa Lleopart ja que l'entrevistada és la seva filla. Així doncs aquesta primera entrevista es va estructurar en els següents apartats:

- **Informació personal de l'entrevistada:** biografia, professió i família.
- **Josefa Lleopart com a mare i persona:** En aquest apartat l'objectiu era conèixer de primera mà com era la protagonista de la recerca però en l'àmbit més personal. Com era com a persona, com era com a mare, les relacions familiars, la personalitat, etc. Amb aquest apartat també es pretenia conèixer quina va ser la seva trajectòria de vida, incloent-hi la formació, les professions que va exercir i la seva rutina de vida.
- **Josefa Lleopart com a mestra:** A banda de ser la seva mare, durant un temps també va ser la seva mestra. En aquest apartat preteníem aprofundir en saber com era Josefa Lleopart com a mestra. Com la veia ella que precisament era la seva filla.
- **Mas el Colomer:** Saber com era la vida en aquella casa, en aquella època. La vida familiar que hi havia i les seves singularitats.
- **Escola El Colomer:** En aquella casa a banda de viure-hi també hi anava a escola ja que hi havia l'escola que la seva mare havia creat. En aquest apartat la

intenció era conèixer com va ser l'Escola El Colomer: qui en formava part, com funcionava, quina va ser la seva història, etc.

- **Les ciències a l'Escola El Colomer:** a nivell concret l'objectiu és poder entendre com els alumnes de l'Escola el Colomer van aprendre ciències de manera específica i com eren ensenyades per part de la seva mestra Josefa Lleopart, per tal de poder apropar-nos a conèixer quines creences i metodologies tenia.
4. Tenint l'entrevista preparada, era lògic que el següent pas fos entrevistar a Teresa Mirambell. Sens dubte sabíem que era l'entrevista més important i que l'havíem de fer a consciència. El resultat va estar a l'alçada de les expectatives. L'entrevista va durar al voltant de les tres hores i en vam poder obtenir molta informació. Per tal de no perdre cap detall es va decidir enregistrar les entrevistes amb vídeo i àudio.
 5. Realització de la primera entrevista a exalumnes. Una de les informacions més rellevants que vam poder obtenir de l'entrevista amb Teresa Mirambell és que la segona alumna que va anar a l'escola, Carme Mir, va esdevenir més endavant la seva ajudant a part de ser-ne alumne. Ella ajudava a Josefa Lleopart a gestionar l'aula quan hi havia molts alumnes i tenien edats totalment diferents. A més, Carme Mir també era qui ocupava el lloc de mestra quan Josefa no hi era. Vam coincidir amb la Teresa Mirambell que la primera entrevista a exalumnes li havíem de fer a ella. Teresa Mirambell es va ocupar d'explicar per sobre el projecte a Carme Mir i també de citar-la. Ho va fer juntament amb Maria Musach i Josep Musach, dos germans que van anar a l'escola juntament amb Carme Mir. Així doncs, la primera entrevista a exalumnes la vam fer a Vic, a casa de la Carme Mir i juntament amb la Maria Musach i en Josep Musach. Entenent també la quantitat d'informació que ens podrien aportar aquests tres alumnes i, en especial la Carme Mir, vam elaborar el guió de l'entrevista partint dels consells i els aprenentatges de la formació en antropologia però també de l'experiència de la primera entrevista realitzada a Teresa Mirambell. Tot i que en qualsevol entrevista, sigui de familiars o exalumnes, tota informació és benvinguda, és evident que en aquesta ens volíem centrar més en la figura de Josefa Lleopart com a mestra i sobretot en el

funcionament de l'escola. Amb aquestes premisses vam elaborar un segon guió² que com l'anterior, era obert i ens havia de servir precisament per guiar l'entrevista. En cap cas era un guió rígid. Els apartats o blocs de l'entrevista van ser els següents:

- **Informació personal:** és evident que en primer lloc ens interessava conèixer a les persones que ens disposàvem a entrevistar. Com es deien, quina edat tenien, d'on venien, durant quins anys van estudiar a l'Escola El Colomer, com anaven a l'escola, per què van anar a aquella escola, etc.
- **L'Escola El Colomer:** Un dels grans blocs de l'entrevista. Els records més personals que en tenen, com era un dia a l'Escola El Colomer, quines assignatures feien, quin horari feien, quants eren a classe, de quines edats, i un llarg etc. Si un dels principals objectius de la recerca és recrear i documentar de la forma més fidel possible l'Escola El Colomer, és evident que en aquest apartat ens hi havíem o més ben dit, s'hi havien d'esplaiar tant com fos possible.
- **La mestra:** amb quina paraula la definirien, com era a dins l'aula, també com era a fora, quina relació tenien amb ella, quins valors transmetia, etc. L'altre gran bloc de l'entrevista i també de la recerca.
- **Les ciències a l'escola:** en aquesta apartat es pretenia recollir informació concreta sobre com eren les ciències a l'Escola El Colomer des del punt de vista metodològic, de gestió d'aula, de continguts treballats, etc. Tot i això, ens vam trobar amb el fet que els exalumnes eren molt grans i tenien records molt difusos sobre com eren les classes al Colomer. Recordaven algunes experiències concretes que els havien quedat marcades a la memòria, la majoria d'elles de moments que fugien de la quotidianitat, però no eren capaços de descriure com era una classe de ciències en detall ni tampoc de quins continguts es treballaven ni com.
- **Aspectes singulars:** en aquest apartat volíem repassar aspectes que també formaven part de l'escola però no eren tan formals. Si creien que feien coses al

² Vegeu annex 2.

Colomer que no es feien a altres escoles, com eren les obres de teatre que feien, si feien excursions, extraescolars, etc.

6. La segona entrevista a exalumnes. Aquesta entrevista, com l'anterior, també la va organitzar Teresa Mirambell. Ella va ser qui es va posar en contacte amb els exalumnes que volíem entrevistar i qui els va citar. En aquesta ocasió vam entrevistar a cinc exalumnes, Mercè Muntal, Miquel Jutglar, Montserrat Cabanes, Josep Baulenes i Josep Bruguera, i ho vam fer a casa de Teresa Mirambell. Ella també hi va ser i va ajudar a guiar l'entrevista amb aspectes rellevants que ella ja havia recordat en la seva entrevista. El guió va ser el mateix que l'utilitzat en l'anterior.
7. Tercera i darrera entrevista a exalumnes. En aquesta ocasió vàrem entrevistar els exalumnes més grans. Molts d'ells ja en l'època que anaven a l'escola treballaven de mosso durant el dia i a la tarda anaven a escola al Colomer. Era el que avui en dia podria semblar una escola d'adults. Tot i que vam utilitzar el mateix guió que en les dues entrevistes a exalumnes anteriors, vam puntualitzar o matisar en algun aspecte ja que en aquesta ocasió els alumnes van anar a una escola diferent, l'escola de tarda i per adults. Aquesta tercera entrevista a exalumnes la vam fer al Mas el Colomer amb un total de 7 exalumnes: Pilar Ges, Dolors Blancafort, Francisca Serrat, Miquel Anton Hernandez, Josep Anton Hernandez, Pere Muntal.
8. Val a dir que aquesta entrevista va ser força diferent a les anteriors. El fet de ser tants va fer que l'entrevista fos una mica més difícil de gestionar. Si bé és cert que van anar sorgint tots els temes que ens interessaven, hi havia una mica més de desordre en les explicacions. En moltes ocasions parlaven més d'un a la vegada i el tema principal derivava a coses més secundàries. No obstant, vam poder-la anar guiant i vam poder obtenir també molta informació i molt valuosa, com en les anteriors. Podríem dir que en aquest cas, però, la informació ens va servir per a fer-nos una idea general de com era l'escola de tarda més que no pas per entendre aspectes concrets del centre.

9. Transcripció de les entrevistes. La primera entrevista que vam realitzar a Teresa Mirambell així com la segona, a Carme Mir i Josep i Maria Musach, es van transcriure de forma literal³. Les altres dues estan enregistrades tant amb gravació de veu com amb gravació de vídeo i han estat consultades quan ha estat necessari.
10. Categorització de les entrevistes. Tot i que al redactar els guions de les entrevistes ja entreveïem algunes categories que ens servien per analitzar la informació obtinguda, no va ser fins la posterior lectura de les transcripcions que vam poder definir clarament quina havia de ser categorització de les entrevistes. Finalment les categories resultants han estat les següents:
- **El Colomer escola:** aspectes generals que tinguin a veure, de forma directe, amb l'escola.
 - **Organització de l'escola:** com era un dia a l'escola. Quines eren les assignatures que feien quants alumnes hi havia a l'aula i quines edats tenien. Són tots els aspectes d'organització relacionats amb el funcionament d'una escola en general i de l'Escola el Colomer en concret.
 - **Metodologia:** com ensenyava la mestra, Josefa Lleopart, i com aprenien els alumnes. Quins llibres i materials feien servir, quines activitats d'aprenentatge feien, etc.
 - **Les ciències a l'escola:** on s'hi agrupaven totes les experiències explicades pels entrevistats relacionades amb l'ensenyament de les ciències a l'escola.
 - **Aspectes no formals de l'escola:** que representava anar a l'Escola el Colomer, anècdotes, vivències, experiències, etc.
 - **Escola d'adults:** com funcionava l'escola de tarda, quin era el perfil d'alumnes que hi anaven, què estudiaven, quin horari feien, etc.
 - **Relació mestra–alumnes:** com era el tracte de Josefa Lleopart amb els seus alumnes, tant en el que és estrictament la funció docent com en el que no ho és.
 - **Formació de Josefa Lleopart:** quan i on es va formar. Quins són els estudis que va realitzar.

³ Vegeu annexos 3 i 4.

- **Josefa Lleopart (biografia):** aspectes relacionats amb la vida de Josefa Lleopart.
- **Josefa Lleopart, mare i mestra:** vivència de Teresa Mirambell vers la seva mare i també mestra.
- **Aspectes familiars:** informació rellevant per a la recerca relacionada amb la família de Josefa Lleopart.
- **Teresa Mirambell:** aspectes relacionats amb la vida de Teresa Mirambell.

11. Buidatge i anàlisi de les entrevistes. Per a poder fer el buidatge de les entrevistes i el corresponent anàlisi d'aquestes s'ha utilitzat una taula elaborada per nosaltres mateixos⁴. Aquesta taula segueix les categories esmentades en el punt anterior i pretén classificar la informació que hi havia en les entrevistes en diferents apartats. En aquesta graella evidentment hi ha el fragment de la transcripció a analitzar, i les idees més rellevants que se'n poden extreure. També hi trobem una anàlisi d'aquestes idees i un apartat destinat a les observacions, anotacions més personals i subjectives. A continuació es mostra un exemple de la taula:

	Transcripció	Idees rellevants	Anàlisi de la casella anterior	Observacions
Metodologia	espera't, la meua mare tenia l'encarregat de la setmana, que era dels grans, que aquell era l'encarregat d'ajudar als petits.	Hi havia un encarregat de la setmana que ajudava als petits	Hi havia treball entre iguals. Alumnes més grans ajudaven als més petits.	Aula multi nivell que segurament va sorgir per necessitat.

Figura 1. Fragment de la graella d'anàlisi de les entrevistes definida a partir de les categories d'anàlisi escollides. Font: elaboració pròpia.

Per a poder realitzar la categorització de les entrevistes, es va realitzar un anàlisi del text consistent en el subratllat de diferents apartats de l'entrevista utilitzant un color diferent per a cada categoria. D'aquesta manera, va resultar molt visual saber de quin tema estàvem parlant en cada moment de l'entrevista i per accedir ràpidament a fragments que ens interessessin per a desenvolupar la recerca.

⁴ Veure annex 5.

A continuació es presenta una graella amb la llista d'exalumnes entrevistats. En els primers dos casos hi trobem també l'any en què van néixer i la professió a la que es van dedicar després d'estudiar a l'Escola El Colomer. Els noms dels exalumnes es presenten agrupats de la mateixa manera en què els vam entrevistar:

<p>Entrevista Exalumnes 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Carme Mir Guiteres (1939). Modista. • Josep Musach Rifà (1941). Funcionari. • Maria Musach Rifà 1945. Mestressa de casa. 	<p>Entrevista Exalumnes 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Josep Bruguera Corominas (1947). Reparació TV. • Miquel Jutglar Riera (1948). Comercial Automòbils. • Montserrat Cabanes (1950). Cuidadora gent gran. • Mercè Muntal Riera (1951). Fornera. • Josep Baulenes Guiteres (1945) Corredor d'assegurances. 		
<p>Entrevista Exalumnes 3:</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> • Dolors Blancafort • Pilar Ges • Ramon Muntal Riera • Josep Anton Hernández </td> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> • Francisca Serrat Famades • Pere Muntal Capdevila • Miquel Anton Hernández </td> </tr> </table>		<ul style="list-style-type: none"> • Dolors Blancafort • Pilar Ges • Ramon Muntal Riera • Josep Anton Hernández 	<ul style="list-style-type: none"> • Francisca Serrat Famades • Pere Muntal Capdevila • Miquel Anton Hernández
<ul style="list-style-type: none"> • Dolors Blancafort • Pilar Ges • Ramon Muntal Riera • Josep Anton Hernández 	<ul style="list-style-type: none"> • Francisca Serrat Famades • Pere Muntal Capdevila • Miquel Anton Hernández 		

Figura 2. Graella amb els noms, anys de naixement i professions dels exalumnes entrevistats. Font: elaboració pròpia.

Descripció del procés de recollida i anàlisi de dades documentals

Com ja s'ha mencionat, en la primera trobada que vam fer amb Teresa Mirambell se'ns va proporcionar tot el material que guardava de l'escola i documents de la seva mare en relació a la professió de mestra o de l'escola. Aquests documents no estaven classificats de cap manera i ens els va cedir per portar-los a la Universitat, classificar-los i fer-ne la catalogació.

1. La primera tasca que vam realitzar va consistir en fullejar-ho tot i diferenciar tres categories: documents, llibres i fotografies. Dins d'aquestes tres primeres categories hi vam posar tot tipus de documents, tot tipus de llibres i tot tipus de fotografies.

2. En segon lloc vam analitzar els documents. Inicialment ens vam llegir tots els documents que hi havia i els vam classificar dins d'una carpeta arxivadora en les categories següents:
 - **Documents de gestió de l'escola:** on hi vam posar rebuts de llibres, fulls de matrícula, cartilles d'escolaritat dels alumnes, etc.
 - **Documents personals:** que recull cartes de la mestra als alumnes, cartes personal relacionades amb l'escola, títols de formacions, etc.
 - **Inspecció:** on hi ha cartes amb l'inspector, una llibreta que recull les inspeccions rebudes, etc.
 - **Documents legals de l'escola:** on hi trobem bàsicament tots els documents relacionats amb la legalització de l'escola.
 - **Documents normatius:** on hi trobem llibrets de l'Estat que donen orientacions als mestres sobre com realitzar determinats aspectes de la tasca docent, com per exemple com utilitzar les cartilles d'escolaritat, com avaluar formalment als alumnes, etc.
 - **Rebuts i impostos:** on hi trobem rebuts de la afiliació de Josefa Lleopart a la federació de centre d'ensenyança primària i comercial no estatal de Barcelona, o rebuts d'impostos pagats per diverses raons.
 - **Escola de Tona:** inclou tots els documents relacionats amb l'Escola El Colomer a partir del moment que es va traslladar a Tona.
 - **Excursions:** hi trobem documents relacionats amb les excursions que feien des de l'escola.
 - **Teatre:** hi ha textos de teatre o fulls on es veu com organitzaven les funcions teatrals del col·legi.

3. Posteriorment, ens vam dedicar a organitzar els llibres de text i quaderns dels alumnes en diverses categories. Inicialment els vam classificar en assignatures.

Així doncs ens van quedar els blocs següents:

- Matemàtiques
- Ciències experimentals
- Ciències socials
- Llengua castellana
- Llatí
- Religió
- Dibuix
- Labors
- Varis

Dins de cada bloc, posteriorment, els vam organitzar en diverses subcategories:

- **Llibres de primària de l'escola**
 - Llibre de text de l'alumne
 - Llibre del mestre
 - Llibre de consulta
 - Quadern d'activitats
- **Llibre de batxillerat de l'escola**
 - Llibre de text de l'alumne
 - Llibre del mestre
 - Llibre de consulta
 - Quadern d'activitats
- **Llibres de batxillerat de la formació de la mestra**
 - Matemàtiques
 - Ciències
 - Varis
- **Llibres dels estudis de magisteri de la mestra**
 - Pedagogia
 - Matemàtiques

- Ciències
- Varis
- Treballs

- **Quaderns de treball dels alumnes**

- Matemàtiques
- Ciències
- Varis

4. En el cas concret de les fotografies, com que la majoria d'elles ja estaven organitzades en àlbums per temàtiques: teatre, comunions dels alumnes, sortides i la festa amb exalumnes al Colomer; no va fer falta classificar-les. Senzillament es va recórrer a elles en qualsevol moment necessari del desenvolupament del projecte.

5. Després de classificar els llibres i documents vam iniciar l'anàlisi. Pel que fa a l'anàlisi dels documents, es va fer a partir de la lectura minuciosa d'aquests i la posterior contrastació amb el marc teòric i els documents objectius de l'època que en parlaven. En el cas dels llibres, se'n van escollir uns quants per catalogar. Degut al fet que aquest projecte s'emmarca dins el Màster en Innovació en Didàctiques Específiques i la meva especialitat és la de Ciències, tots els llibres escollits per a catalogar i inventariar són els llibres de text relacionats amb aquesta matèria. Dins aquest grup, s'hi troben llibres pertanyents al període de formació de la mestra i d'altra banda, llibres utilitzats a l'escola, tant de batxillerat com de primària. Són els d'aquest darrer grup, els de Primària els que s'han catalogat per la relació que existeix amb els continguts apresos al Màster. Per tal de realitzar la catalogació dels llibres es va crear una graella d'anàlisi inspirada en M. P. Prendes (2001)⁵ de la que s'han tingut en compte molts aspectes en el moment de realitzar l'anàlisi i descripció

⁵ Vegeu la graella d'anàlisi proposada per Prendes en l'annex 6.

dels llibres. La graella construïda per nosaltres⁶ conté tres apartats diferents amb diversos subgrups:

1. **Dades bàsiques:** on s'inclou la fitxa tècnica del llibre:
 - a. Títol.
 - b. Autor.
 - c. Curs.
 - d. Editorial.
 - e. Any.
2. **Contingut:** On s'explica de què tracta el llibre, quins temes s'hi poden trobar i com estan organitzats.
3. **Descripció i Anàlisi:** fa referència al com es tracten els temes presentats i amb quina finalitat. Així com la manera com s'exposen en el llibre, les idees que s'hi poden trobar implícites i la relació que té amb la didàctica de l'assignatura. En aquest apartat es tenen en compte els coneixements adquirits al llarg de les assignatures del Màster en Innovació en Didàctiques Específiques.

6. Després d'analitzar els llibres i quaderns es va redactar l'apartat de "l'ensenyament de les ciències a l'Escola El Colomer" basat en allò observat en les graelles d'anàlisi.

⁶ Vegeu annex 7.

3. Marc teòric.

3.1. Context Històric

L'escola el Colomer, fundada el 1942 per Josefa Lleopart i ubicada al Mas el Colomer, terme municipal de Taradell fins l'any 1958, es troba emmarcada dins una època històrica de grans canvis i inestabilitats. En aquest apartat el que pretenem és contextualitzar aquesta època en la qual l'escola va existir al Colomer. Sens dubte una època molt singular dins la història de Catalunya. Cal conèixer d'on es venia i com van ser aquells anys per entendre molts factors que van fer que l'Escola El Colomer esdevingués una escola diferent a les contemporànies. Aquest apartat s'ha estructurat en dues parts: La Segona República 1931-1936, ja que és l'època en què Josefa Lleopart va rebre la seva formació inicial i en la que es van produir molts canvis en el marc educatiu que van condicionar l'època posterior; i la Guerra civil i la postguerra que és el moment en què neix l'escola i es desenvolupa el Colomer.

La Segona República, 1931–1936.

La Segona República és un període de la història de l'Estat espanyol que s'inicia el 14 d'abril de 1931 proclamant-se la República a Madrid i a Barcelona. El seu final té lloc el dia 1 d'abril de 1939 coincidint amb el final de la Guerra Civil espanyola.

El 9 de desembre de 1931 es va aprovar la Constitució que va configurar la república. També separava l'església de l'estat i reconeixia les autonomies. Altres aspectes rellevants de l'època són, entre d'altres, les nombroses i importants reformes de caire progressista i democràtic del govern d'Azaña. Aquestes reformes inclouen millores en l'àmbit laboral, la llei del divorci, la reforma de l'exèrcit, la construcció de noves escoles, la reforma agrària, etc.

La Segona República es pot dividir en quatre etapes segons l'evolució política. El govern provisional, el bienni reformista, el bienni conservador i el front popular. A continuació es presenta un breu resum amb els fets més rellevants de cada període.

- El govern provisional. 1931: és el període que va des de l'inici de la Segona República a l'abril de 1931 fins a l'aprovació de la Constitució espanyola el

desembre del mateix any. Aquest govern provisional el va presidir Niceto Alcalá-Zamora i amb la seva dimissió el va substituir Manuel Azaña. Cal destacar, en aquest període, que a nivell internacional s'estava vivint una gran crisi econòmica anomenada la Gran Depressió originada amb el crac del 29. A l'Estat espanyol també va repercutir, sobretot en la construcció i la indústria generant un augment de l'atur. A aquests fets se li ha de sumar els dubtes però també l'esperança pel canvi polític.

- El bienni reformista. 1931 – 1933: Període amb grans reformes i acompanyada d'una gran controvèrsia. Azaña és el primer president de la primera legislatura republicana. En aquest període es realitzen grans reformes com la reforma religiosa, la reforma de l'exèrcit, la reforma agrària, reformes de caire social i l'Estatut d'autonomia de Catalunya de l'any 1932, entre d'altres. Totes aquestes reformes no van agradar a l'Església Catòlica, a gran part dels terratinents ni a gran part dels militars. D'altra banda però, tampoc van aconseguir satisfer als sectors anarquistes ja que no les consideraven suficients. En l'àmbit educatiu, que és el que en definitiva ens interessa, es van produir molts canvis. Es van crear escoles d'educació primària, es va millorar el salari dels docents i es va promoció una important renovació pedagògica. Altres aspectes rellevants són per exemple suprimir la formació religiosa de caire obligatori i l'impuls de les Missions Pedagògiques, les quals tenien com a objectiu aportar instrucció i cultura al món rural.
- El bienni conservador o bienni negre. 1933 – 1936: El govern molt desgastat i el seu cap Manuel Azaña dimiteix. D'altra banda el president de la República Alcalá Zamora dissol les corts i convoca eleccions. A aquestes eleccions l'esquerra no es presenta unida, en contra de la dreta unida i organitzada. En conseqüència guanyen els partits de centredreta i amb aquest fet, es consolida un govern conservador. Es paren gran part de les reformes que fins al moment s'estaven duent a terme. Una crisi del govern provoca convocar unes noves eleccions legislatives al febrer de 1936.
- El Front Popular. 1936: a diferència de les anteriors eleccions, en aquestes l'esquerra es presenta organitzada. Les eleccions del 16 de febrer de 1936 les guanyen de manera clara, el Frente Popular. A continuació es van produir una

sèrie d'esdeveniments que provoquen una gran divisió política que més endavant desembocaran amb la Guerra Civil.

La Guerra Civil i la postguerra, 1936-1975.

A nivell historiogràfic la Guerra Civil espanyola es tracta d'un període curt cronològicament parlant. En canvi, per a la població contemporània va resultar molt més llarg. Al 1938 ja es preveia el final de la guerra i eren presents la fam, la misèria i la destrucció arreu del país. La historiografia referent a aquest període es pot dividir en diferents etapes:

- Etapa del 1936 al 1939. La Guerra Civil, les dues espanyes. Guerra armada entre dos bàndols totalment antagònics. Dues línies interpretatives, d'una banda la que lluitava la guerra en defensa de la religió catòlica i la civilització espanyola enfront de la socialització. La republicana en canvi defensava la democràcia on era molt present la lluita popular.
- Etapa del 1939 al 1975. La postguerra. Discurs lineal, la guerra civil havia tingut un vencedor legítim per governar el país. Es legitimava el franquisme i s'instaurava una dictadura que defensava la religió i la civilització.

En qualsevol cas, la guerra civil va esdevenir un fet històric clau en la història d'Espanya del segle XX. En primer lloc per que va acabar amb totes les reformes iniciades durant la Segona República, però també perquè la guerra va acabar amb l'inici de la dictadura del general Franco. Aquesta dictadura va esdevenir un règim polític i autoritari. El poder de la dictadura controlava el cap d'estat, el govern, que era de partit únic, i també l'exèrcit. Les corts no disposaven d'iniciativa legislativa ja que Franco posseïa el poder executiu i el legislatiu. A més, hi havia una forta persecució policial a membres de partits i sindicats clandestins.

3.2. Context Històric Educatiu

L'educació a l'Estat espanyol, 1868–1931.

Per seguir afinant una mica més la contextualització de la nostra recerca, a continuació presentem una radiografia de com estava l'educació durant aquest període. Sens

dubte, l'educació és un element clau per conèixer els aspectes culturals de qualsevol societat. En aquest aspecte Martínez, Maqueda i de Diego assenyalen:

“En la España de 1868 a 1930, desgraciadamente, la situación de este sector habría sido bastante negativa, tanto por el grado de escolarización como por la calidad de las enseñanzas impartidas, todo ello en función de una insuficiente asignación de recursos; a pesar de que las manifestaciones, al menos retóricas, de los sucesivos regímenes y gobiernos proclamando su atención a la enseñanza venían siendo una constante desde las Cortes de Cádiz.” (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:153).

Centrant-nos en l'educació primària en concret, els mateixos autors destaquen:

“ En el nivel primario, la falta de escuelas y maestros y el corto salario que se asignaba a éstos impidieron la alfabetización del país en un breve plazo. Por el contrario, al último tercio del siglo XIX se llegaba con cifras espectaculares de iletrados que superaban los dos tercios de la población.” (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:153).

A continuació es presenta una relació d'escoles públiques de primària d'aquest període:

Any	Escoles públiques
1870	22.711
1880	23.132
1908	24.861
1917	25.469
1923	29.487
1929	30.904
1931	35.989

Figura 3. Relació d'escoles públiques de primària durant el període de 1870-1931. Font: Martínez, Maqueda i de Diego, 1999.

A aquestes escoles cal sumar-hi les escoles privades, de les quals no hi ha un registre tant acurat però que es calcula que al 1900 acollia el 7 per cent de la població escolar. En aquesta mateixa línia presentem un detall dels mestres nacionals del primer terç del segle XX:

Any	Mestres de primària
1903	23.730
1916	24.789
1923	28.924
1928	33.518
1930	34.680

Figura 4. Relació de mestres d'escoles nacionals de primària durant el primer terç del segle XX. Font: Martínez, Maqueda i de Diego, 1999.

És evident doncs que els alumnes que s'escolaritzaven anaven augmentant cada any, millorant així l'educació de l'Estat. Martínez, Maqueda i de Diego assenyalen: *“Esta lenta e insuficiente, però continuada, mejoría cuantitativa fue acompañada por otras medidas de influencia más o menos directa en la calidad de la enseñanza. En este sentido habría que citar la creación de la **Escuela Superior de Magisterio** (1909) y la remodelación de la **Inspección de Enseñanza** (1913).”* (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:155).

L'educació a l'Estat espanyol, 1940–1980.

Fent un salt en el temps val la pena revisar en quina situació està l'educació a Espanya després de finalitzar la guerra civil, en la postguerra.

*“También la **enseñanza primaria** tras el paréntesis de la guerra civil entraría en un período de profundes transformaciones, aunque con ritmo muy desigual a lo largo de las décadas que arrancant de 1940. Sólo al cabo de más de un cuarto de siglo, el rígido modelo ideológico impuesto tras la conflagración civil fue dando signos de apertura, al tiempo que los recursos destinados a educación*

iban creciendo de manera importante. Los números son elocuentes, aunque cuantitativa i cualitativamente, el desfase respecto a otros países europeos continuó siendo muy acusado a lo largo de bastantes años.” (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:229).

A continuació es presenta la relació d’alumnes, professors i escoles de la dècada dels 40 als 80:

Anys	Número d’alumnes	Número de professors	Unitats escolars
1940	2.410.140	51.063	44.415
1950	2.792.791	79.926	76.413
1960	3.387.350	95.891	93.391
1970	4.749.483	144.731	138.114
1980	6.766.704	239.738	210.370

Figura 5. Relació d’alumnes, professors i escoles de la dècada dels 40 als 80. Font: Martínez, Maqueda i de Diego, 1999.

Després de la Guerra Civil, l’escola es va veure afectada per l’intent de fer efectiva en tots els nivells la doctrina totalitària, dictadura personalista i altament repressiva que es va anar endolcint amb els anys amb el triomf dels aliats (Monés, 1981). Més enllà de reorganitzar i reformar allò que, en matèria d’ensenyament, s’havia implantat durant la república, durant aquest període es va procurar muntar un altre tipus d’escola “basada en concepcions neoclàssiques més que no pas purament feixistes, i això sí, extraordinàriament centralitzada” (Monés, 1981: p.14). Aquest procés, passava per la destrucció de la política escolar republicana i l’obra educativa de la Generalitat.

A l’escola de la primera postguerra, les orientacions político-ideològiques passaven per davant de qualsevol altra consideració. L’educació no es pot deslligar de la política ni dels factors religioso-ideològics en aquest moment. Aquesta afirmació es reafirma en aspectes com la depuració política dels ensenyants que es va produir en aquest període, als quals se’ls demanava un aval polític per a poder exercir la seva professió de mestres, tant si eren d’escoles públiques com privades. Una vegada aconseguit

l'aval i salvada la depuració, els mestres havien d'assistir a un adoctrinament polític mitjançant cursos de formació político-ideològica obligatoris, que es van organitzar a les capitals de província.

En aquest període, també, es va instaurar l'ús exclusiu de la llengua castellana com a vehicle d'escolarització. Cal dir, que el català no va ser prohibit únicament a l'escola, sinó que també es va estendre a tot tipus de cultura, no únicament històrica i literària sinó també al folklore. També en aquest moment es va obligar a les escoles a dur a terme la separació de sexes i diferenciació educativa segons el sexe, segons la llei, nens i nenes no podien estudiar en una mateixa aula ni amb un mateix professor i, a més a més, hi havia certes assignatures que eren considerades per a nens i d'altres per nenes. L'escola de la primera postguerra es va veure marcada, també, per l'ensenyament autoritari, on l'ordre i la disciplina eren essencials i on l'alumne prenia una actitud passiva davant el seu procés d'aprenentatge.

Amb el pas dels anys, i el triomf dels països aliats a la Segona Guerra Mundial, cada vegada fou més complicat mantenir l'estructura política i educativa que havia definit la *Nueva España* amb el triomf de les tropes franquistes.

3.3. Marc Legal

En aquest apartat es parla de la legislació educativa que va emmarcar l'època en què l'escola El Colomer es va desenvolupar. Malgrat que l'escola va estar en funcionament durant més anys, aquest apartat està basat en tot moment en el període en què la va portar íntegrament Josefa Lleopart al Mas el Colomer, casa seva, que es troba comprès entre els anys 1942 i 1957.

Com a la resta de nacions desenvolupades, a Espanya la configuració del sistema educatiu es va produir en el segle XIX (Gálvez, 1994). El document legislatiu més important, fins aleshores, que va aparèixer en aquest marc és la Ley de Instrucción Pública o Ley Moyano de 1857, que regulava l'ensenyament en general; seguit de la Ley de Enseñanza Primaria de 1901, que regulava concretament l'etapa d'ensenyament primari. Aquests són els dos documents legislatius que es van trobar

vigents en els anys de funcionament de l'Escola el Colomer (1942-1957) i que ens permeten veure quina era la realitat legal d'aquella època. No obstant, com afirma Gálvez (1994), és important recalcar que el reflex legal no necessàriament ha de coincidir exactament –i sovint ni de bon tros- amb la realitat del que succeïa a les escoles, però sí que ens pot donar indicis de problemes, realitzacions, aspiracions... I del que s'esperava del sistema educatiu del país.

Abans de descriure aspectes concrets d'ambdues lleis, es presenta una graella comparativa amb les característiques principals d'aquestes per tal de proporcionar una visió global d'aquestes dues lleis abans de conèixer-ne els detalls concrets:

	Context socioeconòmic	Context ideològic	Finalitat de l'educació	Estructura de la Primària
Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano) 1857	Societat rural Crisis	Liberalisme moderat	“Comprendre les nocions rudimentàries de més general aplicació als usos de la vida”	Dues etapes: - Elemental (6-9 anys) - Superior (9-12 anys)
Ley de Enseñanza Primaria 1945	Postguerra Fallida econòmica	Nacional-Catolicisme	“Orientar als escolars, segons les seves aptituds, per a la superior formació intel·lectual o per a la vida professional del treball a la indústria i el comerç o en les activitats agrícoles”	Quatre períodes: - Maternal i parvulari (menys de 6 anys) - Elemental (6-10 anys) - Perfeccionament (10-12 anys) - Iniciació Professional (12-14 anys)

Figura 6 . Lleis d'ensenyament primari vigents a Espanya entre 1942 i 1957. Font: Creació pròpia.

Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano), 1857

La Ley Moyano, és una llei d'instrucció pública, aprovada per decret el 9 de setembre de 1857 pel ministre liberal Claudio Moyano, que va estar vigent fins la Segona República Espanyola.

Aquesta llei contempla la possibilitat d'un ensenyament públic, dirigit pel Govern, i un de privat, supervisat per aquest mateix fins on la llei determina. L'escolarització es dividia en tres etapes: **ensenyament primari**, on s'impartien nocions bàsiques d'aspectes de general aplicació als usos de la vida; **l'ensenyament secundari**, on s'ampliaven els ensenyaments de la primera i es preparava a l'alumnat per a cursar carreres superiors; i el tercer, anomenat **Superior**, que habilitava l'alumnat per a exercir determinades professions. La llei contempla que les dues primeres etapes es puguin cursar tant en escoles públiques com privades, permetent que l'ensenyament primari es pugui adquirir a casa, també. Per contra, l'ensenyament superior només podia tenir lloc en centres públics on els professors són nomenats pel Govern. En el cas que es cursés en una escola privada, la llei dictamina que l'ensenyament només serà acceptat si es realitza amb els mateixos llibres que mana el Govern i en l'ordre de les programacions oficials. Tanmateix, recalca que cal que els alumnes d'escoles privades s'examinin a l'Institut de la zona seguint els mateixos exàmens que a les escoles públiques.

L'ensenyament primari es dividia en dues subetapes, l'Elemental, dels 6 als 9 anys, i el Superior, que no tenia un número de cursos concret però solia estendre's entre els 9 i els 12 anys. L'ensenyament secundari durava 6 anys i per tal d'accedir-hi calia tenir 9 anys i aprovar un examen general de les matèries de l'ensenyament primari elemental. Després de dos anys d'estudis generals es feia un examen de les matèries de l'ensenyament primari superior i s'accedia als estudis d'aplicació a les professions industrials. Havent finalitzat els primers dos anys es podia accedir a estudis superiors fent l'examen del Grau de Batxiller en Arts i havent finalitzat els 4 darrers cursos s'obtenia un Certificat de Pèrits.

Pel que fa a la gratuïtat, la Ley Moyano establí que l'ensenyament primari elemental (dels 6 als 9 anys) seria gratuït per a tots aquells que no poguessin pagar-lo. El mateix període és considerat obligatori.

D'altra banda, també estableix uns mateixos llibres de text a utilitzar per totes les escoles, assenyalats pel Real Consell d'Instrucció Pública. Era obligatori estudiar totes

les assignatures seguint un llibre de text i fer-ho en castellà seguint la gramàtica i ortografia de la real Acadèmia Espanyola

Les matèries impartides varien segons l'etapa educativa. Dins l'ensenyament primari hi trobem dues etapes: elemental i superior. En l'educació elemental s'impartia Lectura, Escriptura, Principis de Gramàtica Castellana, exercicis d'Ortografia, Principis d'Aritmètica, breus nocions d'Agricultura, Comerç i indústria. En la primera ensenyança superior, a més a més, d'una ampliació de les matèries anteriors, s'incorporava Principis de Geometria, Dibuix Lineal i d'Agrimensura, rudiments d'Història i Geografia, especialment d'Espanya; i nocions generals de Física i Història natural d'acord amb les necessitats més comuns de la vida.

Tot i això, les nenes, en comptes de cursar algunes de les matèries esmentades anteriorment feien labors pròpies del sexe, Elements de Dibuix aplicat a les mateixes labors i lleugeres nocions d'Higiene Domèstica.

En aquesta etapa també es té prevista l'atenció a alumnes sord-muts i cecs, en els establiments especials que existien i en els que es preveia crear amb aquesta finalitat, procurant que hi hagués almenys una escola per a sord-muts a cada districte universitari, i que a les escoles públiques s'atengués, tant com fos possible, a l'educació d'aquelles persones.

A l'ensenyament secundari es feien estudis generals i estudis d'aplicació a les professions industrials. Aquest estadi també es dividia en dos períodes, un primer període de 2 anys i un segon de 4 anys.

L'ensenyament superior habilitava per a exercir determinades professions i les matèries variaven segons la Facultat.

D'acord amb la Ley Moyano, el programa d'assignatures i els continguts a realitzar a qualsevol escola havia de ser el dictat pel Govern i els mestres de les escoles s'havien de cenyir a aquest amb tota precisió, presentant els continguts en el mateix ordre que s'havia establert a les escoles públiques.

Per tal de ser mestre, de qualsevol grau, per llei, eren essencials els requisits següents:

- En primer lloc, ser espanyol.
- En segon lloc, justificar una bona conducta religiosa i moral
- No haver estat inhabilitat
- No patir cap malaltia que pugues incapacitar-te per a realitzar la professió de mestre

En el cas de mestre de primera ensenyança, calia concretament:

- Tenir més de vint anys
- Haver obtingut el títol de magisteri

Depenent del sou, que variava segons els habitants del poble o ciutat en el que exercien, els mestres d'escola pública eren designats pel Rector, si cobraven 4.000 reals anuals els homes i 3.000 les dones, la Direcció General d'Instrucció Pública si el sou era inferior als 6.000 reals en el cas dels homes i 5.000 reals en el cas de les dones, i si era superior seguien un nomenament Real. En el cas que sou fos més elevat encara, les places es proveïen per oposicions.

Per llei, els mestres d'escola pública, disposaven d'una estança per a ells i la seva família al poble on feien classes i un sou fix d'entre 2.500 i 9.000 reals anuals, depenent dels habitants de la població en què exercien. A més a més del sou fixe, els mestres rebien les retribucions dels nens que poguessin pagar l'escolaritat. La llei dictamina que el sou de les mestres sempre serà una tercera part menor al sou dels mestres.

Localitat de destí	Sou fix anuals dels mestres de les escoles de primera ensenyança
De 500 a 1000 habitants	2500 reals
De 1000 a 3000 habitants	3300 reals
De 3000 a 10000 habitants	4400 reals
De 10000 a 20000 habitants	5500 reals
De 20000 a 40000 habitants	6600 reals
De 40000 en amunt	8000 reals
A Madrid	9000 reals

Augments de sou segons la classe	
1a classe	500 reals
2a classe	300 reals
3a classe	200 reals
4a classe	

Figura 7. Retribucions i augments de sou anuals dels mestres de primera ensenyança segons la Ley Moyano de 1857. Font: creació pròpia.

A més a més, la llei establia quatre classes de mestres, que variaven segons l'antiguitat, els serveis prestats i els mèrits en ensenyament. De cada cent mestres, 4 formaven part de la primera classe, 6 de la segona, vint de la tercera, i la resta (70) de la quarta. Segons la classe a la que pertanyien els augments de sou variaven.

La Ley Moyano contempla que en pobles de pocs habitants, on hi hagi escoles incompletes, es pugui escolaritzar nens i nenes en un mateix local, però amb la separació interna deguda. Els nens en una aula i les nenes en una altra.

Ley de Enseñanza Primaria , 1945

La Ley de Enseñanza Primaria és una llei d'instrucció pública, centrada en l'ensenyament primari, aprovada el 18 de juliol de 1945. Aquesta llei tenia com a trets identificadors de l'educació primària una educació religiosa, formadora de l'esperit nacional, amb la llengua nacional com a vincle fonamental de la comunitat hispànica, centrada en una educació social, intel·lectual, física i professional. L'obligatorietat, la gratuïtat i la separació de sexes eren les tres normes generals segons aquesta llei. La primera, declara obligatori un mínim d'educació primària per a tots els espanyols. La segona, vol assegurar que l'educació primària oficial serà gratuïta, per garantir que tots els membres de l'estat en podran disposar. L'última, afirma que per raons d'ordre moral i eficàcia pedagògica es prescriu la separació de sexes i la formació separada de nens i nenes.

Pel que fa al temps escolar, la llei de 1945 indica que l'any lectiu ha de tenir una durada mínima de 240 dies, repartits segons les característiques climatològiques i socials de la localitat de l'escola. La jornada escolar ha de ser de 5 hores diàries de classe, sense incloure les assignatures complementàries, en l'horari que asseguri la màxima assistència per part dels alumnes, i que sigui aprovada per la junta municipal d'ensenyament i la inspecció.

D'acord amb la llei de 1945, les assignatures obligatòries a impartir en qualsevol escola de l'època es dividien en tres grups: les instrumentals, les formatives i les complementàries. Per assignatures **instrumentals** s'entenen aquelles que són indispensables per a la resta de matèries d'ensenyament i per a poder fer els exercicis educatius. Dins les assignatures instrumentals hi trobem la lectura interpretativa; l'expressió gràfica, que comprèn escriptura, ortografia, redacció i dibuix; i el càlcul. Les assignatures **formatives** eren aquelles que constituïen la base de l'educació moral i intel·lectual. Entre elles hi trobem: en primer lloc, la formació religiosa, en segon lloc, la formació de l'esperit nacional (història i la geografia majoritàriament d'Espanya), en tercer lloc, la formació intel·lectual (la llengua nacional i les matemàtiques), i, en quart lloc, l'educació física (Gimnàs, esports i jocs dirigits). Per últim, les assignatures **complementàries** són aquelles que completen la cultura mínima primària. Entre elles hi ha: les Ciències de la Naturalesa, les assignatures de caràcter artístic (música, cant i dibuix) o assignatures utilitàries (treballs manuals, pràctiques de taller i labors).

Per ser mestre sota aquesta legislació calia haver cursat magisteri, amb un mínim de 14 anys i durant almenys tres cursos, on es rebia formació de les disciplines a ensenyar, intensificació de la doctrina i les pràctiques religioses i metodologia teòrica aplicada a l'ensenyament de la religió, formació dels principis nacionals, coneixements i exercicis d'educació física i normes de convivència social, i es proposava l'assistència a campaments i albergs abans de cursar l'examen final de magisteri.

És interessant esmentar, que al dors de les cartilles d'escolaritat que s'utilitzaven en aquella època hi havia un fragment de l'article 55 de la Ley de Educación de 17 de julio

de 1945, on s'exposava la finalitat de l'educació primària i els deures de les famílies. A continuació els exposem:

"FINES DE LA EDUCACIÓN PRIMARIA:

- a. Proporcionar a todos los españoles cultura general obligatoria.
- b. Formar la voluntad, la conciencia y el carácter del niño en orden al cumplimiento del deber y a su destino eterno.
- c. Infundir en el espíritu del alumno el amor a la idea al servicio de la patria, de acuerdo con los principios inspirados del Movimiento.
- d. Preparar a la niñez capacitándola para ulteriores estudios y actividades de carácter cultural.
- e. Contribuir, dentro de su esfera propia, a la orientación y formación profesional para la vida del trabajo agrícola, industrial y comercial.

DEBERES FAMILIARES:

A los derechos inalienables que competen a la familia en el orden docente, corresponde una serie de deberes efectivos en lo que atañe a la Escuela:

1. Los padres deben procurar se eduque a sus hijos en el propio hogar o en instituciones publicas o privada. Del cumplimiento de este deber serán responsables ante la autoridad judicial competente e incurrirán en las sanciones que se determinen por falta contra la obligatoriedad de la educación.
2. Velar por la asistencia de sus hijos a la Escuela.
3. Participar activamente con el Maestro en la formación del carácter y personalidad de niño y en la aplicación acorde de las medidas disciplinarias útiles para corregir sus defectos, encaminar sus hábitos y estimular en él el gobierno de sí mismo.
4. Informarse periódicamente del aprovechamiento escolar de sus hijos mediante relación directa con los Maestros.
5. Notificar a la Junta Municipal las anomalías de orden moral o profesional que fundamente advierta en los educadores de sus hijos y apelar, en su caso, a las autoridades superiores.
6. Presentar a los niños con el debido aseo en sus personas y decorosamente vestidos.

7. Proporcionarles los elementos materiales indispensables para la enseñanza, salvo los casos de carencia de recursos económicos suficientes, en la que serán suplidos por la Escuela.
8. Vigilar el cumplimiento de las disposiciones legales que regulen el debido funcionamiento de las Escuelas.
9. Procurar, incluso con su aportación económica o personal, el establecimiento de las instalaciones complementarias indispensables para la orientación e iniciación profesional.
10. Cooperar al fomento y desarrollo de las instituciones pedagógicas sociales y benéficas, complementarias de la Escuela.”

Per tal de facilitar la comparació d'ambdues lleis i veure els canvis produïts entre una i altra i els aspectes que segueixen invariables, es presenta una graella comparativa d'aspectes concrets de la Ley Moyano (1857) i la Ley de Enseñanza Primaria (1945).

	Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano) 1857	Ley de Enseñanza Primaria 1945
Matèries	<p>Ensenyament elemental Lectura, Escriptura, Principis de Gramàtica Castellana, exercicis d'Ortografia, Principis d'Aritmètica, breus nocions d'Agricultura, Comerç i indústria.</p> <p>Ensenyament Superior ampliació de les matèries anteriors, Principis de Geometria, Dibuix Lineal i d'Agrimensura, rudiments d'Història i Geografia, i nocions generals de Física i Història.</p>	<p>Matèries instrumentals lectura interpretativa; escriptura, ortografia, redacció i dibuix; i el càlcul.</p> <p>Matèries formatives formació religiosa, història i geografia, la llengua nacional i les matemàtiques.</p> <p>Matèries complementaries Ciències de la Naturalesa, música, cant i dibuix, treballs manuals, pràctiques de taller i labors.</p>
Horari	No se'n parla	Any lectiu de 240 dies amb una jornada de 5 hores diàries sense comptar les assignatures complementàries
Gratuïtat	L'elemental per a aquells que no poguessin pagar-ho	L'educació primària
Obligatorietat	L'elemental (dels 6 als 9)	Mínim educació primària
Requisits per ser mestre	<ul style="list-style-type: none"> - ser espanyol - bona conducta moral i religiosa - no haver estat inhabilitat - bones condicions de salut - tenir vint anys - el títol de magisteri 	- Tenir el títol de magisteri, al que s'haurà ingressat amb mínim 14 anys i durant un mínim de 3 cursos i complint tots els requisits necessaris que demanen els estudis.
Distinció de sexes	Sempre (excepte en escoles incompletes on sexes diferents podien compartir local però no aula)	Separació de sexes en aules diferents i mestres diferents (excepte a pàrvuls que si no hi ha prou alumnes poden compartir aula)

Figura 8. Graella comparativa d'aspectes concrets de la Ley Moyano (1857) i la Ley de Enseñanza Primaria (1945). Font: creació pròpia.

3.4. Formació de mestres a l'escola Normal de Barcelona durant el franquisme

En aquest apartat es pretén explicar com era la formació de mestres durant els primers anys del franquisme, l'època en què Josefa Lleopart va fer els estudis de magisteri a l'Escola Normal de Barcelona. Al llarg d'aquest període, el magisteri s'obtenia en escoles Normals, institucions educatives encarregades de la formació de mestres.

La història de les institucions dedicades a la formació de mestres és paral·lela a la del desenvolupament i organització dels sistemes educatius nacionals. La idea de crear centres destinats a preparar el personal que havia de treballar en institucions educatives neix al segle XVII, quan es van fundar els primers seminaris de mestres, primer a França, al 1684, fundat per Juan Bautista de La Salle, i posteriorment a Alemanya, al 1696, per Francke. Tanmateix, el terme *Normalschule*, no va ser utilitzat fins pràcticament un segle més tard, pel pedagog austríac Messmer el 1770 (Escolano, 1982). A finals del segle XVIII, en plena Revolució, el polític francès Joseph Lakanal va escollir també aquesta denominació per a referir-se als centres en els que s'havia de formar als futurs mestres. En aquell moment, la majoria de països certament desenvolupats ja comptaven dins el seu sistema educatiu, amb algun tipus d'institució destinada a aquesta funció, tot i que amb organitzacions ben diverses. Entre els sistemes principals d'Escola Normal destaquen el *Lehrerseminar* d'Alemanya, l'*École Normale* a França i el *Training College* a Anglaterra. Espanya es va inspirar fonamentalment en el model francès pel que fa a la gestió i organització i en l'anglès pel que fa referència a la metodologia. La primera Escola Normal espanyola va ser fundada a Madrid el 1839 i dirigida per Pablo Montesino (Molero, 2000).

L'Escola Normal masculina de Barcelona, va ser oberta oficialment poc anys després, el 24 d'abril de l'any 1845 a l'ex-convent de Sant Sebastià, facilitat per la Junta de Comerç, després d'una turbulenta època de dificultats amb les administracions i grans problemes per torbar un espai on situar-la. En una època de creixent activitat econòmica i un pla general de modernització del país, l'Estat es mostrava reticent a cedir cap edifici per establir-hi la Normal, si la seva alienació per instal·lar-hi fàbriques proporcionava guanys (Gutiérrez, 1997:159). En aquest context, el 2 de maig va iniciar les classes de 8:00h a 9:00h del matí i de 18:00h a 19:00h del vespre, per tal de facilitar

l'assistència a les persones que, sense ser mestres, fessin classes en establiment particulars. L'inici de la Normal no va ser fàcil, la Diputació s'havia desentès d'assignar-li un pressupost i de retribuir els professors que es trobaven amb moltes dificultats per fer les classes amb regularitat. Poc temps després, l'escola es va haver de traslladar ja que la Junta de Comerç es va negar a seguir-los facilitant el local i així s'inicia un temps d'inestabilitat i canvis. El seu primer director va ser Laureà Figuerola, seguit per Mariano Carderera un any després. Procedent de la normal de Lleida, Ot Fonoll, el seu tercer director, va dedicar grans esforços en la troballa d'un local on instal·lar-hi la Normal, sense èxit. Al 1851 es va situar al Carrer del Carme, al 2n pis del mateix edifici que ocupava l'institut. Un temps després l'edifici s'ensorrà i es desplaçaren a l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, per tal de poder acabar el curs, retornant posteriorment al carrer del Carme, 45. Malgrat que la situació era un aspecte complicat, en aquell moment els alumnes de la normal ja gaudien de pràctiques a diverses escoles públiques de Barcelona i d'activitats pedagògiques d'avantguarda: les primeres excursions a vivers de les rodalies, convenis amb la Granja-escola i la introducció de classes de gimnàstica i música entre d'altres. Els anys posteriors no van ser més fàcils, la provisionalitat i la inestabilitat van seguir acompanyant la realitat de l'Escola Normal de Barcelona durant els anys 70, així com la seva localització en seus insuficients i amb condicions dolentes (Gutiérrez, 1997:164). A principis del 1900, cansats d'aquesta situació, van ser els alumnes qui denunciava al govern les deficiències, la brutícia i l'abandó del local en el que es trobaven en aquell moment, sense ser escoltats. No va ser fins l'any 1924 que les queixes dels alumnes van ser escoltades, quan després d'insistir davant el govern central sobre les pèssimes instal·lacions de la Normal; en un edifici vell i ruïnós, mancat d'higiene, llum i capacitat, que gairebé atemptava contra la salut d'alumnes i professors, el govern decideix crear una comissió encarregada de les diligències del trasllat a un edifici ampli i dotat de condicions higièniques i pedagògiques. Així va ser com l'Escola Normal de Barcelona es va traslladar a una casa del la Rambla Catalunya on va romandre fins l'any 1964.

L'any 1861 i gràcies a Ot Fonoll va ser creada l'Escola Normal Femenina, instal·lada en un pis del carrer Sant Rafael, del que no va tardar massa temps a traslladar-se. La seva primera directora va ser Eugènia Margote de Cueva, que va romandre al càrrec fins al

juny de 1868 (Gutiérrez, 1997:166). La Normal Femenina sempre va sobrepassar en nombre la quantitat d'estudiants de mestre. Mentre que el nombre de mestres a l'Escola Normal Masculina no va excedir mai els 200, tractant-se d'alumnes de classe social humil, a la Normal Femenina sempre hi va haver més estudiants, les quals procedien de famílies benestants. Aquest fet es deu a que les noies s'havien de desplaçar a Madrid per obtenir el títol ja que aquí no s'impartien totes les assignatures de la carrera, dificultant que les noies de condició humil la poguessin acabar. L'any 1909 es va traslladar a al Rambla, al carrer Pintor Fortuny, 1, que catorze anys més tard va ser ampliat per a causa de l'increment de matrícula de l'escola.

El 1931, la Segona República exigeix una formació científica idèntica als homes i dones aspirants a mestre en règim de coeducació, mateix any en què va ser creada l'Escola Normal de la Generalitat. Una institució pedagògica per a la formació de mestres creada per la Generalitat de Catalunya, que incorporava els principis de l'escola activa i es proposava formar els mestres d'acord amb les demandes d'una societat democràtica i moderna. Cassià Costal en va ser el primer director. El 1935 es van unificar els edificis de la Normal femenina i masculina, passant a ocupar el mateix edifici, però aquests privilegis van durar poc.

A partir del febrer del 1939, es va produir el tancament de l'Escola Normal de la Generalitat, i la dictadura de Franco va instaurar una gran censura i un control social dels mestres mitjançant la seva formació teòrica. En les instal·lacions denigrants que es trobava l'Escola Normal de Barcelona, a partir del moment de l'ocupació de Barcelona, tot i mantenir un sol edifici, es van tornar a desdoblir en dos establiments docents: el centre masculí i el femení (Monés, 2000), establint uns horaris per tal de segmentar de nou els alumnes. Al matí hi assistien les noies i a les tardes els nois, malgrat que aquesta divisió no resultava fàcil ni pràctica ja que el nombre de noies era molt més elevat i no es podia fer una distribució equitativa ni racional de l'alumnat. Així doncs, la coeducació va tornar a ser explícitament prohibida i el sistema educatiu tenia com a objectius desmantellar l'estructura d'escola republicana i tornar a les anomenades arrels de la *escuela española*. A més a més, les dotacions que l'Escola Normal rebia per a material i manteniment eren precàries i els ajuts rebuts de l'Estat, que distribuïa els

mateixos fons a totes les Normals sense cap lògica, perjudicava les escoles que tenien una elevada matrícula, com la Femenina de Barcelona.

Durant aquest període, les escoles normals “quasi podríem assegurar que van viure els dies i els anys més tristos de la seva història” (Monés, 2000:503). I malgrat que sabem que les escoles normals de Barcelona no eren de les pitjors de l'Estat no tenien res a veure amb el que havien estat durant el període de la República i fins i tot uns anys abans (1900-1939). En aquest context, les noies foren sotmeses a una pressió moral i religiosa molt més forta que els nois. Aquesta situació va afavorir la feminització del magisteri, en un moment en què el món laboral va quedar de nou reservat als homes i la dona s'havia de recloure a la llar amb la única missió de procrear i formar els fills, el magisteri era una de les poques sortides per a les noies.

En el règim dictatorial es van produir canvis en l'estructura educativa i la legislació. Aquests canvis comencen amb un decret del 10 de febrer de 1940 pel que s'estableix un “plan Bachiller” a les escoles Normals.

“Con la victoria de nuestro ejército ha sido derrotado el régimen laicista y, por lo tanto, el Ministerio de Educación Nacional tiene el ineludible deber de restaurar la legislación que permita obtener el título de maestro a aquellas personas que por su espíritu católico no pudieron alcanzarlo en el nefasto período republicano”.

Segons aquest nou decret la legislació permetia obtenir el títol de mestre a aquelles persones que no el van poder obtenir en temps de la República, facilitant la ràpida transformació dels batxillers en Mestres, realitzant cursos oficials que permetien obtenir el títol de mestre en un període de temps reduït, en què moltes assignatures del batxillerat els quedaven convalidades amb les de la carrera de mestre que no havien de cursar (Rodríguez, 1998). Mesures que sorgien de l'emergència en què vivia el país i encaminades a aconseguir una ràpida transformació dels mestres en plantilla (Molero, 2000). En termes d'ensenyament primari, la Ley Moyano va ser substituïda per la Ley de Enseñanza Primaria, una llei que implicava control politicoideològic i la militarització del procés educatiu. El batxillerat va assolir les formes que havia tingut abans de la República, i els seus continguts es basaven en “una mena d'humanisme

cristià més aviat anacrònic que donava molta llibertat a l'Església" (Monés, 2000:371).

L'ensenyament universitari també va canviar, amb una llei dirigista, academicista i sense cap mena d'autonomia per als centres d'ensenyament superior, sotmesos totalment a un control politico-social per part del Ministeri (Monés, 2000). En termes de la legislació que afectava a la formació de mestres, es van suprimir tots els organismes governamentals i totes les institucions educatives que s'havien establert en el període anterior i es va substituir tot el personal docent i administratiu de la República, per gent del nou règim. Tanmateix, es van suprimir totes les institucions educatives establertes per la Generalitat de Catalunya.

L'època en què Josefa Lleopart es va formar en magisteri, és precisament una de les més difuses i grises de la història tant d'Espanya com de l'Escola Normal de Barcelona. En la bibliografia consultada i els autors de referència que ens parlen d'aquest context no donen una visió clara del què va ser l'Escola Normal de Barcelona en aquell moment. No obstant això, en l'expedient de magisteri de la mestra hi diu clarament el els estudis seguint el pla de 1914. De totes maneres hem considerat interessant descriure també el pla d'estudis de la república perquè es pugui veure que tot l'avenç que s'havia fet durant la república, va retrocedir de nou amb l'arribada del franquisme. A continuació es presenten els esmentats plans d'estudis⁷:

Pla d'estudis del període republicà

Pla d'estudis de 1931 (Professional)

- Examen d'ingrés: prova de Lletres i prova de Ciències; per presentar-se es requeria el batxillerat o tres anys de cultura general que es podien cursar a les pròpies escoles normals. La formació professional del magisteri abraçava tres cursos:
- Primer curs: Elements de Filosofia, Psicologia, Metodologia de les Matemàtiques, Metodologia de Llengua i Literatura espanyoles, Metodologia de les Ciències Naturals i l'Agricultura, Música, Dibuix, Treballs manuals o Labors, Ampliació facultativa d'Idiomes.

⁷ Extret de Gutiérrez, M. Ll. (1997)

- Segon curs: Fisiologia i Higiene, Pedagogia, Metodologia de la Història, Metodologia de la Física i de la Química. Música, Treballs manuals o Labors. Ampliació facultativa d'Idiomes.
 - Tercer curs: Paidologia, Història de la Pedagogia, Organització escolar, Qüestions econòmiques i socials, Treballs de seminari, Treballs d'especialització.
- Prova de selecció que, segons la classificació, va servir per triar la plaça al curs de pràctica docent en una escola d'ensenyament primari de la província, cobrant el sou d'entrada al magisteri.

Pla d'estudis de 1931 (Cultural)

- Primer curs: Aritmètica i Àlgebra. Geografia 1r. Història 1r. Llengua espanyola amb exercicis de lectura i escriptura. Dibuix 1r. Francès 1r.
- Segon curs: Geometria i Trigonometria. Geografia 2n. Història 2n. Llengua 2n. Francès 2n. Física i Química. Dibuix 2n.
- Tercer curs: Fisiologia i Higiene. Història Natural i Agricultura. Llengua i Literatura. Dret i Economia. Labors. Exercicis físics. Música i Cant.
- Quart curs oficial complementari: Pedagogia –diària-. Història de la Pedagogia –alterna. Legislació escolar-bisetmanal. Pràctiques d'ensenyament. El quart curs va ser fixat l'any 1934.

Pla d'estudis de les escoles normals de 1903 i 1914

Pla Gabino Bugallal de 1903

- Mestre elemental. 1r curs: Explicació del Catecisme de la Doctrina cristiana; Pràctica de la lectura; Pràctica de l'escriptura; Elements de Gramàtica castellana; Elements d'Aritmètica aplicada als nombres enters, fraccions decimals i sistema legal de peses, mesures i monedes; Nocions de Geografia, particularment d'Espanya; Geometria; Dibuix, en el cas de les noies aplicat a les Labors; Treballs manuals (per als nois); Exercicis corporals; Pràctiques d'ensenyament; Labors (per a les noies).
- Mestre elemental. 2n curs: Nocions d'Història Sagrada; Teoria i pràctica de la Lectura; Teoria i pràctica de l'Espectura; Continuació de la Gramàtica i anàlisi

raonada amb exercicis de composició; Continuació de l'Aritmètica; Dret usual i Legislació escolar; Geografia i Història d'Espanya: Nocions d'agricultura. Ciències físiques i naturals, amb aplicació a la indústria i a la higiene; Treballs manuals (nois). Exercicis corporals (nois). Labors (noies).

- Mestre superior: Religió i Moral; Història de la Pedagogia i estudis Superiors de Pedagogia; Llengua castellana; Aritmètica i Àlgebra; Geometria; Geografia i Història universal; Ciències físiques i naturals; Cal·ligrafia, Dibuix; Francès; Música; Labors (per a les noies).

Pla Bergamín de 1914

- Primer curs: Religió i Història Sagrada; Teoria i pràctica de Lectura; Cal·ligrafia, Nocions generals de Geografia i Geografia Regional; Nocions i exercicis d'Aritmètica i Geometria. Història de l'Edat antiga; Dibuix; Música. Educació Física; Costura (per a les noies).
- Segon curs: Pedagogia. 1r curs; Gramàtica castellana, 1r curs Cal·ligrafia; Geografia d'Espanya; Història de l'Edat mitjana; Aritmètica i Geometria; Música; Dibuix; Educació física; Brodat en blanc tall de roba blanca (noies).
- Tercer curs: Gramàtica castellana, segon curs; Geografia Universal; Història de l'Edat moderna; Àlgebra; Física; Història natural; Francès, 1r curs; Pedagogia, 2n curs; Pràctiques d'ensenyament; Tall de vestits i labors artístiques. (Noies).
- Quart curs: Elements de literatura espanyola; Ampliació de Geografia d'Espanya; Història contemporània; Rudiments de Dret i Legislació escolar; Química; Fisiologia i Higiene; Francès, segon curs; Història de la Pedagogia; Agricultura (nois); Economia domèstica (noies).

Segons els plans d'estudis la formació de mestre en aquell temps durava 4 anys. Al llarg d'aquests quatre anys hi havia assignatures establertes per fer en cada curs, algunes de les quals tenien continuïtat un any rere l'altre.

Una de les observacions que es destaca en comparar els dos plans d'estudis és el fet que en el pla d'estudis de la Segona República es treballa la metodologia de les assignatures, a diferència del pla d'estudis anterior, on sembla que les assignatures es

treballen de manera teòrica i conceptual. Per exemple, l'assignatura que al pla d'estudis del 1931 és Metodologia de la història, en el pla de 1914 és Història (de l'edat antiga, mitjana o natural). D'altra banda, destaca el fet que en el pla d'estudis més antic hi figura una assignatura de Religió i Història Sagrada, mentre que en el pla posterior no hi és.

3.5. L'escola i el món rural al segle XX

L'aproximació i la contextualització que pretenem fer en aquest apartat és per conèixer com era l'escola rural i, el món rural en general, a Espanya i a Catalunya durant la primera meitat del segle XX. Presentant a grans trets aquest tipus d'escola tan peculiar i el seu context, ens serà molt més fàcil interpretar la singularitat de l'Escola del Colomer i la seva mestra Josefa Lleopart.

Per tal que la contextualització sigui representativa, cal fer una mirada a l'Espanya de finals del segle XIX que era bàsicament rural, en molts dels seus àmbits; distribució demogràfica, ocupació de la població, etc. pel que fa a l'educació, com és evident, també. La majoria d'escoles que hi havia a l'època eren de caire rural degut a la ruralitat de gran part del país. És important saber doncs, que l'escola rural era, aleshores, una de les úniques vies d'entrada de cultura i desenvolupament de la població que vivia en zones rurals i petits municipis. En l'època de la qual parlem es destaca que les taxes d'escolarització eren baixes, hi havia un tant per cent elevat de població analfabeta, el sistema educatiu trontollava en molts aspectes, l'atenció a la diversitat era escassa i la continuïtat dels nens i nenes que anaven de l'escola a estudis superiors també era baixa.

L'autor en el qual ens hem basat, en gran part, per fer aquesta contextualització, José Mª Hernández Díaz de la Universitat de Salamanca, separa en el seu estudi tres grans períodes: l'escola rural a l'Espanya del primer terç del segle XX en primer lloc, l'escola rural a Espanya durant el primer franquisme, i per acabar l'escola rural i les reformes educatives del final del segle XX. Per la contextualització d'aquesta recerca en concret,

ens centrem només en els dos primers blocs ja que són els contemporanis a l'Escola del Colomer.

L'escola rural a Espanya del primer terç del segle XX

A inicis del segle XX l'escola d'educació primària a Espanya era escassa tenint en compte la població en edat escolar, a més, moltes de les escoles que hi havia eren deficientes en quant a la seva qualitat, sobretot en les zones rurals. Hernández Díaz parafraseja a Macías Picavea per descriure la situació en aquell moment.

“Macías Picavea hablaba, por ejemplo en 1899, de muchas escuelas primarias de pueblos y aldeas como cuadras destartadas, con maestros harpientos y muertos de hambre, sometidos a las cacicadas y presiones de los alcaldes con frecuencia analfabetos.” (Hernández Díaz, 2000.)

A més, milers de nens i nenes ni tan sols van a l'escola. Molts nenes i nenes d'entorns rurals es veuen obligats a treballar des de molt petits.

Una altra descripció molt il·lustrativa és la de l'autor Fèlix Martí Alpera a 1911, de la situació de l'escola en aquella època.

“Es desolador y deprimente el cuadro de muchas escuelas primarias de las ciudades de España, salvando excepciones escasas, pero el de las escuelas rurales es bochornoso y tristísimo. No sirven aquí ya ni los adjetivos más enérgicos, ni las lamentaciones más amargas. Dijérase que de maestros, de escuelas, de mueblaje, de educación escolar, existe sólo en nuestras aldeas una ficción burda y pueril, y se habría dicho la verdad o casi la verdad. Con esta ficción nos hacemos creer que están atendidas las necesidades pedagógicas de nuestros labriegos, de nuestros mineros, de nuestros pescadores, y quedamos tan satisfechos.” (Martí Alpera, 1911: Citat a Hernández Díaz 2000.)

És clar que el panorama educatiu de l'època no era el desitjable, encara menys en els entorns rurals que eren clarament els més desatesos.

Es van prendre aleshores algunes mesures per intentar millorar la situació com per exemple la creació del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes l'any 1900, la garantia de salaris als docents l'any 1901, i l'augment de l'escolarització obligatòria fins

als dotze anys a l'any 1909. Hernández Díaz assenyala però, que moltes d'aquestes mesures i avenços que s'estaven fent en educació estaven pensades exclusivament per a l'escola urbana i que en ocasions perjudicava a l'escola rural.

És aleshores quan sorgeixen propostes de millora per a l'escola rural. Aquestes propostes de millora contempen millores en les condicions dels mestres, en el procés d'ensenyament-aprenentatge, en la organització pedagògica de l'escola, en l'edifici i el material de l'escola i es proposen garantir i millorar l'assistència escolar.

Hernández Díaz destaca del paper del mestre:

“El maestro es el factor clave de la escuela rural. De poco sirve disponer de los mejores edificios y materiales en la escuela rural si nos encontramos con inepto, ignorante, perezoso, desmotivado. Por ello el maestro que vaya a la escuela rural debe estar incentivado, dignamente pagado, formado, apoyado y reconocido por las autoridades y los campesinos, actualizado en la información general y pedagógica. Hay que substituir el maestro precario, pusilánime i abatido por otro maestro rural instruido, animoso, prestigiado. La misión y la intervención del maestro en la comunidad rural, en la aldea, pequeña o grande, es decisiva, fundamental, pues a través de la escuela cambiará poco a poco la vida del pueblo, incluso ayudará a mejorar la economía y la productividad de las familias campesinas, su nivel cultural, costumbres y valores. He ahí la importancia definitiva del maestro en la escuela rural, en aquella España campesina de principios del siglo XX.” (Hernández Díaz, 2000.)

Queda clar doncs que el paper del mestre era fonamental en l'educació rural d'aquell temps on l'accés a la cultura, la ciència i en definitiva el coneixement era molt més inaccessible.

Un altre factor que es considera important, a mitjans del segle XX, és la diferenciació de l'escola rural de l'escola urbana. En aquesta línia es fan un seguit de propostes i objectius de com hauria de ser l'escola rural. Aquest objectius són per exemple garantir una adequada i constant assistència i la possibilitat d'incloure classes nocturnes per a els alumnes que treballin durant el dia. Objectius aparentment senzills però que no sempre s'assolien amb èxit.

“El capítol titulat precisament << El problema de l’escola rural>> demanava fonamentalment dues coses: que l’escola rural deixés de ser una còpia empobrida de l’escola urbana i, d’altra banda, que tingués fisonomia pròpia i que fos substantiva.” (Feu, 2005:66).

En el seu article, Hernández Díaz, inclou un fragment d’un inspector de “primera enseñanza” destinat a Oviedo anomenat Antonio J. Onieva. Aquest fragment, escrit al 1931 descriu l’escola rural de l’època. Se’n desprèn que en aquell moment les escoles rurals estaven abandonades i eren un espant, era una època en que tot conspirava contra l’escola rural. Sorgien grans problemes com per exemple un elevat absentisme fet que no deixava seguir plans d’estudis elaborats pels mestres que havien d’adaptar-se a la situació dia a dia, amb l’esgotament que això suposa. Els infants que assistien a l’escola mai eren els mateixos dos dies seguits i això dificultava molt la tasca docent. Els infants, en moltes ocasions havien de treballar i per això no anaven a l’escola. Era una època en la qual molts habitants de zones rurals tenien molta cultura del treball però poca cultura escolar fet que no ajudava a que els seus infants poguessin rebre una bona educació a l’escola, no interessava que els nens i nenes anessin a aprendre matemàtiques, interessava que treballessin.

A aquest panorama pobre, cal sumar-hi la falta de mitjans dels quals podien disposar els docents. En moltes ocasions les escoles no disposaven de patis, de materials, de jocs i aquesta pobresa feia que el mestra no pogués fer bé la seva feina però també feia que els nens i nenes no sentissin cap atracció per l’escola.

Onieva descriu en el nen rural una incapacitat per a l’aprenentatge causada per la pobresa, la fam, la falta d’estímuls i la precarietat també de l’escola. A aquest fet cal sumar-hi la inestabilitat dels mestres rurals que canviaven d’escola i d’entorn quan els era possible.

És amb aquest panorama quan sorgeix el plantejament de quin és el motiu de que l’educació a la majoria d’escoles rurals no fos de qualitat, ja que precisament aquesta tipologia d’escoles posseeix moltes peculiaritats que poden fer que l’educació sigui

millor i més significativa per als seus alumnes. Actualment l'escola rural és vista com una gran oportunitat de bones pràctiques educatives pel seva baixa ratio d'alumnes, per l'entorn, perquè les aules són d'edats barrejades, etc. en qualsevol cas, molts factors que poden ajudar a fer una millor pràctica educativa. En el seu article, Hernández Díaz ja fa aquesta observació.

“Es la escuela urbana la que debiera envidiar las condiciones en que se desenvuelve la escuela rural, porquet oda educación debería ser práctica, activa, en la naturaleza, llena de vida, y en la Ciudad el niño se ve constreñido y sometido a horarios rígidos, programas, libros de texto, materiales prefabricados.

Por todos ello la escuela rural debe defender su identidad, su medio y condiciones, y propugnar la desaparición de la rigidez de las disciplinas, los programas y horarios.”

(Hernández Díaz, 2000.)

Assenyala també, que l'escola rural ha de ser quelcom més que una simple escola. Ha de ser un lloc on els nens i nenes hi facin alguna cosa més que anar a classe: hi facin conferències, activitats esportives, obres de teatre, etc. En definitiva, l'escola rural ha d'esdevenir el centre cultural del poble.

D'altra banda, cal tenir en compte també la importància que té el fet que els infants de zones rurals, rebin una educació de qualitat i que no vagin a treballar en edats molt infantils. Es destaca que s'ha d'acabar amb el treball infantil vers l'educació de qualitat i que s'ha d'anar una mica més enllà, procurant als infants una bona alimentació, una bona higiene. L'educació a l'escola rural, ha de vetllar per al bon desenvolupament dels infants en molts aspectes, no només formatius, i aconseguir que més endavant puguin accedir a escoles superiors comarcals i professionals.

Malgrat que la visió general té més aviat connotacions negatives, és interessant recordar que durant un període, concretament durant la Segona República, l'escola rural va millorar en molts aspectes, arribant a esdevenir en algun cas, un clar exemple d'escola de qualitat. Tanmateix les millores experimentades durant aquesta època van

desaparèixer amb l'arribada del franquisme deixant l'escola rural novament en segon terme.

L'escola rural a Espanya durant el primer franquisme

Amb l'arribada de la guerra i la posterior dictadura, molts dels problemes que presentava l'escola rural i que hem pogut veure en l'apartat anterior, no només no es milloren sinó que aquestes escoles encara queden més abandonades i en un estat més lamentable i pobre.

“L'oblit i l'abandonament que durant aquests anys va patir l'escola rural també va venir donat pels pocs esforços que va fer el Govern franquista per desplegar un mapa escolar adient a les necessitats del país. [...] A més, la majoria de les que existien en el món rural patien dèficits greus en l'estructura de l'edifici, en els accessos, en el condicionament higiènic i sanitari, etc. Durant la dècada dels quaranta no van faltar informes d'inspectors nomenats pel règim que advertien reiteradament dels perills que corrien aquestes escoles, així com els alumnes que s'hi albergaven.” (Feu, 2005:68).

Durant els primers vint anys de franquisme, la majoria d'escoles del país i per tant gran part de l'educació dels infants, prové de les escoles rurals, ja que majoritàriament la demografia seguia sent rural. En molts pobles però l'estat de l'escola és molt precari. En moltes ocasions es construeixen escoles modestes i senzilles a partir de les aportacions de la mateixa gent del poble o de la zona rural.

Amb unes condicions per a l'ensenyament molt pobres, en la majoria d'ocasions, el paper del mestre esdevé clau. Hernández Díaz destaca la importància que el mestre, i més el mestre rural, ho sigui per vocació, que sigui humil però que sigui reconegut també com es mereix.

En aquella època l'escola no havia arribat a molts racons del territori, especialment i com és evident en zones rurals. Això feia que molts dels infants que vivien en zones rurals no poguessin anar a l'escola i si hi anaven haguessin de caminar molt o anessin en escoles que tenien unes condicions molt precàries. Es per aquest fet que moltes

famílies que vivien al camp van recórrer a l'educació domèstica que en moltes ocasions l'impartia algun familiar o algun seminarista. Pel context de l'època, precarietat en moltes zones, era bastant comú també la figura del mestre itinerant. Docent que a canvi d'un salari petit o bé de manutenció s'instal·lava a les cases de pagès per treballar al camp però també per fer classes als infants de les cases. Aquest fet va ser molt comú durant la Guerra Civil i els anys de postguerra. Els docents no només treballaven per diners sinó que també ho feien a canvi d'aliments i allotjament.

Amb aquest panorama és evident que l'educació del país no estava en el seu millor moment. Moltes dificultats com s'ha esmentat, instal·lacions precàries, mestres poc formats i itinerants, manca d'escoles en zones rurals, etc. No va ser un període senzill per a l'educació i menys per a l'educació rural que estava clarament en segon pla. (Soler, 2005).

Un altre dels elements importants a tenir en compte en l'escola rural de postguerra, és el fet que la professió de mestre és una de les que es va veure més afectades per a la depuració del règim als que pensaven de manera oposada. *“El 13 de febrer de 1939, poc després de l'acabament de la guerra, es va aprovar la Llei de responsabilitats polítiques amb la consegüent depuració dels mestres.”* (Feu, 2005:67).

Moltes places vacants, i sobretot a zones rurals, van ser cobertes per a militars sense formació i que poden treballar com a docents per mèrits de guerra. Sens dubte un factor més que suma precarietat a l'educació de l'època.

“Els vencedors molt ràpidament traçaren els principis i posaren les bases del que havia de ser la <<la nova educació>>. Una educació, una pedagogia, una manera d'entendre la relació entre educand i educador que es van fer notar, per desgràcia de tots plegats, durant més de trenta anys. Només comptades escoles, fonamentalment les més allunyades dels tentacles de L'administració –com per exemple algunes escoles rurals de difícil accés–, van poder passar per alt algunes prerrogatives imposades pel nou règim.” (Feu, 2005:65).

Havent fet aquest exercici de contextualització històrica de l'escola rural lligada al seu entorn, tenint en compte el període en el qual va existir l'escola El Colomer, considerem oportú concloure aquest apartat amb la definició d'escola rural recollida a la tesi doctoral de la professora Laura Domingo que ens acabarà d'aproximar al concepte d'escola rural d'una manera més general.

Com a resultat d'aquesta investigació Domingo estableix uns patrons i uns criteris que ha de tenir una escola per contemplar-la com a rural, tals com que sigui de titularitat pública i que estigui situada en un petit municipi. Han d'estar organitzada en aules multigràu. Són escoles molt vinculades al seu context i a més de l'educació dels infants, sovint realitzen una funció social. L'escola rural, segons Domingo, requereix de mestres integrals i polivalents per les múltiples tasques que han de realitzar, organitzatives i pedagògiques. En destaca també l'ambient familiar i proper que ajuda a tenir un tracte més personalitzat amb els alumnes.

3.6. Coneixements del professorat per ensenyar

Per tal de realitzar una anàlisi més acurada sobre com Josefa Lleopart ensenyava les ciències a l'Escola El Colomer, és fonamental fer una relació entre la importància que es donava a les didàctiques específiques en l'època en la qual ella es va formar i en l'actualitat. És per això que en aquest apartat es presenten opinions de diversos autors actuals sobre quins són els coneixements que hauria de tenir el professorat per a poder ensenyar de manera efectiva.

L'any 1987 Shulman (citada a Sellas, 2016) presenta un important estudi en què planteja quins són els coneixements que tot professor hauria de tenir per a poder fer una bona classe. Es tenen referències que abans de l'aparició d'aquest estudi es donava més valor al fet que el docent conegués els continguts que s'havien d'ensenyar, que no pas tingués nocions sobre una didàctica específica o conegués bones estratègies per transmetre aquest coneixement.

Shulman (1987), planteja 7 categories de coneixement que els professors haurien de tenir per a poder ensenyar de manera eficient:

- Coneixement del contingut.
- Coneixement del contingut pedagògic general, específicament les estratègies de gestió d'aula i organització.
- Coneixement del currículum, particularment els materials i programes que fan la funció d'eines de la professió docent.
- Coneixement didàctic del contingut, la important relació entre la didàctica i el contingut.
- Coneixement dels alumnes i les característiques.
- Coneixement dels contextos educatius, des del funcionament del grup classe fins al finançament del districte escolar fins al coneixement de les comunitats i cultures.
- Coneixement dels objectius, propòsits i valors de l'educació i els seus fonaments filosòfics i històrics.

També és important l'aportació de Grossman (1990) que, en referència al mateix aspecte, proposa també diverses categories de coneixement que els docents haurien de dominar semblants a les de Shulman però agrupades únicament en 4 blocs. A la següent imatge⁸ es poden veure quines són aquestes 4 categories i el que inclou cadascuna d'elles:

⁸ Grossman, P. L. (1990). *The making of a teacher. Teacher knowledge and teacher education*. New York, NY: Teacher College.

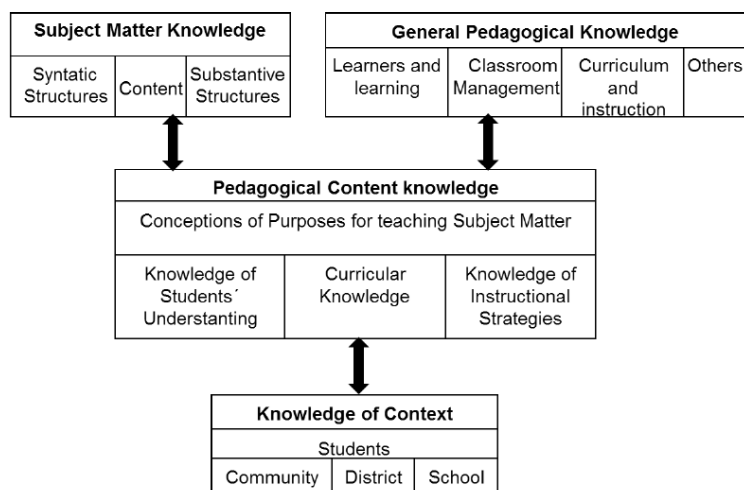

Figura 9. Esquema de les quatre categories de coneixement que els docents haurien de dominar. Font: Grossman, P. L. (1990).

Com es pot veure a la il·lustració, entre elles hi trobem **el coneixement de la matèria**, que inclou el coneixement del contingut i la seva estructura concreta; un **coneixement pedagògic general**, que té en compte els discents, l'aprenentatge, el currículum i la gestió d'aula entre altres; el **coneixement pedagògic del contingut**, entès com el domini d'estratègies d'ensenyament-aprenentatge, de les concepcions i objectius de l'aprenentatge de contingut, el coneixement de com aprenen els nens i del currículum per a fer assequible el contingut als infants de la millor manera. Per últim, hi trobem el **coneixement del context**, que contempla els alumnes, l'escola, el districte i la comunitat.

Ambdós autors, fan referència a aspectes que tenen a veure amb el coneixement concret del contingut a ensenyar així com de les estratègies didàctiques a utilitzar per fer-ho i el context a tenir en compte. Nogensmenys, a cada disciplina la manera d'entendre aquest contingut i la seva estructura varien, fent que variï també la manera més òptima d'ensenyar-los.

En quant als coneixements concrets que els mestres haurien de tenir per ensenyar ciències d'acord amb Campbell, Nixon i Luft són:

- Coneixement del contingut principal, es a dir, conèixer allò que pretén ensenyar als seus alumnes.

- Coneixement especialitzat del contingut, amb el que ha de ser capaç de respondre a les qüestions que sorgeixin als alumnes i vaig més enllà del contingut establert, saber si una resposta és correcta o incorrecte i saber més enllà del que espera que aprenguin els seus alumnes.
- Coneixement progressiu del contingut, que fa referència a entendre les relacions que hi ha entre els conceptes de ciències per tal de poder establir relacions coherents i estructurar seqüències d'activitats lògiques.

Segons Mary Kennedy (1997) els quatre blocs de coneixements que hauria de dominar els mestres de ciències són:

- Coneixement conceptual de les ciències.
- Coneixement pedagògic de la matèria.
- Creences sobre la naturalesa de les ciències.
- Actitud envers les ciències i les matemàtiques.

Els models didàctics per ensenyar ciències

Dins aquest apartat dedicat als coneixements dels docents, es considera oportú esmentar, de manera molt resumida, els tres models didàctics sobre com ensenyar ciències que proposa Maria Pilar Jiménez Aleixandre. Dins de cada model es tenen en compte els **fonaments psicològics i epistemològics**, **els principis**, què s'entén per aprendre i ensenyar ciències, **el model d'acció**, que fa referència a la selecció i la organització de continguts i les activitats que es realitzaran i per acabar el **sistema social** que són els rols, les interaccions i el context.

Model de transmissió – recepció

- Fonaments: es considera a l'alumne com un full en blanc, es considera la ciència com un bloc de coneixements tancat que creix per acumulació i els conceptes i teories es presenten descontextualitzats.
- Principis: el procés d'ensenyar i aprendre es basa en el llenguatge, ja sigui oral o escrit.

- Model d'acció: la transmissió del coneixement es basa en la classe magistral, els conceptes són explicats pel professor. El coneixement a adquirir és idèntic al que surt al llibre. Les experiències pràctiques s'entenen com a il·lustracions dels continguts del llibre en les quals els estudiants segueixen instruccions detallades o tan sols observen.
- Sistema social: el professor és la principal font de coneixement, l'alumnat només interacciona per respondre les preguntes que fa el professor, el llibre de text és el principal o únic material que s'utilitza.

Model d'aprenentatge per descobriment

- Fonaments: es basa en el principi que l'estudiant aprèn allò que descobreix per si mateix. Proposa que es vagi desenvolupant un pensament formal. Considera que els alumnes poden descobrir teories i lleis per generalització a partir de l'observació.
- Principis: aprendre és dominar els passos del mètode científic i en conseqüència descobrir progressivament els coneixements. Ensenyar les habilitats d'investigació. El mestre no ha d'introduir els conceptes ni facilitar instruccions per a resoldre un problema.
- Model d'acció: en el currículum perden importància els continguts conceptuals a favor de les habilitats i aprenentatges del mètode científic. L'eix principal d'aprenentatge es la realització d'activitats experimentals. És important que aquestes activitats es relacionin amb habilitats científiques.
- Sistema social: el mestre coordina les activitats experimentals amb la menor intervenció possible. S'activa la participació dels alumnes i la interacció entre ells. Enlloc del llibre, o com a complement d'aquest s'utilitzen guions amb preguntes. S'avalua la capacitat d'utilitzar els coneixements.

Model constructivista d'aprenentatge

- Fonaments: es basa en el coneixement de les idees prèvies dels alumnes. Es construeixen models que expliquen els fenòmens i que es posen a prova en situacions diverses. Es substitueixen els models a mesura que les necessitats de concreció augmenten.
- Principis: aprendre ciències és reconstruir els models que es tenen, partint de les idees pròpies, ampliant-les o combinant-les en funció de les necessitats. L'aprenentatge és un procés de construir idees, no de reproduir continguts. El professor ha de ser un guia per a la construcció de coneixements, ha de proposar activitats adients i dirigir el treball individual i de grup.
- Model d'acció: les idees prèvies són quelcom important i han de ser el punt de partida del procés d'ensenyament – aprenentatge. El currículum consta d'activitats i de situacions d'aprenentatge on els alumnes construeixen significats. Aquestes activitats es divideixen en activitats d'exploració d'idees prèvies, activitats de restauració de coneixements, activitats d'introducció de nous conceptes i d'aplicació d'aquests conceptes a nous contextos.
- Sistema social: l'aprenentatge és responsabilitat de l'estudiant. El professor ha d'estar al cas dels problemes d'aprenentatge i procurar solucionar-los. Professor i activitats flexibles. Molta interacció entre docent i alumnes i entre els propis alumnes. Per a l'avaluació es té en compte els conceptes adquirits, les habilitats i la capacitat d'aplicar els nous coneixements a nous contextos. Ningú ha de tenir por a equivocar-se. Varietat de recursos.

3.7. Idees sobre l'ensenyament de les ciències durant el primer terç de segle XX

Pel que fa a l'ensenyament de les ciències en concret es destaca el que recull Jordi Martí (2012) en el seu llibre *Aprendre ciències a l'educació primària*, i concretament en el primer capítol *Finalitats de l'ensenyament de les ciències a l'escola primària. Un recorregut històric breu*. On com bé indica el seu nom es fa un breu repàs a com s'ha entès l'ensenyament de les ciències en el passat. Sens dubte una revisió adient per al marc teòric d'aquest treball on es pretén documentar com va ser l'ensenyament de les ciències en una escola i en un moment històric en concret.

Bernal (2001) citat a Martí (2012) situa l'entrada oficial de les ciències al currículum d'educació primària al 1901 amb el que s'anomenava *Nociones de ciencias físicas y naturales*. Des d'aleshores l'ensenyament de les ciències en l'etapa d'educació primària ha estat marcat per nombrosos canvis relacionat amb les finalitats i objectius, amb la realitat de les aules i amb les concepcions sobre aquesta matèria que es tenien en cada moment històric.

Una de les finalitats més antigues que s'ha utilitzat per a justificar l'ensenyament de ciències a l'escola primària, ha estat el fet de desenvolupar unes facultats cognitives generals en els infants. Martí (2012) destaca dos moments importants al llarg de la història en relació a l'ensenyament de les ciències a primària. En primer lloc, a l'inici d'aquest ensenyament, amb l'aparició de les *llicions de coses* i posteriorment a les dècades de 1960 i 1970 a partir de l'aportació de l'obra de Piaget.

Per context el segon moment històric es posterior a l'escola El Colomer així que es dedicarà un paràgraf a repassar d'una manera breu que eren les *llicions de coses*.

Segons Martí (2012) les primeres publicacions sobre llicions de coses apareixen a la dècada de 1830 i se'n destaca l'obra dels germans Elizabeth i Charles Mayo, titulat *Lessons on objects, as given to children between the ages of six and eight, in a pestalozzian school, at Cheam, Surrey*. Segons Mayo i Mayo (1851) citat a Martí (2012) l'objectiu principal de les llicions de coses era "conduir els infants a observar amb atenció els objectes que els envolten, per després descriure acuradament les impressions que aquests els han transmès". Exposen que el mestre no ha de donar molta informació als seus alumnes ja que amb molta informació els alumnes mostraven una actitud passiva. També es destaca la idea de deixar que els infants vagin descobrint coneixements per ells mateixos.

A Espanya en concret es destaquen aportacions de diferents pedagogs com per exemple Pedro de Alcántara García amb la publicació, al 1891 del llibre *Educación intuitiva y lecciones de cosas* i també *Compendio de pedagogia teórico-práctica* a l'any 1891. Martí (2012) cita un fragment d'aquest darrer per descriure com aquest autor definia les finalitats de l'ensenyament de les ciències: "efectivament: pel que les ciències naturals tenen l'observació sensible, contribueixen molt a desenvolupar els sentits, atès que donen l'hàbit de veure-hi bé i amb exactitud; per la seva índole, no

desenvolupen pas menys l'esperit d'observació, considerat el millor dels professors, i amb tot això, exerciten i conreen el judici i el raonament, alhora que estimulen la imaginació per les meravelles que ens descobreixen. Pel que tenen de ciències de classificació, exerciten la intel·ligència en comparar, trobar analogies i establir diferències, amb la qual cosa serveixen de gimnàstica al judici, al raonament i a la reflexió, i atorguen a l'esperit hàbits d'ordre". Com assenyala Martí (2012) les lliçons de coses van esdevenir un mètode d'ensenyament present durant el primer terç del segle XX.

4. La mestra: Josefa Lleopart i Prat (1916-2010)

En aquest apartat es presenten els resultats referents a la mestra, Josefa Lleopart, obtinguts després de la recollida de dades i la seva posterior anàlisi. Aquest capítol s'estructura en tres apartats: en primer lloc la biografia de la mestra on s'explica tota la seva trajectòria incloent-hi la seva formació i la seva vida professional; en segon lloc, un apartat exclusiu sobre la formació de la mestra en ciències i, per últim, hi trobem una apartat de caire més subjectiu on s'explica com era Josefa Lleopart, com a mestra i persona, des de la veu dels seus exalumnes i familiars.

4.1. Biografia

Josefa Lleopart Prat, més coneguda com a Pepita o srta. Pepita, va néixer l'11 d'Agost de 1916 al Mas el Colomer, terme municipal de Taradell, en el si d'una família benestant, conservadora i religiosa⁹. Josefa Lleopart va començar a anar a l'escola amb 13 o 14 anys a les Germanes Carmelites de Tona, una escola religiosa femenina de Tona fundada l'any 1874. Una edat prou tardana per l'època degut al fet que el seu pare no la va deixar començar abans. Després dels estudis bàsics, va anar a Barcelona a fer el batxillerat elemental seguint el pla de 1903. Els primers cursos, del 1931-1932 al 1935-1939 els va realitzar a l'Institut Balmes. El darrer, 1939-1940, el va cursar a l'Instituto Verdaguer, que era el prestigiós institut-escola del Parc de la Ciutadella durant l'època de la República¹⁰. Durant aquesta època va viure a Barcelona, al carrer València, interna al convent amb una tia que era religiosa concepcionista, germana del seu pare.

Al llarg d'aquest període es va formar també en música i piano amb les monges concepcionistes amb la professora Marta Bayer.

⁹ Filla de Teresa Prat Castelló i Josep Lleopart Xicoy, frare franciscà seglar vinculat al convent del Remei de Vic, originaris de Tona i Taradell respectivament.

¹⁰ Vegeu l'expedient de formació de Batxillerat i Magisteri a l'Annex 8.

Figura 11: Josefa Lleopard a l'edat de 39 anys.
Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

El 17 de desembre de 1938, va superar les proves de català per a mestres obtenint el certificat oficial de català en temps de la República. Això ens fa pensar, que possiblement ja tenia al cap seguir els estudis de mestra quan acabés el batxillerat.

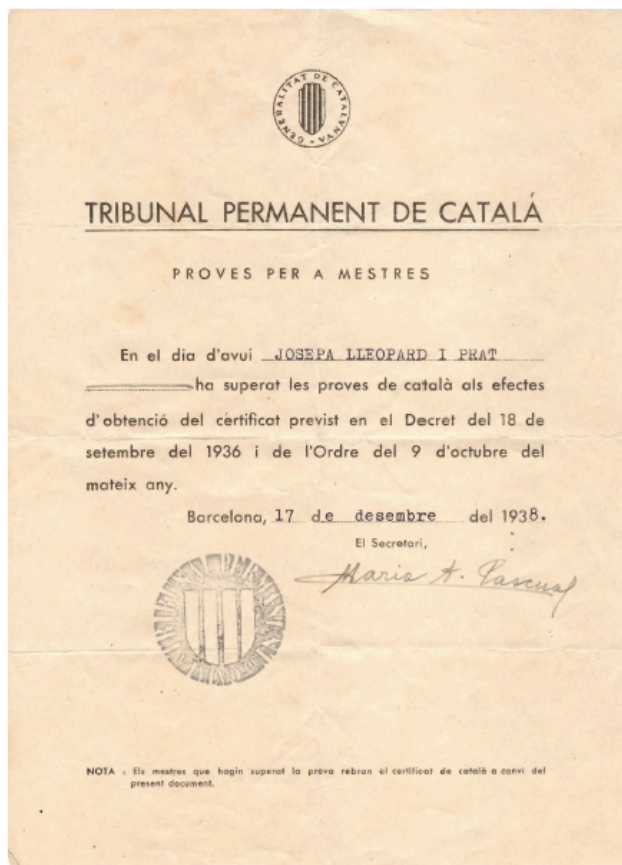

Figura 12: Resguard del certificat de català de 1938. Font:
Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Després del batxillerat elemental va cursar un pla especial d'estudis de magisteri a l'Escola Normal Femenina de Barcelona. El 30 d'Agost de 1940 fa una primera sol·licitud per entrar a cursar els estudis de Magisteri. El 17 d'Octubre fa l'ingrés oficial a l'Escola Normal matriculant-se de les assignatures següents¹¹: Pedagogia 1r, i 2n; Història de la Pedagogia, Labors 1r, 2n i 3r; Economia Domèstica, Pràctiques d'Ensenyament i Religió 1r i 2n¹². La resta d'assignatures no s'exigien ja que es tractava d'un pla especial per incrementar el nombre de mestres, basat en el pla de 1914, tal com hem explicat anteriorment en l'apartat *Marc Legal* del marc teòric, ja que havia disminuït amb la depuració i l'exili. Va iniciar els estudis el curs 1939-1940, amb 23 anys, coincidint amb la fi de la Guerra Civil, i va acabar dos anys més tard, el 16 de novembre de l'any 1942. Aquest mateix any va fundar l'escola El Colomer al Mas el Colomer, que durant els tres primers anys va funcionar sense legalitzar amb alumnes provinents de les masies del voltant que per manca d'una escola propera van proposar a Josefa que formés als seus fills. L'any 1944 Josefa LLeopart es va treure les oposicions de mestra i un any després, l'any 1945, coincidint amb l'any de proclamació de la Ley de Enseñanza Primaria, l'escola es va legalitzar. Un altre fet destacable d'aquell any, va ser el seu matrimoni.

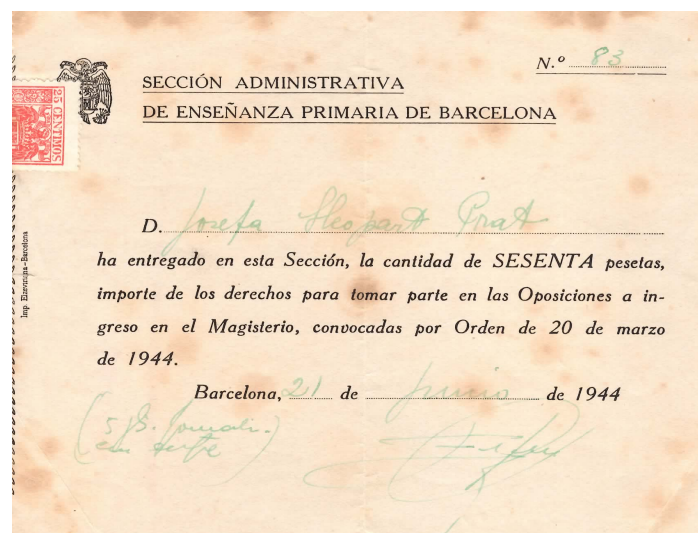

Figura 13: Resguard de pagament per fer les Oposicions d'ingrés a Magisteri l'any 1944. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

¹¹ Aquestes assignatures formaven part del pla especial de magisteri, anomenat "cursillos para bachilleres", establert pel Ministerio de Educación a través de les normatives legals: Decreto 10 de febrer de 1940 i Orden Ministerial del 17 de febrer de 1940. Abans de començar ja tenia els dos cursos de Música aprovats

¹² Va haver de cursar Religió en els estudis de Magisteri ja que en el Batxillerat, en temps de República, no n'havia fet.

Dos anys després, al 1947, Josefa Lleopart va tenir la seva primera i única filla, Teresa Mirambell, a qui va educar com una alumna més a l'Escola el Colomer i que va formar part de l'escola des que era al bressol i els alumnes més grans la cuidaven i jugaven amb ella. L'any 1949 va obtenir el títol de "Instructora Elemental de Hogar y Juventudes".

Figura 14: Certificat de seguiment del "Curso de Instructoras Elementales de Juventudes y Hogar" al 1949. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

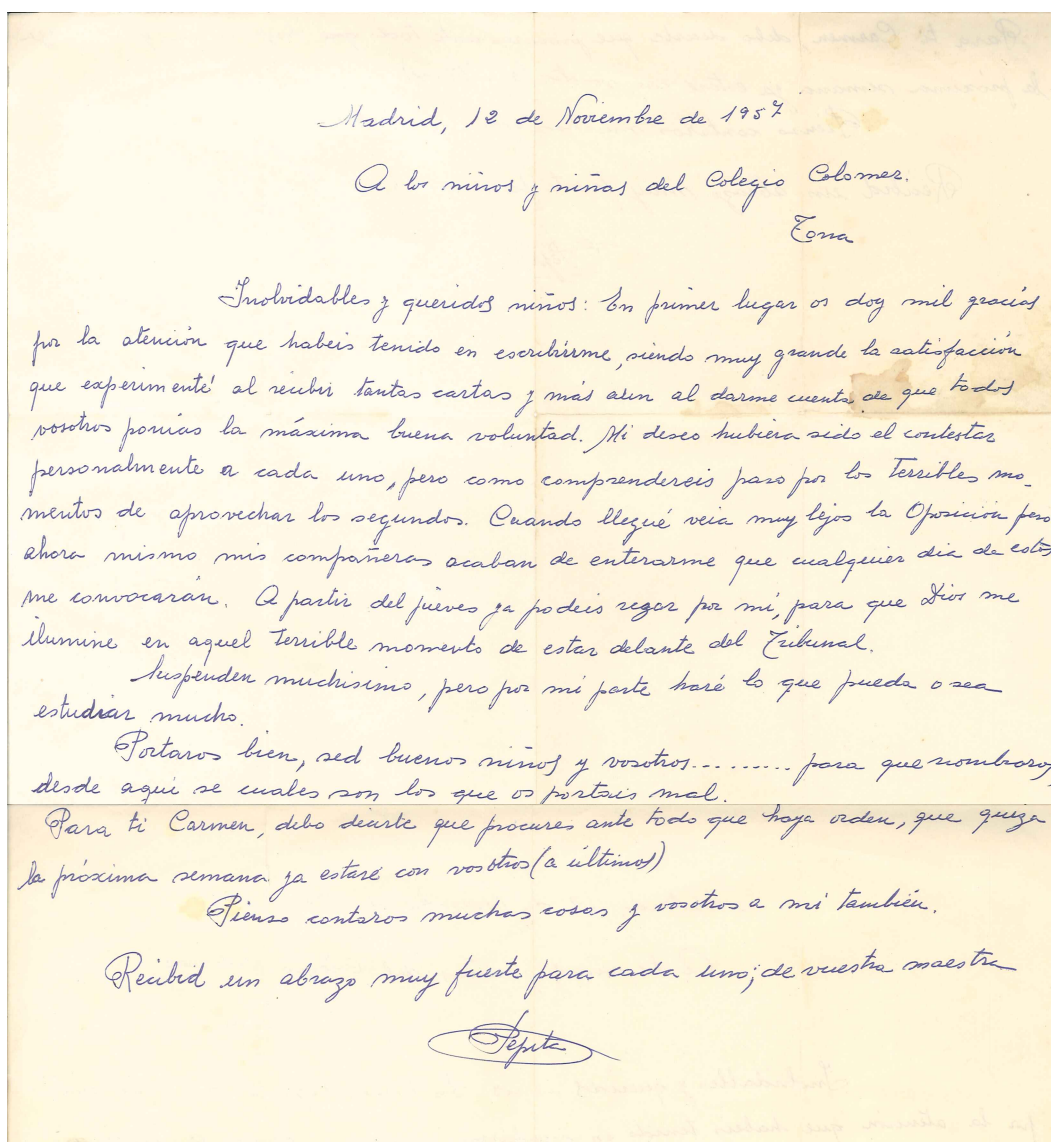
Figura 15: Títol de "Instructora Elemental de Hogar y Juventudes" de 1949. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Uns anys més tard, amb l'arribada de la penicil·lina, Josefa Lleopart va ser cridada pel metge del poble, Joaquim Terricabres¹³, per tal que l'ajudés a posar injeccions als pacients ja que ell es trobava desbordat de feina. Amb la finalitat de poder-lo ajudar legalment Josefa Lleopart va decidir treure's el títol de practicant. Va estar estudiant durant molt temps els caps de setmana i va fer les pràctiques els dissabtes i diumenges a l'Hospital de la Santa Creu, a Vic. Va obtenir el títol de practicant el 4 de juliol de

¹³ Joaquim Terricabres era metge de medicina general de Tona, i va exercir la seva professió a Tona.

1952 per la Universitat de Barcelona i va treballar com a interina fins al novembre de 1957. En aquest moment va marxar a Madrid, durant 3 mesos, deixant l'escola a càrrec d'una alumna, per estudiar i treure's les oposicions de practicant¹⁴.

A continuació hi trobem una carta que Josefa Lleopart va enviar als seus alumnes de l'Escola El Colomer mentre era Madrid estudiant per treure's les oposicions. El contingut d'aquesta carta deixa entreveure una actitud propera i càlida de Josefa Lleopart vers els seus alumnes. Ahora que enes mostra que la mestra es dedicava plenament als estudis de practicant en aquell moment en concret.

Madrid, 12 de Noviembre de 1957

A los niños y niñas del Colegio Colomes.

Josefa

Inolvidables y queridos niños: En primer lugar os doy mil gracias por la atención que habeis tenido en escribirme, siendo muy grande la satisfacción que experimenté al recibir tantas cartas y más aun al darme cuenta de que todos vosotros poniais la máxima buena voluntad. Mi deseo hubiera sido el contestar personalmente a cada uno, pero como comprendereis paso por los Terribles momentos de aprovechar los segundos. Cuando llegué veia muy lejos la Oposición pero ahora mismo mis compañeros acaban de enterarme que cualquier día de estos me convocarán. A partir del jueves ya podeis rezar por mí, para que Dios me ilumine en aquel terrible momento de estar delante del Tribunal.

Suspenden muchísimo, pero por mi parte haré lo que pueda o sea estudiar mucho.

Portaros bien, sed buenos niños y vosotros..... para que nombros, desde aqui se cuales son los que os portais mal.

Para ti Carmen, debo decirte que procures ante todo que haya orden, que quizá la próxima semana ya estaré con vosotros (a últimos)

Piensas contaros muchas cosas y vosotros a mi también.

Recibid un abrazo muy fuerte para cada uno; de vuestra maestra

Josefa

Figura 16: Carta de la mestra Josefa Lleopart als seus alumnes de l'escola El Colomer des de Madrid mentre feia les oposicions de Practicant al 1957. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

¹⁴ Font: Entrevista Teresa Mirambell. 8 de maig de 2016.

Després de dinou anys de funcionament de l'escola, al 1961, Josefa Lleopart va prendre la decisió de traslladar el centre educatiu El Colomer al carrer de José Antonio, 56, de Tona. En aquest mateix any va traslladar el seu domicili d'El Colomer a Tona. Allà l'escola va créixer, va arribar a tenir 3 aules i va haver de llogar altres mestres. Per manca d'acord amb la resta de professorat i el canvi que l'escola havia patit al passar de ser un centre gairebé rural a una escola més gran i menys propera, perdent les característiques que la feien única en la seva localització inicial, Josefa Lleopart va decidir seguir un nou camí i dedicar-se plenament a la feina de practicant. En els documents que es mostren a continuació, s'hi poden observar documents oficials relatius al trasllat de l'Escola El Colomer a Tona.

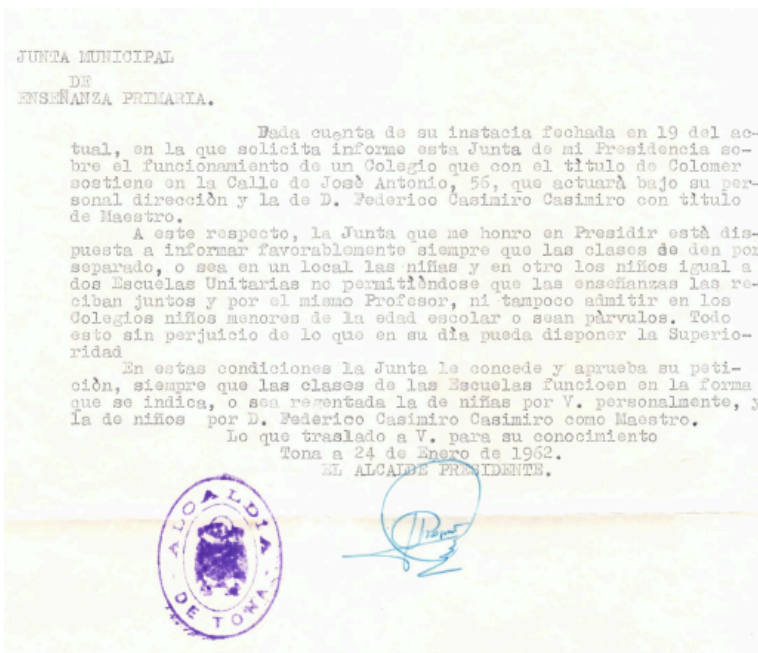

Figura 17: Resposta a una instància feta a la junta municipal d'ensenyança primària durant el traspàs de l'escola a Tona. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

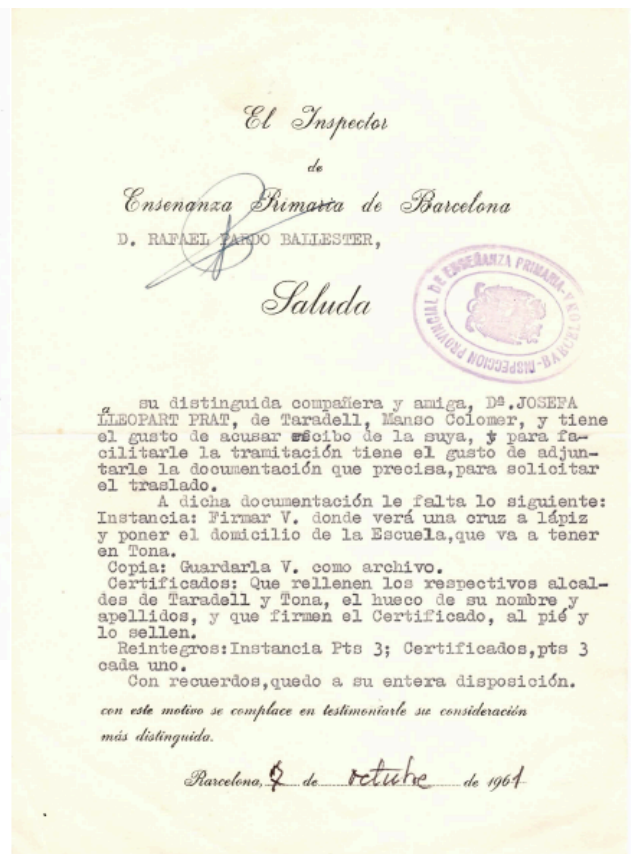

Figura 18: Carta de l'inspector d'ensenyança primària de Barcelona a Josefa Lleopart durant el trasllat de l'escola a Tona. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

L'Escola el Colomer, ara situada a Tona, va ser l'inici del que més tard es convertiria en l'Escola Parroquial de Tona. Del 1957 al 1960 Josefa Lleopart ocupa la plaça de

practicant d'Aiguafreda, al costat del doctor Terricabres on feia feines diverses i de tot tipus, des de sutures fins a assistir parts. A partir de 1960 ocupa la plaça de practicant de Tona fins la seva jubilació, durant aquest període va seguir formant-se, obtenint el Diploma de Tècnic-sanitari d'Empresa l'any 1962 i fent cursos de fisioterapeuta el 1969. Josefa Lleopart es va jubilar amb 68 anys, l'any 1984, a contracor, ja que ella hauria volgut treballar fins als 70, a causa d'una angina de pit que no li va permetre seguir treballant. Durant la seva jubilació va seguir essent una dona activa al costat del seu marit, amb molta afició a la lectura, el bingo, els mots encreuats, el ganxet o les excursions a la platja o a la muntanya. L'any 2007 va ser guardonada amb el Premi Mil·liari de l'Ajuntament de Tona, premi atorgat a persones físiques pels seus mereixements especials o serveis extraordinaris prestats al poble. Va morir l'any 2010 a l'edat de 94 anys.

Figura 19: Josefa Lleopart, Premi Mil·liari 2007. Font: Revistona

4.2. Formació en l'àrea de ciències

En aquest apartat es pretén conèixer quina va ser la formació específica de Josefa Lleopart en l'àrea de ciències, val a dir que es disposa de pocs referents documentals així com de testimonis que ho sàpiguen. El que s'exposa a continuació és una interpretació feta a partir d'aquests documents.

Un dels elements a analitzar és el pla d'estudis en el qual ella es va formar així com les assignatures que va cursar. També l'anàlisi de llibres de texts dels quals disposem i apunts tan de batxillerat com de la universitat.

A continuació, també s'analitzarà aquesta formació que va rebre Josefa Lleopart en l'àmbit de ciències en relació amb les set categories proposades per Shulman (1987) que parlen sobre els coneixements que haurien de tenir els mestres i que hem pogut llegir en el marc teòric.

Centrant-nos en primer lloc en l'expedient de batxillerat de Josefa Lleopart podem veure que les assignatures relacionades amb ciències que va cursar són les següents: *Geografia general y de Europa, Geografia especial de España, Física, Fisiologia e Higiene, Historia Natural i Química general*.

Pel que fa a la universitat és important destacar que Josefa Lleopart es va acollir a un pla especial que es va fer durant els anys en què ella es va formar com a mestra. Moltes assignatures li van quedar convalidades i no les va fer. Pel que fa a l'àmbit de ciències totes les assignatures li van quedar convalidades del batxillerat i no en va cursar cap durant la carrera.

Si ens fixem en els llibres de text que va utilitzar Josefa Lleopart durant el Batxillerat es pot afirmar que eren llibres on l'únic objectiu es dotar als alumnes de coneixements de ciències basats en la memorització de conceptes i continguts teòrics.

Si que és cert, que al llarg de la carrera de mestre va estudiar *Pedagogia* i *Història de la Pedagogia*. Aquestes assignatures tractaven la pedagogia general, no específica,

parlant de diversos pedagogs i posant de manifest en tot moment que el pedagog superior i per excel·lència era Déu. Fent esment clar, de que els pedagogs d'escola activa com Montessori, Dewey o Freinet, havien fracassat de manera absoluta en els seus intents de transformar l'educació, aconseguint resultats del tot negatius. També s'hi tractaven temes de gestió escolar i organització. Rebut d'aquesta manera certs ***coneixements de contingut pedagògic general*** en terminologia de Shulman (1987).

Es pot constatar estudiar pedagogia però podríem afirmar que Josefa Lleopart mai va rebre formació d'una didàctica específica, ni de ciències cap altra.

Fent relació doncs entre la formació que va rebre Josefa Lleopart i les set categories que proposa Shulman (1987) podem afirmar que la mestra tenia formació en relació a elements com el coneixement del contingut en general, també nocions pedagògiques generals i segurament també va rebre formació en relació al currículum de l'època. En qualsevol cas, es pot entreveure que va ser formació en didàctica o pedagogia en general.

4.3. La senyoreta Pepita

"Senyoreta Pepita" així és com encara l'anomenen avui en dia els seus alumnes quan parlen d'ella, amb tendresa, respecte i admiració. Sense cap mena de dubte, Josefa Lleopart, no va ser una mestra qualsevol. La seva filla, Teresa Mirambell, la defineix com una persona incansable, molt ocupada i treballadora que dedicava la major part del seu temps a la feina. Recorda tot rient: "La meva tieta em feia vestits perquè la meva mare no tenia temps per fer això"¹⁵. Era una persona activa i motivada pel coneixement i el fer coses, i ho demostra la quantitat de formació que va acumular al llarg de la seva vida i el seu esperit treballador gràcies al que va aprendre dues professions exercint-les en certs moments de la seva vida alhora. Segons ens explica Teresa Mirambell, com a mestra era una persona molt organitzada i pionera, i és que sense aquestes dues qualitats mai hagués estat capaç de tirar endavant una escola amb un nombre elevat d'alumnes i d'edats ben diverses ella sola. Dedicava la majoria d'hores del dia a fer classe, tant al matí amb els més petits com als vespres amb els

¹⁵ Entrevista Teresa Mirambell (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

adults, i en acabar la jornada es preparava les classes per l'endemà. Però potser el que més destaca d'ella és la seva relació amb els alumnes. En entrevistar als seus exalumnes és senzill veure que li tenien molta admiració. La mestra els coneixia personalment i també a les seves famílies i es preocupava no només pel seus estudis, sinó també per la seva vida personal. Els alumnes la defineixen com “una persona molt intel·ligent i amb molta capacitat”¹⁶, que era “molt bona mestra, pacient i enèrgica”¹⁷, i “estava per tot, no li passava res per alt”¹⁸. Però alhora, quan es tracta de la seva personalitat com a mestra tots estan d'acord amb que era una persona molt professional i seriosa “era seria, molt seria, sabíem que quan picava de mans ja podies córrer”¹⁹, amb molta autoritat i molt respectada, però com diuen els seus alumnes “el respecte era guanyat, no era imposat”²⁰. A més a més de les estones d'escola, també compartien amb la seva “senyoreta” moltes festes i diades especials: “El dia que era Santa Josefa anàvem tots allà a felicitar-la, li fèiem un regal i ella ens donava caramels, hi anàvem tots ben esmolats! Ja era com una cerimònia!”²¹. El mateix passava amb les comunions: “I per la comunió tots li portàvem el recordatori i fotos nostres”²²

Figura 20: Fotografia de la primera comunió de Teresa Mirambell. Al fons hi ha la família, a davant hi trobem Josefa Lleopart, el seu marit i la seva filla, envoltats dels alumnes de l'escola. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

¹⁶ Entrevista exalumnes 1: Josep Musach (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

¹⁷ Entrevista exalumnes 1: Carme Mir (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

¹⁸ Entrevista exalumnes 1: Maria Musach (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

¹⁹ Entrevista exalumnes 1: Josep Musach (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

²⁰ Entrevista exalumnes 2: Miquel Jutglar (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

²¹ Entrevista exalumnes 1: Josep Musach (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

²² Entrevista exalumnes 1: Carme Mir (8 d'octubre de 2016). Vegeu annex 4.

Així doncs, la veien com una persona propera que es preocupava per ells i donava importància a tot allò que ells feien i sentien, fins hi tot hi ha alumnes que afirmen que “Hi havia coses que a ella li podies demanar i en canvi a casa no ho podies dir²³”. La veien una persona culta i preocupada per les persones que formava, per la seva personalitat i ètica: “No era una professora, era una persona que tenia una cultura molt alta, i t’ensenyava a part del que era l’escola, la personalitat de cada persona i et senties com un més entre els del teu costat”²⁴.

Fins i tot hi ha qui la distingeix de la resta de professors per no ser una persona que únicament s’ocupava de transmetre continguts i coneixements sinó que també els ajudava, els guiava i els educava, una tasca no tant senzilla com el traspàs de coneixements que ell atribueix a aquells que són mestres i no professors:

“Jo la tenia considerada com una mestra, perquè per a mi hi ha mestres i professores. El mestre t’ensenya, el mestre t’educa, el mestre t’ajuda i el mestre et guia, i llavors hi ha el professor que es posa allà i et diu pam, pam pam pam, i si ho entens bé i si no també. I aquesta senyora era mestra. [...] I ser mestre és molt difícil, ser professor no ho és tant.”²⁵

Figura 21: Fotografia de Josefa Lleopart amb els alumnes de l’Escola El Colomer.
Fons: Grup de Recerca de Taradell.

²³ Entrevista exalumnes 2: Josep Bruguera (8 d’octubre de 2016).

²⁴ Entrevista exalumnes 2: Josep Baulenes (8 d’octubre de 2016).

²⁵ Entrevista Exalumnes 2: Miquel Jutglar (8 d’octubre de 2016).

Josefa Lleopart, va ser una persona que va deixar empremta a la vida dels seus alumnes. Va aconseguir fer de l'escola un entorn agradable i proper, deixant en tots els membres que en van formar part un record dolç i agradable ple d'històries entranyables que conformaren una feliç infància al Colomer: "Jo molt acollida m'hi vaig sentir, era com una marassa, com una segona mare. A més a més de mestra, que ens educava, també era propera. Hi anava amb molt de gust a l'escola."²⁶

Figura 22: Exalumnes de Taradell al Mas el Colomer en una trobada per recuperar la memòria de l'escola l'any 2015. Font: Grup de Recerca de Taradell.

²⁶ Entrevista Exalumnes 2: Montserrat Cabanes (8 d'octubre de 2016).

5. L'Escola El Colomer (1942-1961).

En aquest capítol s'exposen els resultats obtinguts en el treball que fan referència a l'Escola El Colomer. Dins d'aquest apartat hi trobem la història de l'escola, la ubicació on es trobava i les instal·lacions amb les que comptava. També hi ha una explicació sobre l'organització i funcionament del centre, com es compaginava el fet que l'escola fos alhora una llar, els ensenyaments i la metodologia que s'hi duïen a terme i una explicació sobre la relació que tenia l'escola amb l'entorn. L'apartat final que hi trobem parla sobre l'ensenyament de les ciències en concret a l'escola el Colomer. Aquest compta amb un subapartat d'anàlisi de llibres de text de ciències i una última part en què s'exposa, a partir dels resultats obtinguts al llarg del treball, com es creu que s'ensenyaven les ciències a l'Escola El Colomer.

5.1. Història de l'Escola El Colomer

L'Escola el Colomer va néixer l'any 1942. Una senyora que treballava al Colomer va demanar a Josefa Lleopart si li podia fer classe a la seva filla de quatre anys. Després de rumiar-ho Josefa Lleopart va dir que sí. Al cap de poc temps, la germana petita d'aquesta primera alumna, Carme Mir, amb dos anys i mig, s'hi va afegir. Mica en mica, a mesura que les cases veïnes ho van anar sabent hi van anar portant els seus fills. D'aquesta manera i gairebé de forma espontània es va crear l'Escola El Colomer, amb la intenció de donar resposta a una problemàtica real: la llunyania dels masos de la zona a una escola.

Després de funcionar durant tres anys sense legalitzar, el 6 de març de 1945, l'escola va rebre una notificació de l'Ajuntament de Taradell, municipi del que formava part, alertant que la Inspecció de primera Ensenyança havia detectat que al Colomer, dins el municipi de Taradell hi funcionava una escola clandestina.

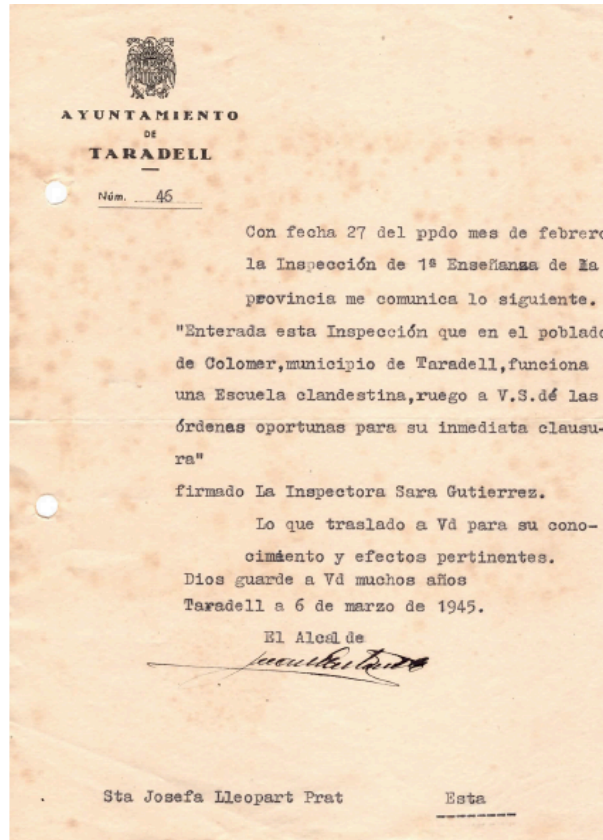

Figura 23: Comunicat de l'Ajuntament de Taradell alertant del funcionament d'una escolar clandestina.
Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Després d'aquesta alerta, Josefa Lleopart va fer tots els tràmits per legalitzar l'escola. El dia 6 de febrer de 1945, sol·licita a l'advocat quins són els passos que ha de seguir per legalitzar l'escola.

En el document realitzat pels advocats Shelly & Dou²⁷, hi trobem llistats els passos a seguir per tal d'obrir una Escola d'Instrucció Primària a Taradell. Segons la Reial Ordre del 15 de Març de 1923 ha de seguir els passos següents:

1. Formular una instància dirigida al Director General D'Ensenyança primària a Madrid adjuntant els documents que trobem a continuació:
 - a. Un quadre dels ensenyaments amb el número, nom i ordre de les assignatures.
 - b. La seva partida de naixement.

²⁷ Vegeu annex 9.

- c. Un certificat de bona conducta i residència, expedit per l'Autoritat Municipal, on hi constaran els títol que posseeix la interessada.
 - d. Tres exemplars del reglament.
 - e. Un plànol triplicat del local.
 - f. Un informe de l'alcalde, on hi consti la seva conformitat amb l'obertura i conforme el local compleix les condicions de seguretat i higiene necessàries.
 - g. Un certificat antituberculós de l'Institut d'Higiene de Barcelona.
 - h. El títol de mestra (3 còpies legalitzades).
 - i. Un certificat de bona conducta del Mossèn i avals.
2. La instància anterior i tota la documentació s'ha de remetre a l'excel·lentíssim senyor President de la Comissió Provincial d'Educació, que és el governador civil i és a ell a qui cal enviar-li la documentació.
 3. Un mes després d'haver presentat la sol·licitud, l'escola pot ser oberta, però la resolució definitiva de Madrid tarda aproximadament un any en arribar.
 4. Cal que la interessada parli amb la inspectora de la zona, que és la Senyora Gutiérrez, i la pot trobar els dimarts a les 12 del matí a la Inspecció, carrer Còrsega 281-Torre.

Per últim, li aconsellen, que degut a la situació que presenta caldria que realitzés els tràmits el més ràpid possible per tal de posar l'escola en regla.

En data de 24 d'arbil de 1945, a l'edat de 28 anys i soltera, Josefa LLeopart sol·licita establir i dirigir un Col·legi no Oficial de Primera Ensenyança per a nenes, amb classes nocturnes per a adultes, al poble de Taradell (Barcelona), en una casa anomenada Mas el Colomer i sota el nom de Col·legi Colomer. Juntament amb aquesta sol·licitud hi adjunta²⁸ la còpia del certificat de revacunació on es certifica que Josefa LLeopart té una perfecte salut, està vacunada contra la febre tifoidea i contra la verola, també hi adjunta la còpia del certificat antituberculós on un doctor certifica que li han fet un reconeixement a Josefa LLeopart i no s'ha trobat cap símptoma de tuberculosi pulmonar. En la sol·licitud també hi ha una còpia de la partida de naixement, una còpia

²⁸ Vegeu annex 10 amb tota la documentació adjunta a l'expedient.

de l'aval polític segons el que se la considera una persona de bona conducta, que malgrat que no pertany a FET i de la JONS és afí al Gloriós Moviment Nacional. També hi inclou un aval religiós segons el qual Josefa Lleopart compleix fidelment amb els seus deures religiosos pertanyents a una persona practicant catòlica; una còpia del servei social conforme havia complert amb el seu deure nacional als 27 anys fent el Servei Social, una còpia del títol professional, un informe de l'arquitecte conforme l'espai destinat a l'escola acomplia les condicions de solidesa, resistència de les teulades y salubritat i higiene de l'immoble, i es trobava en bon estat de conservació; i, per últim un certificat de conducta i residència en el que es fa constar que Josefa Lleopart residia a Taradell al Mas el Colomer.

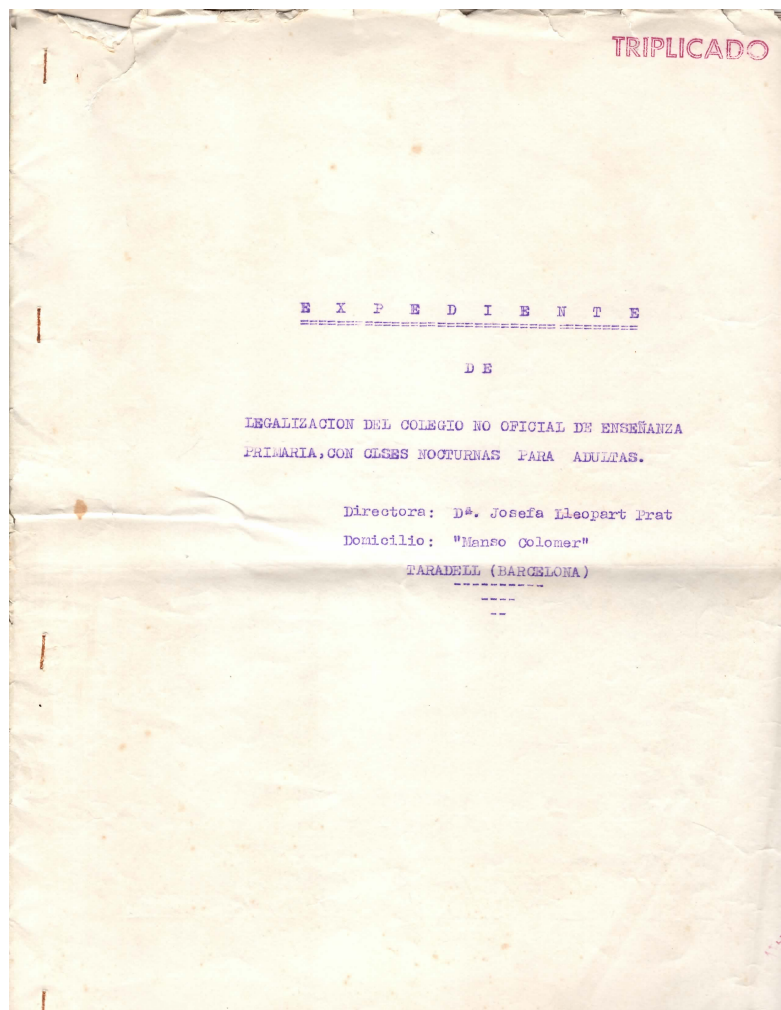

Figura 24: Portada de l'expedient de legalització de l'Escola el Colomer l'any 1945. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell Teresa Mirambell.

En aquest mateix any, Josefa Lleopart va sol·licitar la instal·lació d'una placa metàl·lica a l'entrada de l'Escola senyalitzant que es tractava de l'Escola El Colomer.

Figura 25: Autorització i resguard de l'abonament per col·locar la placa metàl·lica a l'escola. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Dinou anys després d'exercir de mestra al Colomer, l'any 1961, per motius que desconeixem, l'escola sol·licita traslladar-se a Tona, al Carrer José Antonio número 56, en un edifici idoni, capaç i nou.

Ilmo. Sr:

D^a. JOSEFA LLEOPART PRAT, natural de Taradell, provincia de Barcelo-
na, Maestra de Enseñanza Primaria, casada, mayor de edad, propietaria y
Directora de la Escuela Primaria Privada, denominada "COLEGIO COLOMER"
establecido por la misma, en Taradell, Masía Colomer, y autorizado con
fecha 17 de julio de 1950, a V.I. con el debido respeto y subordina-
ción tiene el honor de exponer:

Que, desea trasladar, la citada Escuela, denominada, COLEGIO
COLOMER, desde la Masía Colomer, en donde actualmente funcio-
na, a la vecina localidad y Villa de Tona, en el casco de
su población.

Que en realidad, no supone este traslado, modificación sus-
tancial de los arreglos escolares de las localidades de Ta-
radell, y de Tona, ambas de esta misma comarca, y vecinas, por-
que el alumnado que asiste a dicha Escuela, seguirá asistien-
do a la misma, en el nuevo domicilio.

Que posee, en Tona, C/ *J. Antonio* número 56 edi-
ficio idóneo, capáz y nuevo para la instalación del citado
Colegio.

Que, adjunta documentación probatoria de que por parte de
las Juntas Municipales de Enseñanza de las localidades de
Taradell y Tona, afectadas por el traslado que se solicita,
no hay inconveniente en que se acceda a lo solicitado.

Por todo ello, a V.I. atentamente,

S U P L I C A, que previos los trámites en informes que estime pertinen-
tes y a la vista de la documentación que se acompaña, se dig-
ne ordenar, **SE TRASLADÉ**, el "Colegio Colomer", desde la Masía
Colomer, del Término Municipal de Taradell, al casco de la
población Tona.

Figura 26: Sol·licitud de trasllat de l'Escola El Colomer cap a Tona enviada a Madrid el 5 d'octubre de 1961.
Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Després del seu trasllat a Tona, l'escola va passar a mans del senyor Francisco Peralta essent l'inici del que més tard va ser l'Escola Parroquial de Tona, una escola en què nens i nenes anaven en un mateix edifici però en aules diferents. El mestre Federico Casimiro Casimiro era l'encarregat de la classe dels nens.

5.2. Ubicació i instal·lacions

L'escola El Colomer es trobava situada al mas el Colomer, en el terme municipal de Taradell, però molt vinculada a Tona, a la comarca d'Osona. La seva ubicació, allunyada del nucli urbà i envoltada de camps i cases de pagès, va ser essencial per a la seva aparició. De fet, va ser gràcies a la llunyania de les cases de pagès veïnes a les escoles de Tona, Taradell o el Gurri que es va generar la necessitat d'un espai educatiu on poder escolaritzar els fills de les cases de pagès del voltant.

Figura 27: Mapa de la situació del Mas El Colomer, en municipi de Taradell. Font: GoogleMaps

L'edificació del mas el Colomer consta d'un cos central cobert a quatre vents en el que es conserven l'amplia entrada del portal adovellat, la cort dels bous, la cort de les eugues, el rebost i la cuina vella amb forn de pa, a "baix" o planta baixa. Una gran sala central amb ampli finestral que dona al balcó i un aigua manil, amb les habitacions amb alcova repartides a banda i banda, la cuina nova amb el rebost del pa i el rebost del vi, el porxo i la sala de la cisterna, a "dalt" o primera planta. El graner per guardar els cereals, el despatx i diversos "quartos" destinats a funcions diverses a "dalt més alt" o segona planta. Adossats a aquest cos central hi ha la masoveria i altres dependències agrícoles, que en la vessant sud tanquen un espai interior, o sigui la lliça,

junt amb la paret que per aquest sector tanca l'horta d'hivern. Pels entorns més propers a la casa hi trobem les eres de batre, la bassa, el pastorim, els galliners, l'horta d'estiu i els camps de conreu. (Torrents i Ponce, 2016)

L'escola es trobava situada dins l'espai de la masia. La zona destinada a l'escola constava d'un vestíbul d'entrada, ampli i ben ventilat, que comunicava amb el lavabo i amb la classe, una aula de 56,94 metres quadrats de superfície i una alçada de 3,75 metres. A la classe hi havia diverses taules de fusta, prou grosses com perquè hi hagués grupets de 8 o 9 nens treballant conjuntament, la taula de la mestra i les respectives cadires. També hi havia un armari on hi guardaven el material escolar: llibres, quaderns de treball, llibretes, etc. Al costat de la classe hi havia un petit despatx per la mestra. Tots els espais escolars rebien llum exterior directa. L'era, el jardí de la casa i els camps de cultiu que l'envoltaven constituïen la zona d'esbarjo on l'alumnat gaudia d'agradables estones a l'aire lliure. A l'informe²⁹ que va redactar l'arquitecte cridat a fer la mesura de l'immoble hi consta que l'espai es trobava sota les condicions arquitectòniques, higièniques i de seguretat necessàries per a fer d'aquell espai una escola legalitzada. A la Figura X s'hi troba el mapa amb la distribució dels espais i la superfície d'aquests.

²⁹ Vegeu l'informe de l'arquitecte a l'annex 11.

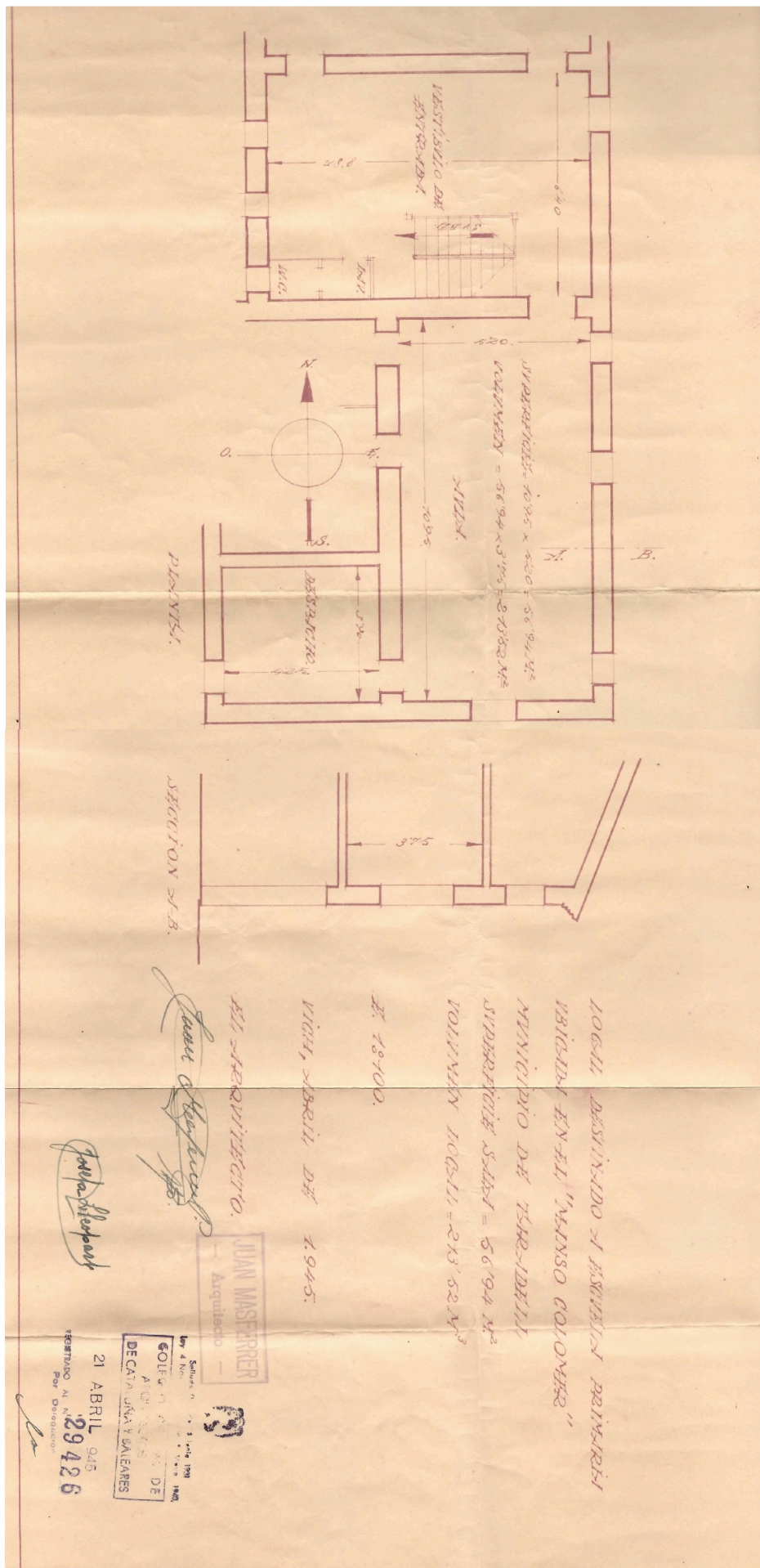

Figura 28. Plànol de l'espai del Mas el Colomer destinat a l'escola, en el que s'hi pot veure el vestíbul, el WC, l'aula i un despatx. Elaborat per Juan Masferrer. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Figura 29: Fotografia actual del Mas el Colomer. Font:

Molts dels alumnes de l'escola venien de pobles veïns que es trobaven a una distància considerable de l'escola. Al Colomer hi havia alumnes de Taradell, Múnter, Malla i Tona. És per això que molts nenes i nenes, per evitar fer el camí de nou cap a casa i tornar dinaven a la masia. La mare de Josefa Lleopart els feia sopa i els escalfava el menjar que els nens i nenes portaven amb la carmanyola i dinaven a la cuina de la casa amb la resta de membres de la família.

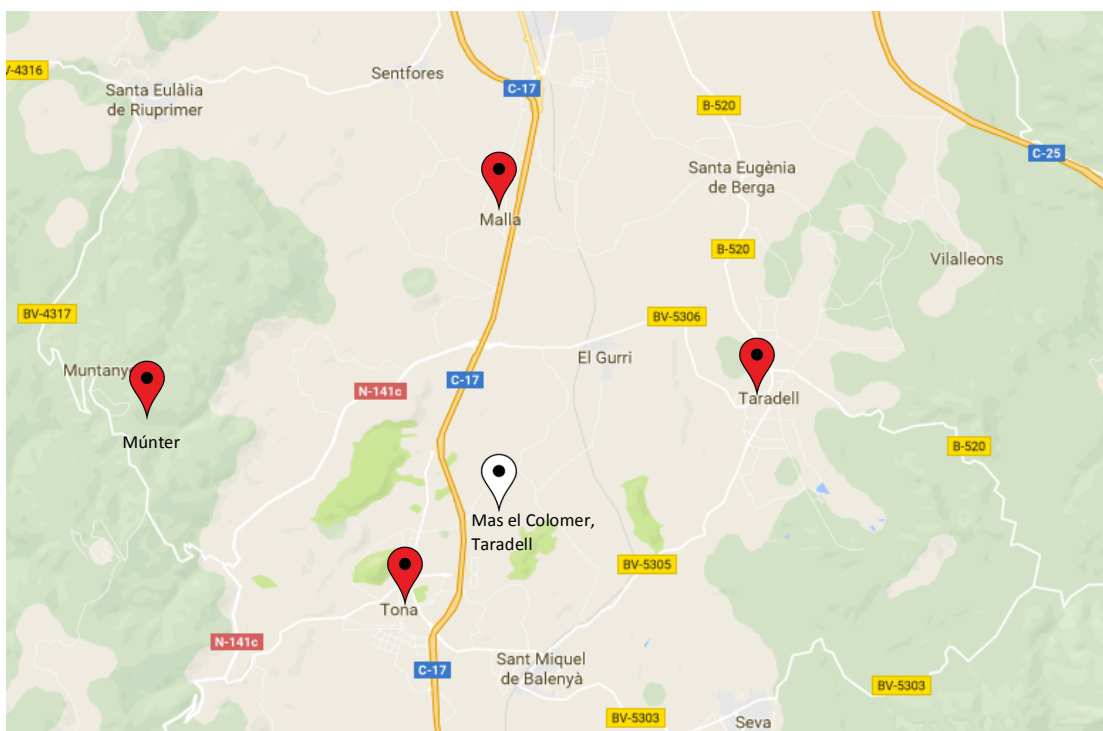

Figura 30: Pobles dels que venien els alumnes de l'Escola El Colomer. Font: GoogleMaps

Com hem pogut veure els alumnes de l'Escola El Colomer venien, inicialment de les masies més pròximes al Colomer i més endavant d'una mica més lluny. Els alumnes que anaven a l'escola no només eren del municipi de Taradell o Tona, sinó que també n'hi havia de Seva, Malla o fins i tot Munter. L'escola doncs ofería un servei a la gent de pagès de la zona, aquest era un dels principals trets comuns entre la majoria d'alumnes, per no dir tots. Eren nens i nenes dels masos del voltant, la majoria de família dedicada a la pagesia, masoveria, etc.

Les primeres alumnes van ser la Carme Mir i la seva germana i llavors el boca orella entre els habitants d'aquella zona de la comarca d'Osona va fer la que els alumnes anessin augmentant durant els anys que l'escola va estar ubicada al mas El Colomer.

Un dels aspectes que més han destacat els diferents alumnes que hem anat entrevistats, és el fet de l'aïllament. És cert que si et bases en els anys, fa relativament poc, però també és cert que aleshores les connexions entre municipis, i més entre masos a zones rurals eren bastant pobres. El sentiment d'aïllament era present en molts dels que van ser els alumnes d'El Colomer. No vist d'una manera negativa, sinó més com una qüestió pràctica. Molts afirmen que poder anar a escola al Colomer per ells va ser una gran sort ja que sinó s'haurien d'haver desplaçat bastant més, a Taradell, a Tona o a Seva per exemple. En aquest fragment de l'entrevista als exalumnes d'El Colomer s'evidencia aquest fet.

Josep: nosaltres no sé si no hi hagués hagut el Colomer on haguéssim anat a 86als86

Maria: oh, doncs a Tona o a Seva.

Carme: sí, però fins a Tona hi teníem una hora des de casa.

Josp: a Santa Eugènia també hi havia... I a Balenyà també hi havia alguna cosa privada.

Carme: que feien primària, una dona que no tenia ni la carrera. Ens quedàvem apartats, de Tona una hora llarga...

Josep: era lluny de tot arreu. Havíem de 86als86 pel dret.

Carme: havíem de 86als86 per aquells camins, allà al coll.

Josep: uns camins drets, allà al coll, era complicat.

Carme: li expliques en aquell (senyala al seu marit) i encara ho va 87als87s més complicat. La primera vegada que em va venir a 87als87s8787r a mi... I plovia, amb paraigües.

Josep: el coll de Tona, o el del Colomer?

Maria: el de Tona, aquell.

Carme: aquell de sobre la sorra, aquell d'allà el 87als Buixer.

Josep: ara sí que hi ha una carretera bona.

Carme: ara sí, ara sí, que baixa de...

Josep: en aquell temps 87als87s87 bastant aïllat d'allà.

Miquel: o sigui que us va anar bé que hi hagués...

Josep: sí, clar, aquella zona 87als87s87 lluny de tot.

Maria: potser al Gurri Xic hauríem anat.

Josep: a potser, sí.

Maria: sí, però havíem de 87als87 també pel camí aquell...

Carme: ara les distàncies s'han acostat, les carreteres són molt diferents.³⁰

És precisament aquest fet, el desplaçament, el trajecte fins al Colomer una de les rutines escolars que més recorden els alumnes. Per a un infant caminar un quilòmetre, dos, o fins i tot vuit en els casos que venien des de més lluny, era tota una odissea. S'anaven recollint pels masos en funció del recorregut i es sumaven a la caminada cap a l'escola. Fred, neu, pluja i un gran ventall d'inclemències meteorològiques a suportar. Així és com ho recorden exalumnes de l'escola:

Carme: què glaçades..! nevades així d'altres de neu! (senyala la cintura). No és la neu d'ara eh... penseu que no 87als87s la neu que cau ara, que no en cau. Feia cada nevada... doncs mira, al meu pare i a la meva mare ja els veies al matí amb 87als, fent-nos un caminet així petit, tot un caminet fins allà on podien. Els d'allà al Tossell deien "nomes veiem uns caparronets que passen..." hahaha. I ens feia un cabasset la mare amb el dinar i au... i ens quedavem a dinar.

[...]

Josep: oh de Munta sí que hi havia tros eh... Estaven per allà l'Església, vol dir que hi devien tenir...

³⁰ Entrevista exalumnes 1: (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Carme: i els de Montrodón també deunidó...

Josep: l'Amat que és a tocar a Seva, i els de Tona.

Maria: i tothom anava a peu, era lo normal.

Carme: clar, si no hi havia res més... Jo, si plovia un dia, i havíem de sortir i plovia, el meu pare ens venia a buscar, o la mare, amb la tartrana.

Maria: la tartrana, era l'única cosa que teníem.³¹

5.3. Organització i funcionament

L'Escola El Colomer, en termes pràctics, era una escola mixta, en la que nens i nenes estudiaven en una mateixa aula amb una mestra comú, malgrat que la legislació de l'època ho prohibia clarament. Ens trobem, doncs, davant d'un fet totalment inusual respecte les escoles de l'època. A l'escola hi havia una única aula multigrau, amb alumnes de 5 a 14 anys al matí, amb excepcions d'alguns germans d'alumnes de l'escola que hi havien començat a anar amb menys de 3 anys. Al vespre, era escola d'adults amb nois de 15 a 18 anys d'edat. La quantitat d'alumnes a l'aula variava entre els 40 i 50 alumnes al matí i uns 10 o 15 alumnes al vespre.

L'horari de l'escola, pels alumnes de matí, era de 9:00h a 12:00h i de 14:00h a 17:00h de dilluns a divendres. El dissabte al matí també feien classe. Els adults, que venien al vespre feien classe de 21:00h a 23:00h.

El tipus d'alumnat que asisita a les classes d'El Colomer variava segons fossin del matí o del vespre. Al matí, hi anaven nens i nenes fills de les cases de pagès que començaven l'escolarització. Al vespre, el perfil d'alumne que hi anava eren pagesos o mossos, treballadors del camp, que volien aprendre a llegir i escriure. En molts casos també es tractava de nois castellans, que havien arribat no feia massa a Catalunya i necessitaven alfabetitzar-se i aprendre la llengua.

A l'escola de primera ensenyança El Colomer, Josefa Lleopart també preparava als alumnes per obtenir el Batxillerat. Després d'estudiar al Colomer els continguts pertanyents a la prova, anaven a l'Institut Verdaguer de Barcelona a examinar-se.

³¹ Entrevista exalumnes 1: (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Acompanyats per la seva professora mateixa, que els portava amb la seva vespa o bé els acompanyava en tren si eren més d'un, al matí s'examinaven les assignatures conceptuals com matemàtiques, religió, literatura, geografia i història, llatí o francès. I a la tarda feien les assignatures de caire procedimental com dibuix o gimnàs. Els exàmens d'aquestes matèries podien ser orals o escrits.

El curs escolar començava entre el setembre i l'octubre i acabava al juny. Al llarg de les vacances d'estiu, Josefa Lleopart feia classes de repàs amb els alumnes que ho necessitaven o ajudava a repassar els continguts als nois i noies que havien suspès algun examen d'alguna assignatura.

Josefa Lleopart mateix, era qui s'encarregava de tota la gestió de l'escola, tant pel que fa referència a la docència: entenent la preparació de les classes i la realització d'aquestes; com pel que fa als tràmits burocràtics i legals. Ella mateixa feia la matrícula als alumnes abans de començar el curs, encarregava els pupitres o taules necessàries i tot el material escolar que feien servir, omplia les cartilles d'escolaritat dels alumnes en el seu moment o els preparava el certificat d'estudis primaris quan acabaven. També era ella qui tenia relació amb l'inspector destinat a aquella zona, amb qui hi consta una relació molt estreta, i la que s'ocupava de visitar-lo a Barcelona sempre que era necessari i resoldre tot el que aquest li feia constar en els informes. Cal destacar també que l'Escola El Colomer formava part de la Federació de Centros de Enseñanza Primaria y Comercial no Estatal, S.E.M. de Barcelona, que era qui la proveïa amb tots els documents i materials oficials necessaris com els fulls de matriculació que podem veure a continuació.

Figura 31: Fulls de matrícula de l'Escola El Colomer que Josefa Lleopart omplia per a cada alumne. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Figura 32: Comanda de cartilles d'escolaritat per a l'Escola El Colomer. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

5.4. Escola de tots

Al Colomer, mentre l'escola estava en funcionament hi vivien unes 15 persones si tenim en compte els membres de la família, el mossò, el servei, els segadors i batedors i els frares i monges que sovint hi anaven a buscar menjar i allotjament.

El fet que l'escola es trobés dins la masia on vivia una família feia que d'una manera o altra tots els membres de la casa fossin part de l'escola i a la inversa.

“A l’escola jo diria que hi col·laboràvem una mica tots. La meva mare era la mestra, el meu pare jugava a futbol amb els nanos, el tiet Joan els ensenyava catequesi i els preparava per la primera comunió, l’àvia ajudava amb el menjar [...]”³²

És per aquest motiu, que la gran majoria d’exalumnes recorden la seva estada a l’escola com una etapa molt agradable i la gran majoria d’ells parlen d’un ambient molt familiar.

“Els nens anaven a una altra casa de pagès que els hi era molt propera, no era anar a l’escola, en un medi desconegut... Era anar a casa una veïna en certa manera, amb gent que comparties les mateixes vivències i en un ambient molt familiar”³³.

5.5. Ensenyaments i metodologia

La metodologia que utilitzava Josefa Lleopart en les seves classes és un aspecte a destacar, i més encara si tenim en compte que gestionava un grup d’unes 40 persones amb edats ben diverses que anaven des dels 3 anys fins als 14.

Segons expliquen els exalumnes de l’escola, els alumnes pujaven cap a classe a les 9 i cadascú seia al seu lloc que ja tenia assignat per la mestra. Els 40 alumnes del grup estaven distribuïts en diferents taules per nivells i edat. Passaven llista per comprovar l’assistència i llavors Josefa Lleopart els designava una feina a fer a cada grupet d’alumnes. D’aquesta manera ells anaven treballant amb la matèria que toqués en aquell moment i la mestra podia anar passant per les diverses taules per explicar el que calgués i ajudar a aquells que tinguessin més dificultats. En molts casos, els alumnes més grans s’havien d’ocupar d’explicar o ensenyar alguna cosa a alumnes més petits. Sovint escollia per fer aquesta feina a l’alumnat més desmotivats amb els estudis, que possiblement perdia més ràpid la concentració i els costava més estar per la feina. D’aquesta manera aconseguia mantenir-lo centrat en alguna tasca i que tot

³² Entrevista Teresa Mirambell. (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

³³ Entrevista Teresa Mirambell. Montse Lleopart (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

ensenyant un contingut a un altre alumne reforçés o acabés d'aprendre certs continguts ell mateix.

Cada setmana, Josefa Lleopart designava un encarregat de la setmana. Aquest era el que s'ocupava d'ajudar als més petits quan era necessari i de fer callar als alumnes quan la mestra sortia de l'aula per algun motiu.

A l'escola no feien exàmens com a tal, però sí que hi havia molta tendència a demanar la lliçó. Josefa Lleopart demanava als alumnes que es prepararessin algun apartat del llibre per demanar-los-el el dia següent o bé, els feia fer-se preguntes entre els alumnes, a mode de joc, per assegurar que els nens i nenes havien memoritzat correctament els continguts del llibre. És una activitat que els exalumnes recorden amb molt de gust, i de la que destaquen que es miraven de fer preguntes molt difícils per veure si podien enganxar als seus companys amb alguna cosa que no sabessin, però que alhora calia vigilar perquè llavors feien el mateix amb tu.

El tipus d'educació que van rebre aquests alumnes va ser de caire memorístic, i prou bé ho demostra el fet que molts d'ells encara són capaços de recitar la llista "Reyes Godos". Però tots ells afirmen que van rebre una molt bona educació i van sortir molt ben preparats del Colomer, aprovant els exàmens externs de l'Institut Verdaguer, i que el que van aprendre els ha servit per tirar endavant a la vida.

Un altre aspecte a destacar en la metodologia de l'escola és el fet de la llengua. A l'Escola El Colomer la llengua vehicular era el català malgrat que la llengua d'aprenentatge era el castellà. En tot moment els alumnes parlaven català entre ells i amb la mestra, però quan es tractava de dir la lliçó o de donar-la per part de la mestra, així com d'escriure i fer activitats es feia sempre en castellà.

Les assignatures que es feien a l'escola eren les que per llei calia fer: Escriptura, Ortografia, Redacció, Càlcul, Formació Religiosa, Història i Geografia majoritàriament d'Espanya, Llengua Castellana, Matemàtiques, Gimnàs, Esports i Jocs Dirigits, Ciències de la Naturalesa, Música, Cant, Dibuix, Treballs Manuals, Pràctiques de Taller i Labors.

La distribució d'aquestes no era uniforme, no hi havia un horari establert amb quines assignatures es feien cada dia i a quina hora, sinó que la mestra les anava introduint als alumnes al llarg del dia.

Es mereix un paràgraf en aquest apartat la figura de Carme Mir. Com hem pogut observar va ser la segona alumna de l'escola i una de les que hi va anar més temps i que fins i tot va fer el paper de mestra en algun moment. Josefa Lleopart va traslladar a Carme Mir no només la responsabilitat de la docència, sinó també la gestió i direcció d'una escola al llarg dels seus períodes a Madrid. Tot i que Carme Mir no tenia la titulació de mestra i per tant no va ocupar mai aquesta figura de manera oficial si que ho va fer en termes pràctics. Així ho explica en el següent fragment:

“Una vegada sé que ella va marxar a Madrid i em va dir “escolta, oi que em faràs la classe dels grans?” i dic “sí”, ui... va ser terrible! Però, llavors em va dir “escolta, els del vespre volen començar també” era quan es comença, pel setembre, octubre, o així devia ser, els del vespre, hi havia molts treballadors de pagès i és clar, a quina hora? quan havien fet la feina, perquè molts eren mossos, i, jo li vaig dir “no, aquests no eh... senyoreta aquests no” i diu “sí”. Home, tots eren... imagina't, si jo tenia setze anys o disset aquells en tenien vint i pico tots... i jo dic “home no, aquests grans no”, i em va dir “no pateixis vindrà en Paco”, que era el seu home, “i llegirà el diari aquí al capdevall de la classe. Va venir un dia en Paco! Però no, la veritat eh... es van portar, són els que es van portar millor, més que no pas els de dia.”³⁴

³⁴ Entrevista exalumnes 1: Carme Mir (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

5.6. Relació de l'escola amb l'entorn

Una escola no s'acaba en les parets que la formen i l'escola El Colomer no en va ser una excepció. És més, el fet de ser una escola amb unes característiques tant singulars, va fer que la relació amb el seu entorn més proper encara fos més especial.

L'entorn més immediat era amb les persones que habitaven el mas, fossin membres de la família de la mestra, personal del servei o temporers. Com hem pogut veure en l'apartat "Escola de tots" tothom i tenia un paper o altre per petit que fos. Un dels personatges importants de l'escola, era la senyora Teresina, mare de la mestra. Com hem mencionat d'una manera molt breu, ella era qui preparava el dinar als alumnes que es quedaven a menjar a l'escola. Els alumnes portaven les carmanyoles amb el seu menjar preparat de casa i la senyora Teresina els hi escalfava a més de preparar-los-hi un bon plat de caldo. A part, era una de les figures importants del mas de qui tots els alumnes que hem pogut entrevistar guarden un gran record i respecte.

Maria: sí perquè la senyoreta, la senyora Teresina, la iaia, feia dinars. Ella feia dinars.

Carme: no, els hi feia sopa, els hi feia caldo.

Maria: llavors tu t'emportaves la carmanyola de lo que fos però ella el caldo el feia.

Carme: i feia pagar una pesseta. Els hi feia un bon plat de caldo i llavors ells es duïen lo altre darrere.³⁵

Altres anècdotes que per una cosa o altra han quedat molt presents en la memòria dels exalumnes són les entremaliadures que feien, sobretot els grans, els del vespre, al personal de la casa. Amagar la bota de vi a en Pau, un mosso de la casa o llaurar l'era amb una arada tibada pels mateixos nois, per exemple.

Carme: però els animals eren els de la nit eh!

Josep: ah sí, no clar!

Carme: agafaven l'ampolla d'un treballador, d'un mosso que tenien, que hi tenia sempre vi i la tenia penjada, i li agafaven i se li bevien. En Pau, se li bevien el vi, i llavors a lo millor la tornaven a penjar a un altre lloc. I un dia en Joan els hi va dir "ja està bé, si us beveu el vi, però torneu-li l'ampolla al seu lloc pobre home!".

³⁵ Entrevista exalumnes 1 (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Josep: eren una mica bèsties aquests del vespre.

Carme: i llauraven un dia, que van agafar una arada i van llaurar... unes bestieses feien... eren animals, eren jovent...

Josep: nosaltres érem uns bons nens, creiem molt.

Carme: nosaltres sí, els de dia creiem.³⁶

Sens dubte però, l'estrella de la casa de qui absolutament tots els alumnes se'n recorden era un lloro que la família tenia com a mascota. El lloro estava a la sala del costat de l'aula i per tant, els nens i nenes hi estaven en contacte. El lloro sabia les taules de multiplicar millor que algun dels alumnes, les deia en castellà que és com les recitaven. També cantava pel mes de Maria, cridava a les gallines perquè pensessin que els donaven menjar i, fins i tot insultava a les monges que visitaven la casa, amb la diversió que això suposava per als alumnes.

C: quan la senyoreta ens feia cantar les taules "dos por zero es zero, dos por uno es dos..." el lloro també! i si tu... conta, a vegades ho preguntava saltat, "tu comencem, dos per dos?" i tu no contestaves ràpid, contestava el lloro "cuatre!".

[...]

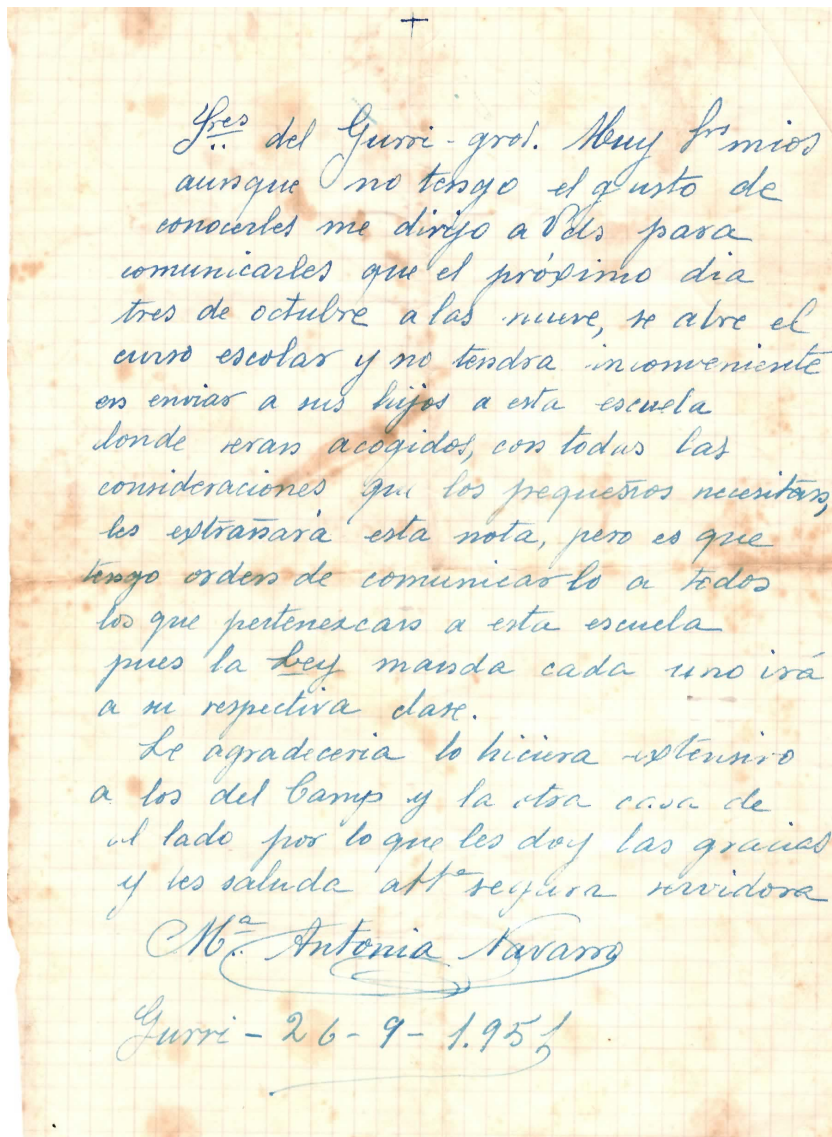
Maria: era molt espavilat aquell lloro.³⁷

L'entorn anava més enllà de l'escola i en alguna ocasió va portar algun conflicte. En concret el conflicte amb l'escola del Gurri, al terme municipal de Taradell. Aquesta escola, que era una escola nacional, reclamava els alumnes que per zona els pertocava anar allà. No sabem del cert com es va originar el conflicte ni tampoc com es va solucionar.

En la figura que es mostra a continuació es pot llegir una carta enviada des de l'escola del Gurri a una família que portava els seus fills a l'escola El Colomer, demanant que han de portar els seus fills a l'escola nacional del Gurri.

³⁶ Entrevista exalumnes 1 (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

³⁷ Entrevista exalumnes 1 (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Y^{tes} del Gurri - grol. Muy Sr mios
aunque no tengo el gusto de
conocerles me dirijo a Vds para
comunicarles que el próximo dia
tres de octubre a las nueve, se abre el
curso escolar y no tendra inconveniente
en enviar a sus hijos a esta escuela
donde eran acogidos, con todas las
consideraciones que los pequeños recientros,
les extrañará esta nota, pero es que
tengo orden de comunicarlo a todos
los que pertenescan a esta escuela
pues la ley manda cada uno irá
a su respectiva clase.

Le agradecería lo hiciera extensivo
a los del Camp y la otra casa de
al lado por lo que les doy las gracias
y les saluda att segura reverdora

M^{ca} Antonia Navarro

Gurri - 26-9-1951

Figura 33: Carta de l'escola del Gurri a una família d'alumnes del Colomer. Font: arxiu personal Teresa Mirambell.

Altres activitats que barrejaven l'escola El Colomer amb l'entorn eren les excursions, el futbol, les caramelles i el teatre. Activitats no sempre habituals o comunes en les escoles de l'època.

Per pasqua anaven a cantar caramelles a les masies de la vora i amb els diners que recollien feien una excursió. Val a dir que no sempre recollien diners, en moltes ocasions les cases de pagès els donaven ous, llet i altres productes que llavors els nens

i nenes venien amb la intenció de recollir diners per finançar aquestes excursions. Havien anat a l'Estartit, a Santa Cristina d'Aro, etc. i en les entrevistes, els alumnes destaquen que en alguna ocasió havien arribat a anar-hi tres autocars.

Una altra activitat que es feia a l'escola per aprendre, per passar-ho bé però també per recaptar diners per finançar les excursions, eren les obres de teatre. Alguns alumnes actuaven, altres preparaven els decorats, però tots i totes participaven de l'obra. Els alumnes expliquen que en ocasions s'havia omplert la sala gran del Colomer.

Figura 34: foto de teatre al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

Figura 35: foto de teatre al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

No tot, però, eren activitats per a recaptar diners pel finançament de les excursions. També hi havia espai per a l'oci i activitats purament de diversió com per exemple el futbol. Expliquen els alumnes que s'entrenaven al Colomer i de tant en tant organitzaven partits contra nois de Tona.

Figura 36: foto de futbol al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

Figura 37: foto de futbol al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

També hi havia excursions o sortides d'aprenentatge. Anaven a buscar bolets, sortien al bosc a estudiar les plantes i els animals i en definitiva s'utilitzava aquell entorn privilegiat quan era necessari.

5.7. Les ciències a l'escola

Anàlisi de llibres i quaderns

A continuació es mostren un seguit de fitxes resum de llibres de text de ciències que s'utilitzaven a l'Escola El Colomer. També d'una llibreta, en aquest cas de l'alumna Maria Musach.

Els llibres que es presenten en aquest apartat, no són la totalitat dels quals disposàvem per analitzar, però sí que són una mostra representativa dels exemplars que hi havia a l'escola i que la mestra utilitzava per a fer les seves classes.

S'ha procurat que l'elecció fos representativa, tenint en compte que es mostressin els diferents bolcs de contingut de l'àrea en concret, així com dels diferents cursos d'educació primària.

Els criteris d'anàlisi seguits i la graella utilitzada s'han explicat en l'apartat de metodologia, però no està de més presentar que a les fitxes hi podem trobar: en primer lloc la informació genèrica del llibre, en segon lloc els continguts que hi ha i en tercer lloc, una descripció i anàlisi d'aquests. La descripció i anàlisi que es fan estan basats en aspectes de la graella d'anàlisi de llibres de text de Prendes (2001) on es tenen en compte tan aspectes de tipus formal, com la mida o el disseny de les cobertes del llibre així com característiques del contingut relacionades amb el text, el tipus d'exercicis, les il·lustracions o la informació que es dona. Per últim, s'hi analitzen aspectes generals com el currículum ocult, la ideologia o els models d'ensenyament implícits que hi podem trobar.

Dades bàsiques:

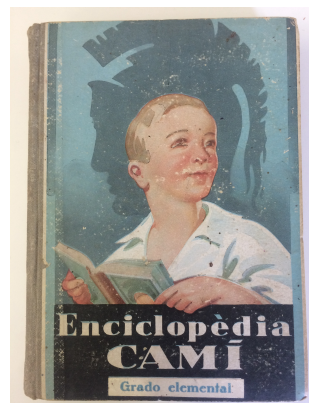
Títol: *Enciclopèdia Camí. Grado elemental.*

Autor: José Udina Cortiles.

Curs: Primera ensenjanza.

Editorial: Imprenta Elzeviriana y libreria Camí S.A.

Any: 1939

Contingut del llibre:

Enciclopèdia de contingut general. El contingut del llibre està organitzat en onze capítols i aquests en diversos subapartats. Els onze capítols del llibre són: 1. *lengua castellana*, 2. *geografía*, 3. *historia de España*, 4. *rudimentos de derecho*, 5. *aritmética elemental*, 6. *geometría, trabajo manual i dibujo*, 7. *ciencias físicas*, 8. *ciencias naturales*, 9. *fisiología e higiene*, 10. *doctrina cristiana* i 11. *historia sagrada*.

És evident que no tots tenen relació amb les ciències, en aquest cas seria el capítol 2. *geografía*, el 7. *ciencias físicas* i el 8. *ciencias naturales*.

A l'apartat de *geografía* hi podem trobar temes com per exemple *como me oriento, el mar i la costa, el pueblo en que vivo, raza, lengua y religión, Europa en su aspecto físico* o *el continente novísimo u Oceanía*, entre d'altres.

Al capítol de *ciencias físicas* podem trobar apartats o blocs de contingut com per exemple *los tres estados de los cuerpos, las fuerzas, el sonido, el calor y la dilatación, de la luz, la mezcla y la combinación*, entre d'altres.

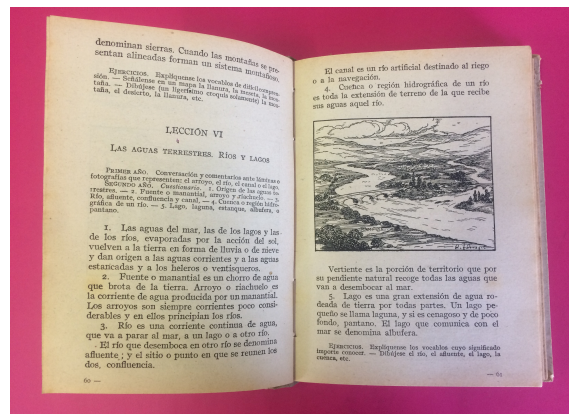
En el capítol de *ciencias naturales*, alguns dels apartats que podem trobar són per exemple *seres naturales, las plantas, mamíferos carnívoros o fieras, murciélagos, insectívoros, roedores*, entre d'altres.

Descripció i Anàlisi

És un llibre on hi ha continguts teòrics a partir de diferents afirmacions, moltes de les quals en l'actualitat serien més que discutides. Aquestes afirmacions en ocasions van acompanyades d'alguna il·lustració. Al final de cada lliçó hi ha activitats o propostes d'activitats per ajudar a comprendre les afirmacions que s'ha presentat.

Els continguts que es presenten al llibre semblen molt més avançats en relació al continguts que actualment es treballen a cicle inicial.

Es destaca també del llibre, el contingut de temes totalment obsolets com per exemple la raça on explica que podem trobar diferents races humanes com la blanca, la negra, la groga, la roja, etc.

Dades bàsiques:

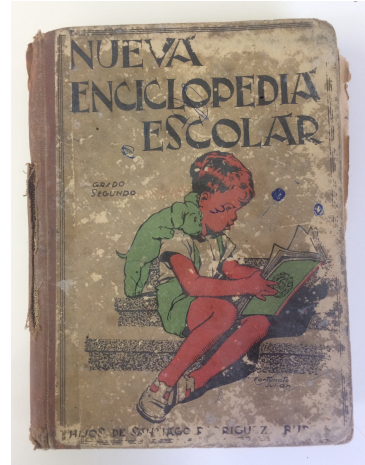
Títol: Nueva enciclopedia escolar.

Autor: Hijos de Santiago Rodriguez.

Curs: Grado segundo.

Editorial: Hijos de Santiago Rodriguez.

Any: 1944.

Contingut del llibre:

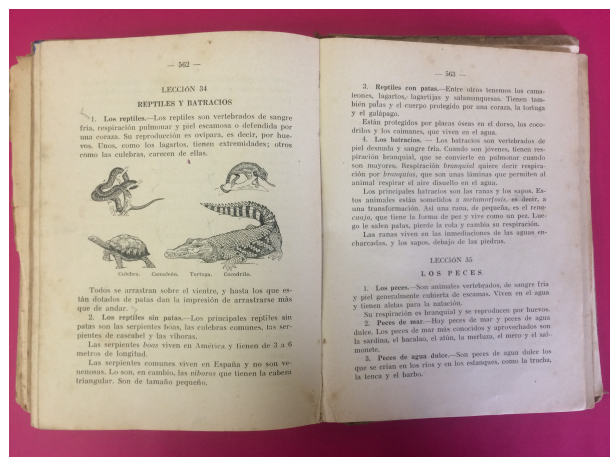
El llibre esta dividit en set capítols els quals estan organitzats en diferents lliçons o temes. Aquests capítols són: 1. *Instrucción religiosa, moral y cívica*, 2. *Lengua española*, 3. *Aritmética*, 4. *Geometria y trabajo manual*, 5. *Geografía*, 6. *Historia de España*, 7. *Nociones de física, química, historia natural, fisiología e higiene*.

L'àrea que es treballa són les ciències i per tant els capítols que poden interessar són el 5 i el 7. Alguns dels subapartats que trobem al capítol 5 són per exemple: *la Tierra, el Sol, Continentes y Océanos, la lluvia, Asia, Nuestra región*, etc.

En el capítol 7 es troben subapartats tals com per exemple *la palanca y la balanza, el aire, los seres naturales, el calor, los peces*, etc.

Descripció i Anàlisi

Com es pot apreciar en l'apartat anterior, es tracta d'un llibre amb un contingut molt ampli. Dedicava només dos capítols a temes relacionats amb les ciències però hi engloba molts temes. Destaca el fet que a la primera pàgina hi trobem escrit *Con Censura eclesiástica Aprobada por la*

Autoridad fet que demostra que en aquella època hi havia una clara censura en quan als continguts que hi havia als llibres i que per tant s'ensenyaven a l'escola. El llibre presenta una explicació teòrica per a cada lliçó. No consta d'activitats per a cada lliçó però per a alguns temes si que presenta *experiencias* en les quals proposa diverses

activitats: Per exemple en la lliçó 39 que parla de la flor i el fruit, el llibre explica els continguts i finalment presenta una part pràctica que proposa fer un treball agafant flors que trobem i distingint-ne les parts. També proposa fer dibuixos.

En la majoria d'apartats les explicacions teòriques van acompanyades d'il·lustracions.

Els continguts del llibre semblen força avançats en relació a l'edat dels infants als que anava dirigit. Treball bàsicament memorístic i teòric.

Dades bàsiques:

Títol: *Mis terceros pasos.*

Autor: M. Antonio Arias.

Curs: Tercer grado.

Editorial: Hijos de Santiago Rodriguez. Burgos.

Any: 1956.

Contingut del llibre:

Enciclopèdia escolar amb continguts de moltes matèries. Està estructurada en els següents capítols: 1. *Instrucció religiosa, moral y patriótica*, 2. *Historia sagrada*, 3. *Lengua española*, 4. *Aritmética*, 5. *Geometría*, 6. *Geografía*, 7. *Historia de España*, 8. *Ciencias de la naturaleza*, 9. *Formación política*.

Descripció i Anàlisi

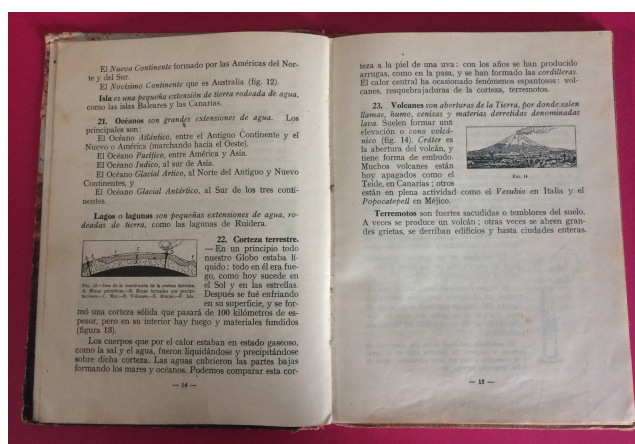
És un llibre que presenta continguts de l'àrea de ciències. El primer capítol és *Preliminares* i la primera lliçó, *La naturaleza y sus tres reinos*. Dins aquest apartat el llibre comença parlant de Déu.

És un fet inusual si tenim en

compte que es tracta d'un llibre de ciències. Comprensible però si el contextualitzem en l'època que toca.

La religió no només era una assignatura de l'escola sinó que era present també en llibres de ciències com aquest. El llibre també mostra continguts inapropiats com el tema de les races humanes.

Un altre aspecte a destacar es que es tracta d'un llibre exclusivament de continguts i explicacions. No hi ha exercicis ni pràctiques. Un aspecte positiu són les il·lustracions, ben fetes i amb detall. Els continguts són força avançats i el vocabulari molt tècnic per tractar-se d'un llibre de *primer grado*. Explicacions curtes però molts conceptes.

Dades bàsiques:

Títol: *Mis terceros pasos.*

Autor: M. Antonio Arias.

Curs: Tercer grado.

Editorial: Hijos de Santiago Rodriguez. Burgos.

Any: 1956.

Contingut del llibre:

Enciclopèdia escolar amb continguts de moltes matèries. Està estructurada en els següents capítols: 1. *Instrucción religiosa, moral y patriótica*, 2. *Historia sagrada*, 3. *Lengua española*, 4. *Aritmética*, 5. *Geometría*, 6. *Geografía*, 7. *Historia de España*, 8. *Ciencias de la naturaleza*, 9. *Formación política*.

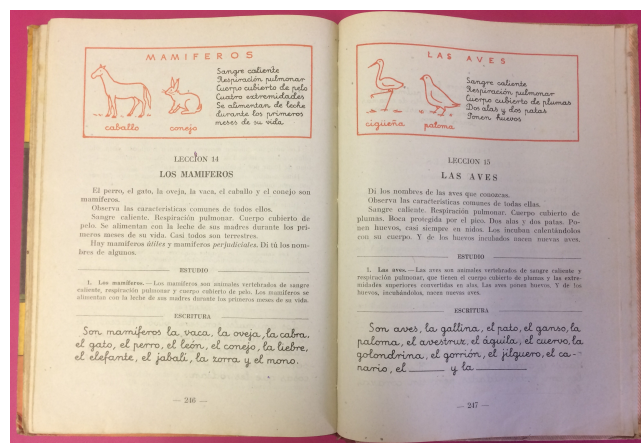
Els capítols estan dividits en subapartats. Per exemple el capítol 8 que és el que principalment interessa hi trobem, entre d'altres, els següents subapartats: *seres naturales y artificiales, estados de los cuerpos, la combustión, planetas y satélites, los animales, etc.*

Descripció i anàlisi

Es un llibre que tracta molts temes i aquests molt diferents entre ells.

Llengua, matemàtiques, religió, ciències, etc. El format és més o menys igual per a totes les àrees però evidentment interessa els capítols relacionats amb

l'aprenentatge de les ciències. Hi trobem explicacions teòriques acompanyades d'il·lustracions, una mica infantils en alguna ocasió. En cada tema hi trobem una frase escrita en una lletra diferent amb l'objectiu de destacar una informació concreta i en relació al tema que es treballa. Per exemple en el primer tema de *ciencias de la naturaleza*, que és *seres naturales y artificiales* trobem, en primer lloc una explicació

teòrica i a continuació la frase que es destaca en lletra diferent és *Todos los seres naturales forman la naturaleza. La naturaleza es obra de Dios*. Com en algun altre llibre de l'època podem trobar explicacions més rigoroses que d'altres. Cal tenir en compte el context de l'època.

Dades bàsiques:

Títol: *Llibreta de ciències.*

Autor: Maria Musach.

Curs: Primera curs.

Any: 1956

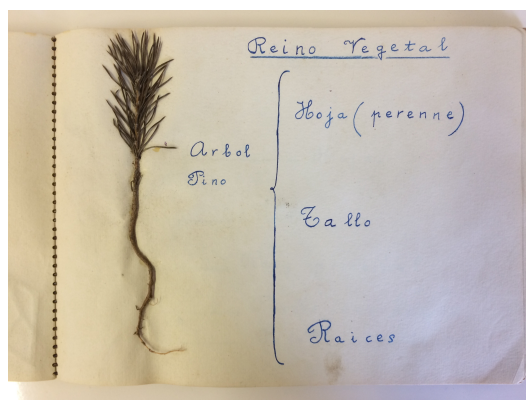

Contingut de la llibreta:

La llibreta està estructurada en diferents apartats. En primer lloc el bloc de botànica on hi trobem una pàgina dedicada a les fulles, amb diverses fulles enganxades segons la tipologia i una pàgina de la flor amb diferent parts de la flor enganxades. El següent bloc és el de mineralogia amb set pàgines on a cada pàgina hi ha un mineral enganxat i una breu explicació. Entre altres la galena la pirita o el granit. El tercer i últim bloc és de zoologia. En aquest cas el formen tres pàgines. A la primera hi trobem una aranya i una marieta seques enganxades. De l'aranya en distingeix l'abdomen, el cap, el tòrax i les cames. A la següent pàgina hi trobem una papallona també seca i enganxada acompanyada d'una breu explicació sobre els lepidòpters. A la tercera pàgina d'aquest bloc hi trobem 4 ossets enganxats. No especifica de quin animal.

Descripció i Anàlisi

És una llibreta de ciències on hi trobem terminologia concreta de cada contingut però es destaca que hi trobem exemplars d'insectes i plantes seques i també de minerals. Aquest fet en sí ens mostra que segurament feien sortides de camp per trobar aquests insectes plantes o minerals.

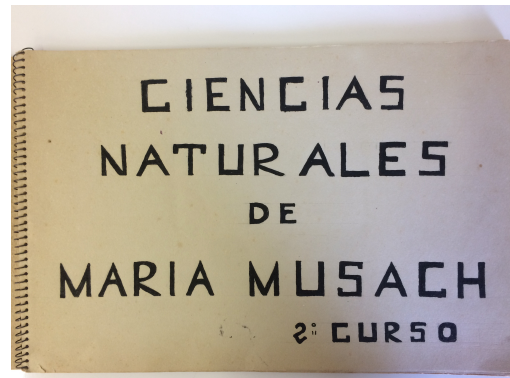
Dades bàsiques:

Títol: *Llibreta de ciències naturals.*

Autor: Maria Musach.

Curs: Segon curs.

Any: 1957

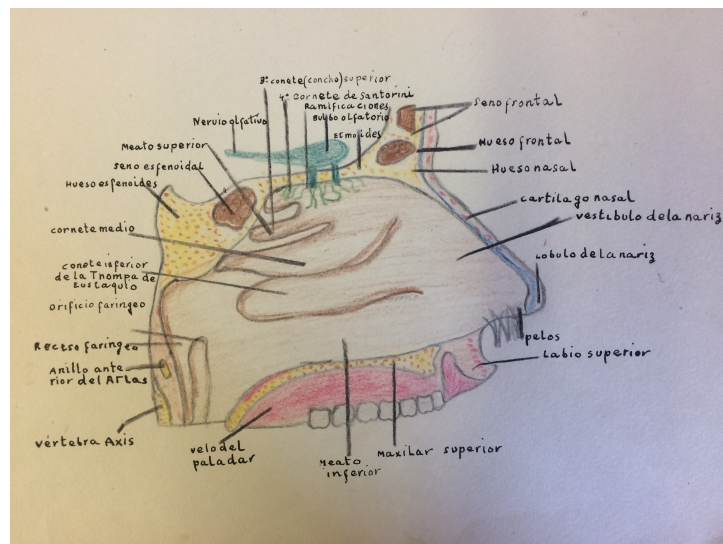

Contingut de la llibreta:

La llibreta està estructurada en dos grans blocs. El primer és d'anatomia i en aquest bloc hi podem trobar dibuixos de moltes parts del cos, aparells i sistemes acompanyats d'una gran quantitat de terminologia molt específica. El segon bloc és de botànica i en aquest podem trobar dibuixos i terminologia de bacteres, fongs, etc.

Descripció i Anàlisi

És una llibreta d'experiències pràctiques que consistien en dibuixar el que s'estava estudiant i col·locar-hi un seguit de noms que segurament s'havien de memoritzar. Es destaca la complexitat dels dibuixos però sobretot la gran quantitat de noms que hi figuren.

L'ensenyament de les ciències a l'Escola El Colomer: Anàlisi de resultats

En aquesta apartat es pretén reconstruir com era l'ensenyament de l'àrea de ciències a l'escola el Colomer. Per fer-ho es té en compte la informació extreta de l'anàlisi dels llibres i materials, i el testimoni oral dels exalumnes de l'escola. Val a dir en aquest darrer aspecte que és força pobre ja que els alumnes no recorden gaire detall de com era l'ensenyament en concret. Conseqüentment aquest anàlisi té un to lleugerament subjectiu, ja que les afirmacions que es fan provenen de la interpretació personal feta d'aquests materials. No obstant, la intenció és cenyir-se el màxim possible a la realitat i reconstruir la història de l'aula en general i de l'ensenyament de ciències en concret.

Un dels aspectes més destacables és que no tots els llibres de text que hem analitzat segueixen els mateixos temes o tracten els mateixos blocs de continguts. Si bé és cert que anomenats d'una manera o altra en tots apareixen continguts de ciències de la naturalesa estructurats en diferents subapartats com per exemple botànica, biologia, ciències físiques i astronomia entre d'altres.

A partir dels continguts extrets precisament d'aquests llibres, així com dels records que en tenen els exalumnes, de com eren les classe, és interessant relacionar-ho amb els tres models didàctic proposats per Maria Pilar Jiménez Aleixandre i que hem pogut llegir al marc teòric per tal d'entendre millor com va ser el procés d'ensenyament – aprenentatge a l'escola El Colomer.

És força evident doncs, que el model didàctic que predominava a l'escola era el model de transmissió – recepció. No era quelcom extraordinari en l'època. Els alumnes eren considerats un full en blanc i la ciència, que en aquest cas era la matèria en la qual ens fixem, era un gran bloc de coneixements tancats i que s'anava adquirint per acumulació. En moltes ocasions els conceptes i les teories es presentaven de manera descontextualitzada.

Gairebé sempre, aquest procés d'ensenyament – aprenentatge era quelcom que es basava únicament en el llenguatge oral, de la mestra als alumnes o, escrit a partir del llibre de text, com per exemple els que hem pogut observar a les fitxes.

Si bé el canal gairebé sempre era el llenguatge, l'estratègia era la classe magistral. Els conceptes els explicava la mestra i era el coneixement que sortia també explicat al

llibre. En alguns casos els alumnes més grans explicaven als petits però en certa manera també de forma magistral. Un altre fet a destacar és que les experiències pràctiques s'entien com a il·lustracions. En el cas de la llibreta que hem analitzat, podem veure il·lustracions amb una terminologia molt complexa on es mostra que l'important són els noms, aprendre'ls, i no els processos.

És evident doncs que la mestra era la principal font de coneixement i l'alumnat interactuava amb ella bàsicament per respondre preguntes que ella feia. Un altre protagonista destacat era el llibre de text que era el principal, i en certes ocasions l'únic, material que s'utilitzava.

Sabent que el model didàctic principal era el de transmissió – recepció, pràcticament únic en aquell context històric, val la pena destacar alguns aspectes, que segurament per la singularitat de l'escola i del context social, es donaven a l'escola El Colomer i s'ajusten més a aspectes relacionats amb el model constructivista.

Hi havia molta interacció entre la mestra i els alumnes, però sobretot entre els alumnes. El fet que a l'aula hi hagués pocs alumnes i que aquests tinguessin edats diferents entre ells i, també la proximitat que hi havia amb la mestra, ajudava a que la interacció fos fluida.

Un altre aspecte que es destaca de l'anàlisi de llibretes i que s'ha contrastat en les entrevistes, és el fet que en algunes ocasions sortien a l'exterior a fer activitats i a buscar elements com plantes o insectes que llavors estudiarien i enganxarien a la llibreta de ciències. En la llibreta només apareixen els noms dels insectes i poca cosa més, no sabem com ho estudiaven i segurament només interessava aprendre de memòria la terminologia relacionada amb les plantes i els insectes, però en tot cas podem afirmar que sortien a l'exterior i segur que amb aquest fet ja sorgien de manera espontània situacions d'aprenentatge, potser no tan formals, que la mestra i els alumnes aprofitaven.

6. Conclusions

Actualment, si parlem d'una escola petita, amb aules multigràu on els grans ajuden als petits i alhora aprenen ensenyant, sense un horari fragmentat on totes les assignatures es treballen a la vegada i en funció de les necessitats i inquietuds de cada moment... Un lloc on el tracte és familiar i el docent coneix la realitat de cada alumne i família, i a més a més l'escola no tan sols compleix amb la missió d'educar i ensenyar, sinó que també és un important actiu social i cultural pel seu entorn, estaríem parlant d'una escola referent, innovadora i moderna. Si al segle XXI, una escola d'aquestes característiques ens sembla avançada, en plena dictadura franquista El Colomer era sens dubte una excepció. No estem parlant d'una escola idíl·lica, però sí que parlem d'una escola molt diferent a les escoles del seu mateix context històric i això és el que pretenem descriure i presentar de la manera més objectiva possible en aquest apartat.

Per tal de ser una mica més precisos, igual que hem fet a la fonamentació teòrica, ens basarem en els dos grans blocs que trobem en el projecte: la mestra i l'escola. No cal dir, que no podem entendre l'un sense l'altre, però sí que ens pot ser útil fer aquesta distinció a l'hora d'aprofundir en l'anàlisi. Al final, l'objectiu principal de la recerca és donar resposta a les quatre preguntes d'investigació que ens plantejàvem a l'inici del projecte per això estructurarem aquest apartat seguint l'objectiu de respondre-les.

Pregunta de Recerca 1. Quins elements diferenciaven la mestra, Josefa LLeopart, de les mestres de l'època?

Vocació pedagògica vers escassetat docent. En una època en què no només hi havia poques escoles sinó que també hi havia una gran manca de docents, Josefa LLeopart va decidir formar-se com a mestra i més endavant obrir una escola en una edat avançada pel context. Moltes dones d'aquella època, als vint-i-vuit anys ja eren dones casades i mares de família, a banda de mestresses de casa.

Mestra formada i cultivada vers incompetència. A l'escassetat docent, cal afegir-hi el fet que moltes places de mestre eren ocupades per persones que fins i tot no tenien cap mena de titulació, ni relació amb el món de l'educació: ex-soldats que per mèrits

de guerra eren designats per a aquesta tasca. En les zones rurals s'aguditzava el problema ja que eren les places menys valorades. En aquest context, l'Escola el Colomer gaudia d'una mestra formada en magisteri que va saber superar les limitacions dels estudis amb una gran vocació i interès per aprendre en diverses disciplines, amb nocions de música i art, i un tracte personal familiar i agradable cap als seus alumnes.

Mestra inquieta en comptes de docents apàtics. Complir la obligació de les tasques docents ja era molt per a alguns mestres contemporanis. Josefa Lleopart era una dona inquieta, tant pel que fa a ella mateixa com amb els seus alumnes, i volia proporcionar-los no només una educació formal basada en continguts, sinó que també els volia dotar d'experiències i mostrar-los entorns motivadors, diferents dels que estaven habituats. En aquesta línia, i fora d'hores de classe, la mestra d'El Colomer, organitzava activitats extraescolars per tal de recollir diners i finançar sortides lúdiques no únicament als seus alumnes, sinó també a les seves famílies.

Més que una mestra. La seva funció no acabava dins les aules ni en les activitats extraescolars que ella mateixa organitzava. Els seus alumnes eren presents en les celebracions familiars: aniversaris, sants, festes religioses, etc. I per consegüent, els seus alumnes també la tenien present en les seves festes. En el seu arxiu personal hem pogut trobar moltes fotografies i recordatoris que els alumnes li regalaven quan feien la comunió, així com moltes fotos de la família Lleopart on hi apareixen alumnes d'El Colomer.

Dona avançada. Més enllà de ser una mestra diferent i avançada al seu temps, era una dona fora del comú. En un context en què d'elles només s'esperava la procreació i que tinguessin cura dels fills, la casa i el marit, Josefa Lleopart va tenir un recorregut completament diferent. Va ser una dona autònoma i independent, es va casar tard, es va formar, no només en educació sinó també en infermeria, va treballar fins a la seva jubilació, conduïa cotxe i moto i viatjava.

Pregunta de Recerca 2. Quins elements diferenciaven l'Escola el Colomer de les escoles existents en aquell context històric?

Donar estabilitat en una època inestable. És una evidència que una de les èpoques més inestables de la història d'Espanya és la de la postguerra. Era una època de canvis a nivell global i molta precarietat en general. Com hem pogut veure en el marc teòric, l'educació era un dels sectors que se'n va veure més ressentit. L'Escola El Colomer, per contra, va aconseguir mantenir-se al marge d'aquesta inestabilitat, oferint als seus alumnes un entorn segur on l'aprenentatge era la principal preocupació.

Escolarització en una zona difícilment escolaritzada. Hem pogut veure també, que en l'època de postguerra hi havia poques escoles en relació a la quantitat de població en edat escolar. Les zones rurals i allunyades dels nuclis urbans, en patien les conseqüències esdevenint les últimes en les que la necessitat de l'educació era coberta. L'Escola El Colomer va proporcionar educació a molt nens i nenes de masos del voltant que, probablement, a manca d'aquesta escola molts d'ells s'haurien hagut de desplaçar molts més quilòmetres, dificultant així el seu accés a l'educació. I en algunes ocasions, l'abandonament escolar o la no escolarització haguessin estat molt probables portant als infants a treballar en una edat molt primerenca. En relació a aquest fet, val la pena destacar que en aquesta època a Espanya, encara hi havia un gran nombre de població analfabeta i on més abundava era a les zones rurals.

Coeducació en una època de segregació. No és que fos una tendència, sinó que la llei deixava molt clar que els nens i les nenes no podien ser educats conjuntament pel mateix docent i en un mateix espai. L'Escola el Colomer, en canvi, va oferir des dels seus inicis als infants de la zona un context educatiu en què nens i nenes no només es trobaven dins d'un mateix espai, amb una mateixa mestra, sinó que interactuaven entre ells indiferentment. Sí que és veritat, però, que hi havia certes assignatures que variaven entre uns i altres. Les labors i les matèries que en aquell moment eren considerades de dones només eren impartides a les nenes, mentre que els nens feien estudis de caire més tècnic. Val a dir que la coeducació és un dels trets més singulars i sorprenents de l'Escola El Colomer. Tot i això, no sabem com Josefa Lleopart

gestionava aquest fet. En els documents de legalització de l'escola als quals hem tingut accés i en totes les referències que es fa de l'escola des d'inspecció només consta com una escola de nenes i adultes. En qualsevol cas, des de l'inici fins al final de l'Escola El Colomer hi van anar tant nens com nenes amb el benefici que l'escola mixta suposa.

Edifici escolar i entorn privilegiat envers precarietat d'instal·lacions. L'escola, estava situada dins l'habitatge del Mas El Colomer, una casa de pagès àmplia, en perfectes condicions tan d'estructura com d'higiene i sanitat relatives a l'època. Com hem pogut llegir en el marc teòric, les condicions de moltes escoles rurals i de l'època eren pèssimes segons expliquen els mateixos inspectors.

Entorn favorable enlloc d'entorn hostil. Un dels actius que suposava un valor afegit a l'Escola El Colomer era el seu entorn, no només material i paisatgístic sinó humà. Josefa Lleopart no era l'única que educava aquells infants. A la casa hi havia família, mossos, minyones, etc., que d'alguna manera o altra també intervenien en l'educació dels nens i nenes. Hem pogut conèixer que en l'època en què situem l'escola no abundava la cultura escolar en els agents més pròxims a l'escola rural, però malgrat que l'escola no tenia una relació massa fluida amb les famílies, la confiança d'aquestes era total, possiblement pel fet que la família Lleopart era coneguda i respectada entre els seus veïns.

Llengua i cultura catalana envers castellanització. Un dels objectius principals de l'educació en el règim franquista era la formació de l'esperit nacional que passa per l'abolició del català i l'enaltiment de la llengua de l'Estat, el castellà. Tot i que a l'escola, la llengua d'aprenentatge era el castellà, el català no només era acceptat sinó que era la llengua vehicular d'aquell entorn. A més a més de la llengua, la cultura catalana també era present en l'escola, en activitats com les caramelles o les obres de teatre, i no es sancionava.

Funció completa de l'escola en contraposició d'una escola pobre. Moltes escoles de l'època amb prou feines complien la missió que s'espera d'una escola: educar i ensenyar. L'Escola El Colomer, en canvi, no només complia amb els seus objectius

pedagògics, sinó que també feia una funció social, oferint als alumnes un espai de joc i cultura, obres de teatre, excursions, caramelles, partits de futbol i fins i tot anar a escoltar les retransmissions esportives de la radio els diumenges. En moltes entrevistes, els exalumnes recorden més aquesta faceta de l'escola que no pas la purament formativa.

Com hem apuntat, l'Escola El Colomer tenia certs trets diferencials però també n'hi havia molts de comuns amb les escoles de l'època i amb el que marcava la llei. Entre aquests aspectes hi trobem l'horari, les assignatures a impartir i el pes que es donava a cadascuna, en algunes ocasions molt pobre, com en el cas de les ciències o la música que eren considerades assignatures complementàries. Altres aspectes destacables són que dins l'aula, tot i ser multinivell, imperava el silenci, el respecte i l'ordre. Així com la religió, que hi tenia una forta presència.

Cal dir, en aquest apartat, que tots els aspectes positius que hem mencionat respecte l'escola es poden relacionar amb l'actuació de Josefa Lleopart, ja que en va ser l'única mestra i directora. Així doncs, la singularitat d'aquesta escola va totalment lligada a la singularitat de la seva mestra. Josefa Lleopart va crear una escola única, molt potent en alguns aspectes i pobre, segurament, en molts altres, però que sens dubte va significar una bona experiència que ha perdurat en el record dels seus alumnes, en un context que la dictadura podia haver fet molt miserable.

Pregunta d'investigació 3. Quina formació tenia la mestra, Josefa Lleopart, en ciències?

Formació basada únicament en l'ensenyament de continguts. Aquesta formació rebuda durant el Batxillerat es basava únicament en l'aprenentatge i memorització de continguts teòrics. En el cas de la carrera de magisteri, malgrat que Josefa Lleopart no va cursar cap assignatura de ciències, si tenim en compte el pla d'estudis es pot observar que l'ensenyament que rebien era únicament del contingut i no es tenia en

compte quins eren els millors procediments i metodologies per ensenyar, produint així una gran mancança en el que té a veure amb el coneixement didàctic del contingut.

Manca de formació en didàctica. Malgrat que Josefa Lleopart no va rebre la formació completa dels estudis de magisteri, si ens fixem en el pla d'estudis que inclou totes les assignatures és fàcil adonar-se que la formació en pedagogia era molt escassa ja que la carrera estava molt centrada en l'aprenentatge de continguts teòrics relacionats amb les diverses matèries.

Manca de formació en didàctiques específiques. La formació d'aquella època té en compte la didàctica general, però en cap cas presenta assignatures de didàctiques específiques que permetin als mestres conèixer quina és la manera més òptima de transmetre i presentar els continguts de cada branca del saber.

Formació insuficient. La única formació específica que va tenir Josefa Lleopart en l'àrea de ser la que va rebre durant el Batxillerat. D'altra banda la quantitat de formació que es donava als mestres en condicions normals ja era insuficient.

Formació limitada i excepcional. La formació pedagògica que va rebre Josefa Lleopart va ser totalment excepcional i s'hi van acollir tan sols dues promocions d'alumnes. Aquesta situació extraordinària la va provocar la gran quantia de places vacants, resultat de la depuració de mestres contraris al règim. Aquesta situació va portar a un empobriment total dels estudis de magisteri d'aquell període.

Pregunta d'investigació 4. Com era l'ensenyament de les ciències a l'Escola El Colomer?

Per tal de respondre aquesta pregunta es relacionen els resultats obtinguts durant la recerca amb els coneixements específics, en didàctica de les ciències, que s'han treballat durant el màster. Considero oportú fer-ho seguint aquest criteri ja que així l'anàlisi que es planteja es recolza en uns coneixements contrastats. S'estructura doncs en un seguit de preguntes i respostes extretes dels aprenentatges realitzats en les

diferents assignatures del màster. Com en algun dels apartats que s'ha plantejat en aquest treball la resposta a les preguntes sorgeix d'una interpretació dels materials, de la formació dels docents i de la informació proporcionada pels alumnes de l'Escola El Colomer en les entrevistes realitzades.

Té en compte les idees dels infants? Tot i que a les classes de ciències de l'Escola El Colomer hi havia diàleg entre la mestra i els alumnes i, entre els propis alumnes, hem pogut constatar que en aquella època, i l'Escola El Colomer no n'era una excepció, els infants eren considerats com un full en blanc i els coneixements com a quelcom que la mestra havia de transmetre a tots per igual. Les idees dels infants no era quelcom que es tingues en compte a l'hora d'explicar nous continguts.

Té en compte el cicle d'aprenentatge? És difícil tenir en compte el cicle d'aprenentatge si ja des de l'inici no es tenen en compte les idees dels infants. Els continguts nous no s'introduïen, s'explicaven directament. Pràcticament no hi havia activitats d'estructuració ja que el principal, i en ocasions únic, objectiu era la memorització de preguntes. En conseqüència és molt probable que no hi haguessin en gaires ocasions activitats d'aplicació d'aquests continguts ni tampoc activitats d'exploració.

Contempla l'àmbit dels fets i de les idees? Contrastar l'àmbit dels fets i el de les idees a mesura que es van realitzant aprenentatges és quelcom fonamenta per tal d'integrar-los. No es té constància que a l'Escola El Colomer es realitzes aquest procés.

Té en compte la progressió de continguts? Com hem pogut observar, els continguts que s'ensenyaven en moltes ocasions no tenien relació entre ells. Tampoc s'ensenyaven com a una progressió que partia del més senzill i concret al més complex i abstracte. No es coneix el criteri que seguien els llibres alhora de plantejar els continguts però era el comú en aquell context històric.

Ajuda a que els nens i nenes creïn els seus models i els desenvolupin? L'objectiu no era que els nens i nenes es creessin el seu model i el poguessin desenvolupar més endavant. L'objectiu era transmetre els coneixements i que els alumnes demostrassin que els havien après de memòria a través d'exàmens o preguntes.

Parteix d'una pregunta marc? No s'han observant preguntes marc en les unitats didàctiques plantejades als llibres que s'utilitzaven a l'escola per a l'ensenyament de ciències. Els alumnes tampoc recorden que comencessin blocs de continguts a partir de preguntes a resoldre.

Preveu la recollida i anàlisi de dades per establir conclusions? En alguna ocasió es recollien dades i materials com es pot observar en la llibreta de ciències que s'ha exposat en les fitxes. No hi ha constància però que això servis per a establir conclusions, és probable que fos una representació, un dibuix del que explicava el llibre.

Té en compte la transferència de coneixement en un nou context? Els coneixements adquirits no s'aplicaven a altres contextos. El procés d'aprenentatge s'entenia com a un procés de memorització on es demostrava que havies après si sabies els continguts de memòria no si els sabies aplicar en contextos nous.

Responent a aquestes preguntes extrems, dels conceptes treballats al llarg del màster es pot constatar que l'aprenentatge de ciències dista molt de com en l'actualitat s'entén que s'hauria de realitzar. No obstant, no podem perdre de vista el context històric al qual es situa l'Escola El Colomer on molts d'aquests conceptes ni tan sols es plantejaven. Si bé és cert que la metodologia utilitzada ara l'entendríem com a precària el nivell de continguts que assolien els nens i nenes era molt elevat. Sovint però aquest nivell de continguts apresos o memoritzats no anaven acompanyats de la comprensió adient.

7. Proposta de museïtzació

Després de tot el procés de recerca, tant documental com oral, s'observa que hi ha suficient material i, aquest és prou significatiu i representatiu, com per fer un esbós o una proposta inicial per a un projecte de museïtzació que s'ubicaria al mas El Colomer. Tot i que la sala on s'ubicaria encara no està definida si que es considera interessant dedicar un espai del mas a recordar el que va ser l'Escola El Colomer i la seva mestra, Josefa Lleopart.

Per a aquesta primera proposta, molt inicial, de museïtzació s'han elaborat dos plafons que tindrien una mida aproximada de 1,5m d'alçada per 2,5 metres d'amplada. Aquestes mides són orientatives ja que caldria veure en quin espai s'ubiquen i a continuació treballar les mides en relació a l'espai.

En primer lloc trobem dos plafons dedicats al contingut general del projecte. Un dels plafons està dedicat a Josefa Lleopart i l'altre a l'Escola el Colomer. Ambdós pretenen ser molt visuals, recollint imatges, informació rellevant i frases textuais dels principals protagonistes, els exalumnes de l'escola que permetin a l'espectador fer-se una idea ràpida del que va significar l'Escola El Colomer per a aquells alumnes, així com per la família que vivia al mas, i quin va ser el seu impacte tenint en compte el context històric i educatiu.

En segon lloc hi trobem un plafó dedicat a la formació en matemàtiques i ciències de Josefa Lleopart i l'ensenyament de les matemàtiques i ciències a l'Escola El Colomer. Amb l'objectiu de fer una explicació concisa que permeti entendre com era el procés d'ensenyament-aprenentatge d'una assignatura a l'escola en qüestió.

A continuació es presenten els tres plafons seguint l'ordre descrit en els paràgrafs anteriors:

EL PATRIMONI EDUCATIU DEL MAS EL COLOMER: LA MESTRA

JOSEFA LLEOPART

Josefa Lleopart i Prat va néixer el 11 d'Agost de 1916 a Taradell. Tot i que va iniciar la seva formació en una edat avançada, es va graduar en batxillerat superior i va estudiar magisteri a l'escola Normal de Barcelona. En acabar els estudis de mestra, va fundar l'Escola El Colomer, a casa seva, de la que va ser-ne l'única mestra fins l'any 1961. Durant els anys de mestra, es va formar com a practicant, professió a la qual es dedicaria fins a la seva jubilació. Va morir l'any 2010 a l'edat de 94 anys.

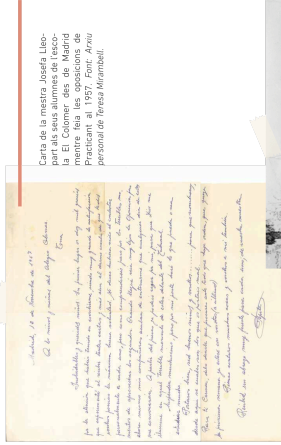
Persona inquiet, culta, polifacètica, amb formació de música, dots teatrals, capaçitat i molta voluntat. Estricta, però propera, respectuosa i respectada, pacient i alhora enèrgica. Així és com la recorden els seus exalumnes.

"Jo la tenia considerada com una mestra, perquè per a mi hi ha mestres i professors."

El mestre l'ensenya, el mestre l'educa, el mestre t'ajuda i el mestre et guia, i llavors hi ha el professor que es posa allà i et diu poma, poma, poma, i si ho entens bé i si no també, i aquesta senyora era mestra, [...] i ser mestre és molt difícil, ser professor no ho és tant."

(Miquel Juflyar)

Fotografia de Josefa Mirambell amb els alumnes de l'Escola El Colomer. Font: Grup de Recerca de Taradell.

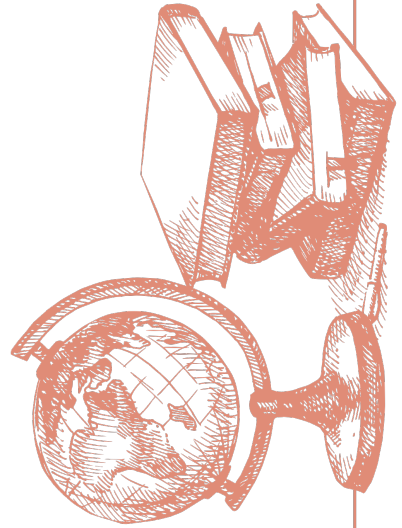
"una persona molt intel·ligent i amb molta capacitat" (Josep Musach)

"molt bona mestra, pacient i enèrgica" (Carme Mir)

"estava per tot, no li passava res per alt" (Maria Musach)

"era seria, molt seria, sabíem que quan picava de mans ja podies córrer" (Josep Musach)

"el respecte era guanyat, no era imposat" (Miquel Juflyar)

EL PATRIMONI EDUCATIU DEL MAS EL COLOMER: L'ESCOLA

EL COLOMER

L'Escola El Colomer va néixer l'any 1942 amb la voluntat de satisfer les necessitats educatives dels nens i nenes dels masos de la zona, els quals s'haurien d'haver desplaçat molt per anar a una altra escola o fins i tot alguns no s'haurien escolaritzat.

Molts dels alumnes de l'escola venien de pobles veïns que es trobaven a una distància considerable de l'escola. Al Colomer hi havia alumnes de Taradell, Múnter, Malla i Tona. És per això que molts nenes i nenes, per evitar fer el camí de nou cap a casa i tornar a la tarda, dinaven a la masia. La mare de Josefa Lieopart els feia sopa i els escalfava el menjar que els nens i nenes portaven amb la carmanyola i dinaven a la cuina de la casa amb la resta de membres de la família.

Plano de l'espai del mas el Colomer destinat a l'escola, en el que s'hi podrien veure el vestíbul, el WC i la sala i un despatx. Elaborat per Joan Masferrer, com a una persona de l'època del regim.

"A l'escola jo diria que hi col·laboràvem una mica tots. La meua mare era la mestra, el meu pare jugava a futbol amb els nans, el frat Joan preparava per la primera comunió, l'avia ajudava amb el menjar [...]"
(Teresa Mirambell)

"Els meus anaven a una altra casa de pagès que els hi era molt propera, no era anar a l'escola, en un medi desconegut... Era anar a casa una veïna en certa manera, amb gent que comparties les mateixes vivències i en un ambient molt familiar..."
(Monrse Lieopart)

Escola mixta

En un context històric en el qual l'educació mixta estava prohibida, a l'Escola El Colomer nens i nenes estudiaven en un mateix espai.

Aula multigrau

Només hi havia una aula d'alumnes d'entre 5 i 14 anys. Els grans ajudaven als petits i tots aprenien els uns dels altres. En un context on l'educació era totalment segmentada, per necessitat o per criteri pedagògic, El Colomer esdevenia una escola singular.

Escola d'adults

Als vespres, l'Escola El Colomer, oferia classes pels mossos que durant el dia treballaven a pagès, des d'alfabetització per a adults fins a formacions més avançades.

El Colomer escola de tots

L'Escola El Colomer convivia amb la rutina del dia a dia, familiar i professional d'un mas de l'època.

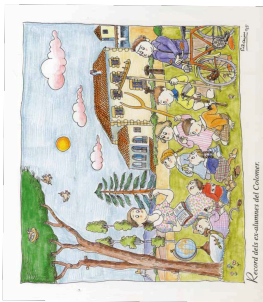

Relació amb l'entorn

L'escola organitzava activitats en relació amb el seu entorn, com cantades de caramelles, obres de teatre fetes i preparades pels alumnes i activitats esportives.

Foto de l'entorn i del tubol al Colomer.
Foto: grup de recerca Taradell.

Il·lustració de Pilarri Bayés
"Record dels ex-alumnes del Colomer"

EL PATRIMONI EDUCATIU DEL MAS EL COLOMER: LES CIÈNCIES I LES MATEMÀTIQUES

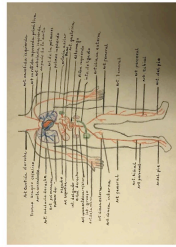
LES CIÈNCIES

LA FORMACIÓ DE JOSEFA LLEOPART EN CIÈNCIES

L'única formació específica en ciències que va rebre Josefa Lleopart va ser la del batxillerat. Al acollir-se a un pla específic per a la formació de mestres a la universitat, va cursar diverses assignatures de pedagogia general però cap de didàctica concreta d'una matèria.

Fotografies de llibres que s'utilitzaven per a l'ensenyament de ciències a l'Escola El Colomer. Font: Arxius personals Ferrer i Mirambell.

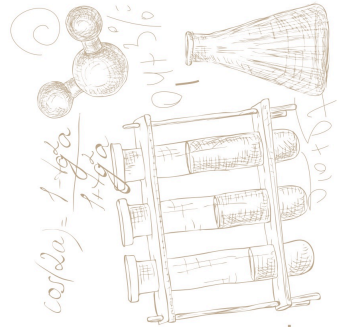

L'ENSENYAMENT DE LES CIÈNCIES A L'ESCOLA EL COLOMER

Tot i l'escassa formació hi ha evidències que ens mostren que les ciències no només s'ensenyaven de forma transmissiva. Hi ha llibretes d'alumnes que ens demostren que feien sortides per tal de recollir fulles, insectes, etc. A més, es destacava l'entorn privilegiat de l'escola que facilitava les sortides d'aprenentatge.

Fotografies de llibretes que s'utilitzaven per a l'ensenyament de ciències a l'Escola El Colomer. Font: Arxius personals Ferrer i Mirambell.

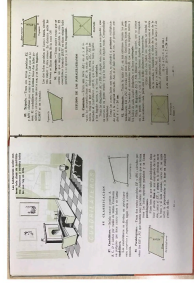
LES MATEMÀTIQUES

LA FORMACIÓ DE JOSEFA LLEOPART EN MATEMÀTIQUES

La formació en matemàtiques que va rebre Josefa Lleopart estava centrada bàsicament en l'aprenentatge de continguts matemàtics. Si que va cursar diverses assignatures de pedagogia però no hi havia cap especialització en aquell moment de com ensenyar matemàtiques. El que actualment anomenem Didàctica de les Matemàtiques.

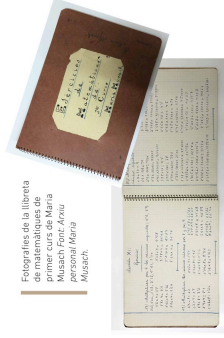

Fotografies de llibres que s'utilitzaven per a l'ensenyament de matemàtiques a l'Escola El Colomer. Font: Arxius personals Ferrer i Mirambell.

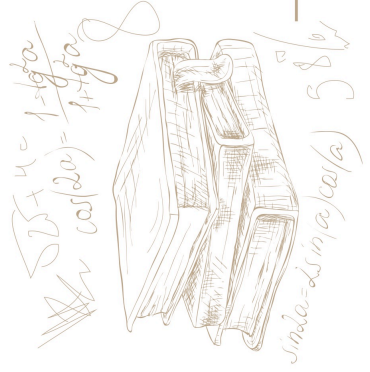

L'ENSENYAMENT DE MATEMÀTIQUES A L'ESCOLA EL COLOMER

No obstant, malgrat rebre un formació escassa en matemàtiques, hi ha constància de que certs aspectes es treballaven molt bé. A l'Escola El Colomer es donava molt valor a la geometria i al càlcul mental. Els alumnes aprenien conceptes d'un nivell elevat en geometria i coneixien estratègies de càlcul mental que els permetien ser molt eficaços en la resolució d'operacions.

Fotografies de la llibreta de matemàtiques de primer curs de Maria Musch. Font: Arxius personals Maria Musch.

La proposta de museïtzació no acabaria amb aquests plafons sinó que es considera interessant que pogués estar formada per més elements com per exemple una vitrina amb els documents que s'han inventariat i s'han anat exposant en aquesta recerca, com per exemple documents relatius a l'escola com cartes d'inspectors, la carta original de Josefa Lleopart als seus alumnes quan era a Madrid, quaderns d'alumnes, llibres que utilitzaven, fitxes d'alumnes, etc.

Fruit de la catalogació de tot aquest material s'ha observat que n'hi ha d'important i molt ben conservat i que seria del tot interessant exposar-ho en aquest petit espai del mas juntament amb els plafons per completar aquesta proposta de museïtzació. Igual que en els plafons, cal veure de l'espai del qual es disposaria i a partir d'aquí plantejar els documents que s'hi podria posar.

Pels motius enumerats anteriorment, hem fet una proposta genèrica de vitrina que podria estar exposada en aquest espai del Mas el Colomer, amb els documents que considerem més rellevants per explicar la història d'aquesta escola. A continuació es presenten els documents seleccionats d'esquerra a dreta i de dalt a baix que es troben agrupats seguint diferents apartats:

1. Documents personals de Josefa Lleopart i la seva formació:

- a. Carnet d'identitat de Josefa Lleopart.
- b. Títol de mestra
- c. Expedient de l'Escola Normal de Barcelona
- d. Carta de la mestra Josefa Lleopart als alumnes de l'Escola El Colomer enviada des de Madrid mentre feia les oposicions de practicant.

2. Documents que expliquen la història de l'Escola El Colomer:

- a. Carta de l'Ajuntament de Taradell dirigida a Josefa Lleopart informant de l'existència d'una escola clandestina al Mas el Colomer.
- b. Expedient de legalització de l'Escola El Colomer.
- c. Plànol de l'escola realitzat per l'arquitecte Joan Masferrer.

- d. Cartilla d'escolaritat masculina.
- e. Cartilla d'escolaritat femenina.
- f. Cartilla d'escolaritat oberta.
- g. Fitxa resum de la cartilla d'escolaritat. Notes per curs i per trimestre.
- h. Sol·licitud de trasllat de l'Escola El Colomer a Tona.

3. Llibres i quaderns de Matemàtiques i Ciències:

- a. Llibre de Química de batxillerat utilitzat a l'escola.
- b. Llibreta d'exercicis de geografia d'una alumne de 2n curs d'Educació Primària.
- c. Llibre de Matemàtiques de Primària utilitzat a l'escola.
- d. Llibreta d'exercicis de matemàtiques d'un alumne de 1r curs d'Educació Primària.

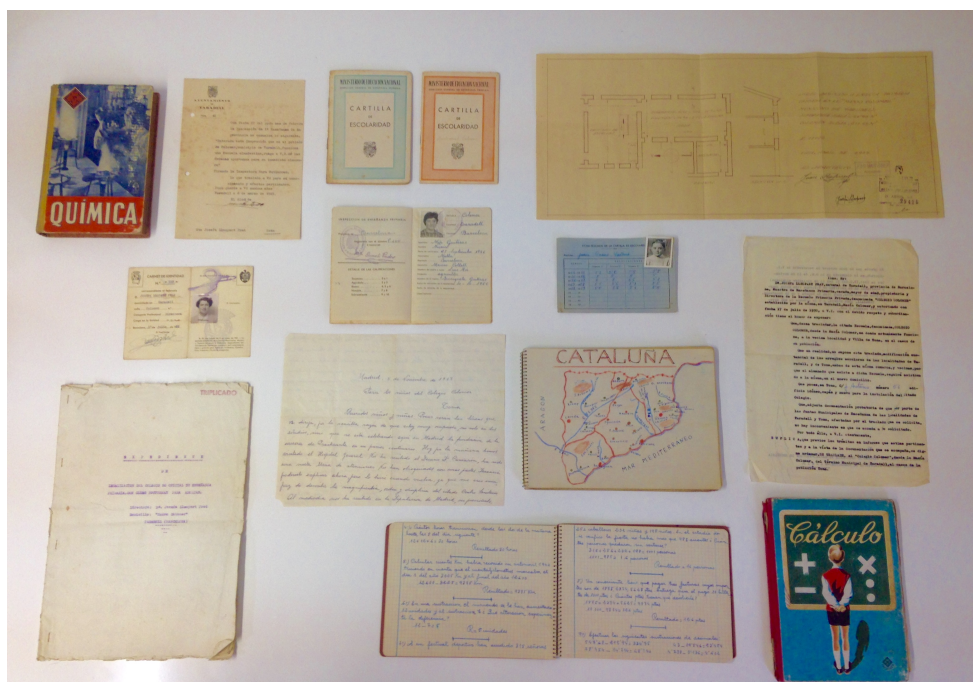

Figura 38. Mostra d'alguns documents que es presentaran a la vitrina, malgrat que l'estructura i ordre no és la definitiva.

Per acabar, també seria interessant exposar aquell material relatiu a l'escola i que no és documental com per exemple la taula de la professora, una ploma i un tinter dels que s'utilitzaven, etc. En definitiva tot aquell material i mobiliari que és pogués recopilar de la família i que els exalumnes volguessin proporcionar. Si avança la proposta caldrà inventariar el material i mobiliari del qual es podria disposar ja que actualment no s'ha realitzat.

8. Epíleg

En aquest apartat s'hi farà una valoració personal del que ha significat la realització d'aquest projecte, així com una síntesi dels aprenentatges que ha comportat, destacant les limitacions i fortaleces d'aquest treball. D'altra banda també s'hi pretén explicar quines futures línies de recerca es poden seguir i quines es té intenció de desenvolupar.

A nivell personal ha estat un repte dur a terme aquesta recerca. En primer lloc perquè és la primera vegada que realitzo un treball històric i treballant bàsicament a partir de fonts orals i fonts primàries. El fet de poder compartir experiències amb els que van ser els protagonistes de l'escola ha estat un luxe. Ha estat molt motivador també el fet de poder participar en la reconstrucció d'un llegat pedagògic del nostre país.

Tot i que a l'inici feia cert respecte fer una recerca d'aquesta tipologia, degut a la inexperiència en entrevistes, el procés l'hem gaudit i el resultat ha estat molt positiu.

És molt motivador també el fet que el projecte global sigui molt més ampli, que hagi pogut treballar de la ma amb la Júlia, i que possiblement s'acabi publicant en forma de llibre. Paral·lelament no podem obviar l'aprenentatge realitzat durant tot el procés. L'aprenentatge nou i la consolidació de molts dels continguts treballats al màster.

És interessant ser autocrític, forma part del procés d'aprenentatge. És per això que cal destacar les limitacions i fortaleces del treball. La principal limitació és el fet que en algun moment ens hem oblidat que, el què estàvem fent era un TFM. Encisats pel projecte de recerca global en algun moment hem oblidat els objectius acadèmics del treball. No obstant hem reaccionat, en part gràcies als tutors, i el resultat crec que és molt positiu. Ha estat complicat també realitzar alguna de les entrevistes als alumnes ja que eren molts. No només per a l'entrevista en sí sinó també per a la posterior transcripció i anàlisi.

En quant a l'anàlisi de les ciències en concret crec que no hi he tingut la dedicació que es mereixia. Com he dit abans en algun moment la dedicació ha estat més a la besant històrica que a les ciències i vull agrair la insistència i els consells dels professors del

màster en aquest punt. Crec que el resultat global ha estat bo i, en l'àmbit de ciències és gràcies a ells.

En quant a les fortaleces m'agradaria destacar l'oportunitat de documentar una història com la de l'Escola El Colomer. També la gran quantitat de material d'aquella època que hem pogut analitzar.

Per últim, destacar que aquest treball és l'inici d'un projecte més ampli que té per objectiu aprofundir en el coneixement de l'Escola El Colomer. Així doncs, en aquest apartat també s'hi exposen les futures línies de recerca i nous apartats que es té en ment realitzar. En primer lloc, es pretén realitzar un apartat relacionat amb els trajectes que l'alumnat havia de seguir per arribar a l'escola. Aquest consistiria en traçar en un mapa les diverses trajectòries i refer aquests camins amb els exalumnes que ens volguessin acompanyar, amb la finalitat de despertar nous records en la seva memòria i de poder conèixer amb més profunditat quin era el trajecte que feien, un fet que va determinar que anessin a aquesta escola. D'altra banda també es pretén museïtzar alguna sala del Colomer, on hi col·locaríem els plafons presentats en aquest projecte i la possible reconstrucció de com era la classe on estaven i dels materials que feien servir, per tal de fer de la visita una experiència més vivencial i permetre que l'espectador entengués en primera persona quina era la realitat d'aquella escola. Per últim, destacar que també seria interessant fer l'anàlisi que jo mateix he fet en ciències i la Júlia Aregall en matemàtiques amb la resta d'assignatures que es feien. D'aquesta manera es podria comparar i veure també quin pes es donava a cadascuna i apreciar si realment s'ensenyaven totes de la mateixa manera o hi havia diferències significatives entre el procés d'ensenyament-aprenentatge d'unes i altres.

9. Referències bibliogràfiques i bibliografia consultada

Referències bibliogràfiques:

Blaxter, L; Hughes, C i Tight, M. (2008). *Cómo se investiga*. Graó: Barcelona.

Campbell, B; Nixon, R i Luft, J. (2016). Effect of subject-area degree and classroom experience on new chemistry teachers' subject matter knowledge. *International Journal of Science Education*, (38), 1636-1654.

Carbonell, J. (1977). *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

Díaz de Bustamante, J i Jiménez Aleixandre, M.P. (1999). *Aprender ciencias, hacer ciencias: resolver problemas en clase*. Madrid: Alambique.

Domingo, L. (2014). *Contribucions pedagògiques de l'escola rural. La inclusió a les aules multigran. Un estudi de cas*. Tesi doctoral. Universitat de Vic.

Escolano, A. (1982). Las escuelas normales, siglo y medio de perspectiva histórica. *Revista de educación*, (269), 55-76.

Feu, J. (2005). Política educativa i escola rural durant el franquisme. *Educació i Història: Revista d'Història i Educació*, (8), 63-77.

Kennedy, M. (1997). *Defining optimal knowldege for teaching science and mathematics*. . Wisconsin: National Institutie for Science Education Publications.

Galindo, J. (1998). *Técnicas de investigación*. Mèxic: Pearson.

Gálvez, I. E. (1994). La evolución de la enseñanza primaria en España: organización de la etapa y programa de estudio. *Tendencias pedagógicas*, (1), 75-86.

Gutiérrez, M. Ll. (1997). L'escola normal de Barcelona: cent cinquanta anys a la recerca d'un establiment amb condicions pedagògiques. *Temps d'educació*, (17), 155-181.

Grossman, P. L. (1990). *The making of a teacher. Teacher knowledge and teacher education*. New York, NY: Teacher College.

Hernández, J. (2000). La escuela rural en la España del siglo XX. *Revista de Educación*, (número extraordinario), 113-136.

Martí, J. (2012). *Aprendre ciències a l'Educació Primària*. Barcelona: Graó.

Martínez, E; Maqueda, C i De Diego, E. (1999) *Atlas Histórico de España*. Madrid: Istmo.

Ministerio de Educacion Nacional. (1945). *Ley de Educación Primaria*. Madrid: Magisterio Español.

Molero, A. (2000). La formación del maestro español, un debate histórico permanente. *Revista de educación*, (extra 1), 58-82.

Monés, J. (1981). *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62.

Monés, J. (2000). *L'Escola Normal de Barcelona 1845-1972*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.

Morente, F. (1997). L'escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona: 1939, anno zero. *Temps d'educació*, (17), 223-246.

Moyano, C. (1857). *Ley Moyano*. Madrid: Ministerio de Fomento.

Prendes, M.P. (2001). Evaluación de manuales escolares. *Revista PÍXEL-BIT*, (16), 77-100.

Rodriguez. (1998). Formación de las maestra desde 1940 a 1970. *Escuela abierta: revista de investigación educativa*, (2), 63-82.

Soler, J. (2005). A tall de presentació: memòria, cultura i vida quotidiana a la Catalunya rural. *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, (8), 8-28.

Shulman, L. (1987). *Knowledge and teaching: Foundations of the new reform*. Harvard Educational Review, 57(1), 1-22.

Torrents, J. (2010) *Femer fa graner. Feines i eines de pagès a la plana de vic del segle XX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Van de Walle, J. (2004). *Elementary and middle school mathematics*. Boston: Pearson Education.

Sellas, I. (2016). *Els coneixements dels estudiants de mestre sobre les fraccions i el seu ensenyament*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

Bibliografia consultada:

Ball, D. L., Thames, M. H. i Phelps, G. (2008). Content knowledge for teaching: What makes it special? *Journal of Teacher Education*, 59(5), 389-407.

Bruner, J. (1978). *El proceso mental en el aprendizaje*. Madrid: Narcea.

Carbonell, J. (1977). *L'escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

Casanovas, J; Soler, J i Tort, A. (2006). L'impuls de l'educació durant la segona República: l'ensenyament públic a Osona (1931-1936). *AUSA·XXII*, (157), 393-434.

Egido, I. (1994). La evolución de la enseñanza primaria en España: organización de la etapa i programes de estudio. *Tendencias pedagógicas*, (1), 75-85.

Fennema, E. i Franke, M. L. (1992). Teachers' knowledge and its impact. Dins D. A. Grouws (ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning: A project of the National Council of Teachers of Mathematics* (p. 147-164). New York, NY: Macmillan.

Ferra, M. (1997). *L'escola Isabel de Villena i la seva gent, 1939-1989*. Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

Goñi Zabala, J. (2008). La evaluación de Pisa y el currículo de matemáticas. *Cuadernos de pedagogía*. (381), 78-83.

Hiebert, J., Carpenter, T. P., Fennema, E., Fuson, K. C., Wearne, D., Murray, H., Olivier, A., & Human, P. (1997). *Making sense: teaching and learning mathematics with understanding*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Luceño, J. L. (1999). *La resolución de problemas aritméticos en el aula*. Málaga: Ediciones Aljibe.

Rowland, T. (2008). Researching teachers' mathematics disciplinary knowledge. Dins P. Sullivan i T. Wood (ed.), *The international handbook of mathematics teacher education. Knowledge and beliefs in mathematics teaching and teaching development*, (1), 273-298. Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.

Soler, J. (2005). L'escola rural a España el darrer quart de segle XX: una aproximació bibliogràfica. *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, (8), 103-131.

10. Annexos (CD adjunt)

Annex 1	Guió inicial de l'entrevista a Teresa Mirambell.
Annex 2	Guió inicial de l'entrevista als exalumnes.
Annex 3	Transcripció de l'entrevista a Teresa Mirmabell.
Annex 4	Transcripció de l'entrevista als exalumnes.
Annex 5	Graella d'anàlisi i catalogació de les entrevistes.
Annex 6	Graella d'anàlisi de llibres de text de Prendes, 2001.
Annex 7	Graella d'anàlisi de llibres d'elaboració pròpia.
Annex 8	Expedient acadèmic de Batxillerat i Magisteri
Annex 9	Document dels advocats Shelly & Dou sobre els passos a seguir per legalitzar l'escola.
Annex 10	Expedient de legalització de l'escola
Annex 11	Informe de l'arquitecte Joan Masferrer.